

BawMY się rosyjskim!

Katarzyna Leśniak
Piotr Tokarz
Magdalena Wolewińska

Poradnik metodyczny do programu nauczania języka rosyjskiego dla I etapu edukacyjnego (klasy I–III szkoły podstawowej)

opracowany w ramach projektu:

„Tworzenie zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Redakcja merytoryczna: Beata Luc
Redakcja językowa i korekta: Eduexpert sp. z o.o.
Projekt graficzny i projekt okładki: Eduexpert sp. z o.o.
Redakcja techniczna i skład: Eduexpert sp. z o.o.

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji: Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

w ramach projektu: *Weryfikacja i odbiór zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy*

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

Spis treści

WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I	
Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym	7
1.1. Rozwój osobowości dziecka	7
1.2. Zasady nauczania języka obcego (rosyjskiego)	8
1.3. Cele szczegółowe dla języka rosyjskiego – wizerunek absolwenta	11
1.4. Planowanie lekcji języka rosyjskiego	17
1.5. Planowanie pracy w trybie nauczania zdalnego	21
1.6. Sposoby planowania uwzględniające pracę z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	22
ROZDZIAŁ II	
Nauczanie języka rosyjskiego na I etapie edukacyjnym	24
2.1. Tradycyjne metody nauczania języka rosyjskiego, uwzględniające rozwijanie umiejętności językowych	24
2.2. Rozwijanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich na lekcjach języka rosyjskiego	27
2.3. Projektowanie uniwersalne i zróżnicowane potrzeby edukacyjne w nauczaniu języka rosyjskiego.	29
ROZDZIAŁ III	
Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji języka rosyjskiego	32
3.1. Cele i założenia pracy z klasą zróżnicowaną pod względem potrzeb edukacyjnych	32
3.2. Edukacja włączająca w pracy z klasą zróżnicowaną pod względem potrzeb edukacyjnych	38
3.3. Warunki i sposoby realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego (przygotowanie lekcji, organizacja przestrzeni i przygotowanie pomocy dydaktycznych, komunikowanie się z uczniem i z grupą uczniów)	40
ROZDZIAŁ IV	
Nauczane treści kształcenia	43
4.1. Propozycje lekcji języka rosyjskiego dla klas I–III	43
4.1.1. Klasa I	43

4.1.2. Klasa II	44
4.1.3. Klasa III	45
4.2. Szczegółowy rozkład treści nauczania języka rosyjskiego na I etapie edukacyjnym w klasach I–III	46
4.2.1. Klasa I	46
4.2.2. Klasa II	49
4.2.3. Klasa III	52
ROZDZIAŁ V	
Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia	58
5.1. Sposoby monitorowania i oceniania postępów ucznia z uwzględnieniem specyfiki nauczania języka rosyjskiego	58
5.2. Funkcje i znaczenie oceniania sumującego i kształtującego	59
5.3. Ocenianie bieżące, śródroczne i końcowe/ocena koleżeńska i samoocena	60
5.4. Monitorowanie i diagnozowanie postępów ucznia z uwzględnieniem procesu kształtowania kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich	61
5.5. Diagnozowanie postępów ucznia z uwzględnieniem różnych potrzeb i możliwości edukacyjnych	64
ROZDZIAŁ VI	
Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej	67
6.1. Uczeń z dysleksją	71
6.2. Uczeń z ADHD	72
6.3. Uczeń z zespołem Aspergera i zaburzeniami ze spektrum autyzmu	72
6.4. Uczeń z dysfunkcją wzroku	74
6.5. Uczeń z dysfunkcją słuchu	75
6.6. Uczeń z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją	75
6.7. Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ...	76
6.8. Uczeń z chorobą przewlekłą	77
6.9. Uczeń zdolny	78
BIBLIOGRAFIA	84

WSTĘP

Dzisiejsza edukacja jest widocznym wyzwaniem nie tylko dla dzieci – żegnających się z okresem przedszkolnym i wkraczających na nową ścieżkę swojego rozwoju edukacyjnego, ale i dla nauczycieli. Mają oni bezpośredni wpływ na każde dziecko indywidualnie pod względem emocjonalnym, motorycznym, społecznym, poznawczym, duchowym, a także – o czym należy pamiętać – pod względem językowym. Warto zaznaczyć, że to właśnie język obcy danego kraju i wszystko, co ze sobą niesie: nową kulturę, tradycję, obyczaje, religię oraz historię – otwiera oczy i umysł dziecka na świat.

Wspólna droga, współpraca oraz bliskie pozytywne relacje na linii dziecko–nauczyciel pozwalają wytworzyć szczególnie sprzyjającą atmosferę. Umożliwia to poznawanie i tworzenie procesu uczenia się języka przez zabawę (np. śpiew z gestykulacją, wyliczanki, zagadki językowe, zabawy tematyczne), uwzględniając indywidualne predyspozycje oraz możliwości językowe każdego ucznia. To właśnie nauczycielowi zależy najbardziej, aby każde dziecko rozpoczynające naukę języka obcego nowożytnego w klasie I miało przeświadczenie o zdobywaniu, pogłębianiu oraz kreowaniu swojej wiedzy na temat języka rosyjskiego już od pierwszych lekcji przez wspomnianą zabawę, ale też grę, melodię, słowo pisane i mówione.

Dzięki nauczycielowi uczeń kończący klasę III szkoły podstawowej powinien być przekonany o odniesionych postępach w nauce, co skutkuje zadowoleniem, radością i przede wszystkim chęcią kontynuowania nauki języka rosyjskiego na II etapie edukacyjnym.

Dlatego też niniejszy poradnik metodyczny przeznaczony jest nie tylko dla wykwalifikowanych nauczycieli języka rosyjskiego I etapu edukacyjnego rozpoczynających swoją przygodę z nauczaniem, kierowany jest także do nauczycieli z wykształceniem uzupełniającym, uprawniającym ich do prowadzenia zajęć z języka obcego nowożytnego (rosyjskiego) w edukacji wczesnoszkolnej, oraz do doświadczonej kadry nauczycieli języka rosyjskiego szukającej nowych inspiracji, innowacji czy też wskazówek, jak w ciekawy, przystępny sposób zachęcić ucznia do nauki języka rosyjskiego. Niniejszy poradnik metodyczny do nauczania języka rosyjskiego na I etapie edukacyjnym jest narzędziem uzupełniającym program nauczania języka rosyjskiego dla klas I–III **BawMY się rosyjskim!**. Z kolei scenariusze lekcji mają posłużyć jako inspiracja dla nauczycieli do zaplanowania i przeprowadzenia przykładowej lekcji języka rosyjskiego na tym etapie edukacyjnym.

Poradnik składa się z sześciu rozdziałów. Każdy z nich ma za zadanie ułatwić oraz zobrazować najważniejsze aspekty, metody oraz działania edukacyjne, jakimi każdy nauczyciel języka rosyjskiego powinien się kierować.

Pierwszy rozdział zawiera informacje dotyczące planowania pracy nauczyciela w procesie dydaktycznym, a także wychowawczym. Uwzględnia cele i założenia podstawy programowej stosowne dla języka rosyjskiego na I etapie edukacyjnym.

W drugim rozdziale autorzy poradnika skupiają się na nauczaniu języka obcego nowożytnego (rosyjskiego), mając na uwadze takie aspekty jak: zasady nauczania, metody i techniki nauczania, kompetencje kluczowe, interdyscyplinarność, zasady projektowania uniwersalnego oraz specjalne potrzeby edukacyjne (SPE) uczniów.

Rozdział trzeci opisuje organizację procesu dydaktycznego oraz zasady pracy na lekcji języka rosyjskiego. Uwzględniono w nim cele i założenia pracy z klasą zróżnicowaną pod względem potrzeb edukacyjnych i podejście zgodne z założeniami edukacji włączającej. Autorzy przedstawili też, na czym polega zapewnienie odpowiednich warunków oraz sposobów realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego (m.in. przygotowanie lekcji, organizacja przestrzeni i przygotowanie pomocy dydaktycznych), a także komunikowanie się z uczniem oraz grupą językową.

Czwarty rozdział na podstawie rozkładu materiału dla wszystkich trzech klas okresu wczesnoszkolnego przedstawia nauczanie treści kształcenia, umiejętności językowych i ponadjęzykowych (uniwersalnych) wraz z planowaniem oraz wdrażaniem działań wspierających kształtowanie kompetencji kluczowych oraz umiejętności miękkich.

Piąty rozdział poświęcony został monitorowaniu i ocenianiu postępów ucznia. Obejmuje on:

- sposoby monitorowania i oceniania postępów ucznia z uwzględnieniem specyfiki nauczania języka rosyjskiego i wymagań określonych w podstawie programowej dla I etapu edukacyjnego oraz procesu kształtowania kompetencji kluczowych;
- funkcje i znaczenie oceniania sumującego i kształtującego;
- ocenianie bieżące, śródroczne i końcowe;
- ocenę koleżeńską i samoocenę;
- sprawdzanie wiedzy i umiejętności z uwzględnieniem spersonalizowanej oceny osiągnięć i postępów uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.

Z kolei w szóstym rozdziale zaprezentowano zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń dla edukacji wczesnoszkolnej, np.:

- diagnozowanie potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów podczas zajęć języka rosyjskiego – szanse i możliwości obserwacji pedagogicznej;
- specjalistyczne dostosowania;
- partnerstwo z rodzicami/opiekunami, rola i zasady tej współpracy;
- zasady współpracy z personelem;
- opracowanie sposobu monitorowania postępów ucznia z uwzględnieniem różnych potrzeb edukacyjnych (w tym uwarunkowań wynikających z różnych możliwości psychofizycznych i zachowania motywującej funkcji oceny);
- przykłady dobrych praktyk pokazujące systemowe rozwijanie szeroko rozumianych kompetencji społecznych.

Zadaniem tego poradnika jest służyć radą i wskazówkami dotyczącymi różnych aspektów edukacyjnych oraz językowych, na które nauczyciel decydujący się nauczać język rosyjski na I etapie edukacyjnym powinien zwrócić uwagę.

ROZDZIAŁ I

Planowanie pracy w procesie dydaktycznym i wychowawczym

1.1. Rozwój osobowości dziecka

Etap wczesnoszkolny jest dla każdego dziecka niezwykle istotny, przełomowy pod względem nie tylko rozwoju emocjonalnego, duchowego, motorycznego, ale i językowego. Nauka języka innego niż własny – ojczysty, czyli języka obcego, wpływa bezpośrednio również na rozwój osobowości ucznia. To właśnie w młodszym okresie szkolnym kształtują się elementarne modele i wzory postępowania w zachowaniach społecznych, emocjonalnych i moralnych. Dlatego nie tylko środowisko rodzinne, ale także szkolne wpływa na formowanie się ucznia. Uważa się, że w żadnym innym okresie rozwoju dziecka szkoła nie odgrywa tak ważnej roli w kształtowaniu jego osobowości (Wieszczezyńska 2009: 44) jak właśnie na I etapie edukacyjnym. Ze względu na rozwój umysłowy oraz nowe sytuacje społeczne, w jakich znajduje się dziecko, wyróżnia się dwie fazy związane z rozwojem osobowościowym oraz przede wszystkim emocjonalnym:

1. W pierwszej fazie emocje dziecka w wieku wczesnoszkolnym mają bezpośredni wpływ na zachowanie oraz wszelkie pozostałe jego działania. Wyrażane są one spontanicznie, zarówno te pozytywne, jak i negatywne, w różnych sytuacjach.
2. W drugiej fazie dziecko potrafi coraz bardziej opanowywać swoje reakcje emocjonalne, co pomaga osiągnąć postęp w kontroli emocjonalnej, dzięki której dziecko zachowuje się odpowiednio do danej sytuacji, wyrażając przy tym swoje emocje w sposób akceptowany przez otoczenie społeczne. Rezygnując często z ekspresji behawioralnej na rzecz werbalnej bądź symbolicznej dziecko szybko adaptuje się w zespole klasowym i grupach rówieśniczych.

W pierwszych klasach szkoły podstawowej zauważa się bardzo silną potrzebę życia w grupie i uczestniczenia w zbiorowej aktywności, dzięki której dziecko może stopniowo pozbywać się wewnętrznego egocentryzmu i powoli staje się zdolne do współpracy w określonej grupie, w tym przypadku grupie językowej. Dlatego za najbardziej odpowiednią formę pracy uważa się pracę grupową. Sprzyja ona rozwojowi dziecka i nie opiera się na nadużywaniu rywalizacji oraz porównywaniu uczniów między sobą (Wieszczezyńska 2009: 45).

Należy również mieć na uwadze fakt, że procesy emocjonalne mają znaczący wpływ, zarówno na przebieg czynności poznawczych, jak i na sprawność samego działania. Wpływają m.in. na takie procesy umysłowe, jak: spostrzeganie, uczenie się, przypominanie, wyobrażenia i myślenie.

Od stopnia intensywności emocji zależy, w jakim zakresie te procesy wystąpią (Wieszczezyńska 2009: 44).

Istotnym warunkiem oraz potrzebą na I etapie edukacyjnym jest osiągnięcie zamierzonych celów oraz sukcesów w nauczaniu języka rosyjskiego. Dziecięca sprawiedliwość przejawia się głównie przez akceptację własnych dokonań, bowiem samo pojęcie sprawiedliwości nie jest jeszcze do końca wykształcone u dziecka. Nie rozumie ono do końca jej praw i reguł. Wszystko odbiera intuicyjnie. Dlatego bardzo ważną rolę odgrywa nauczyciel, który kształtuje samoocenę dziecka oraz powinien motywować je

do nauki. Motywacja pełni zasadniczą funkcję w rozwoju osobowości i stanowi główną siłę napędową do podejmowania określonych działań i zadań, a przede wszystkim do rozwoju własnej aktywności.

Nauczanie języka rosyjskiego daje możliwość rozwoju poznawczego, emocjonalnego i społecznego dziecka w klasach I–III szkoły podstawowej. Warto zatem zwrócić uwagę na poniższe zasady nauczania języka rosyjskiego jako obcego.

1.2. Zasady nauczania języka obcego (rosyjskiego)

Należy zwrócić uwagę na sześć aspektów i zasad nauczania języka obcego (rosyjskiego). Oto one:

1. Systematyczne rozwijanie umiejętności postrzegania

Rozumiane jest jako konstruowanie zadań w taki sposób, aby bezpośrednio i efektywnie przyczyniały się do rozwoju umiejętności każdego ucznia/uczenicy w tym zakresie, np. wszelkiego rodzaju **gry i zabawy językowe, multimedia** oraz **drama** wspomagają i rozwijają tę umiejętność.

- postrzeganie **wzrokowe** może być rozwijane m.in. dzięki ćwiczeniom takim jak: **układanie puzzli lub obrazków, klejenie, wycinanie** lub **rysowanie**.
- Dla prawidłowej percepcji wzrokowej u dziecka nauczyciel może wspomóc się ćwiczeniami polegającymi na zgadywaniu przez ucznia/uczenicę brakującego elementu, przedmiotu lub ilustracji.

Takie ćwiczenia zaproponował w swojej książce Jan Iluk. Wymienia on następujące zadania:

- rysowanie lub/i odstawianie przez nauczyciela obrazka, pokazywanie małego fragmentu ilustracji – zadaniem ucznia jest odgadnięcie całości obrazka lub ilustracji;
- usuwanie danego elementu, np. z tablicy – zadaniem ucznia jest odgadnięcie brakującego elementu;
- odgadywanie przez ucznia nazw przedmiotów przez dotyk, smak, zapach lub podany opis;
- identyfikacja wyrazów ukrytych w węźle literowym (Iluk 2002: 48–50).

Dzięki tym ćwiczeniom dziecko ma możliwość nazywania brakujących elementów lub niewidocznych przedmiotów, łącząc przy tym spostrzegawczość z produktywnym użyciem języka rosyjskiego.

- percepcję **słuchową** rozwija natomiast **mówienie bezgłośnie** – w trakcie tego ćwiczenia nauczyciel lub uczeń/uczenica wymawia bezgłośnie wyraz lub zdanie, a dzieci, obserwując jego usta, odgadują dane słowa (Wieszczczyńska 2009: 46–47).

2. Wykorzystanie jak największej liczby zmysłów

- Druga zasada jest ważna m.in. podczas prezentacji nowych treści. Warto pamiętać o tym, że w trakcie nauki dziecka powinno się uaktywnić wszystkie jego zmysły: **wzrok, słuch, kinestetyczno-ruchowy dotyk oraz smak**. To one powinny pomagać dziecku przyswajać nowe treści językowe. W pierwszej fazie nauki (**okresie ustno-słuchowym**) nauczyciel kładzie nacisk na **rozwijanie umiejętności rozumienia ze**

słuchu, poprzedzającej umiejętność **mówienia**. W tej fazie dzieci poprawnie reagują na wypowiedzi oraz polecenia nauczyciela w sposób niewerbalny, przy użyciu przede wszystkim gestów, języka ciała lub mimiki (Wieszczyńska 2009: 47). Stosowanie w tym wypadku tekstów narracyjnych na lekcji języka obcego (rosyjskiego) daje możliwość uczenia multisensorycznego. Warto więc łączyć opowiadanie bajki albo historyjki z zabawami ruchowymi i odgrywaniem ról. To powoduje wzrost zainteresowania wśród uczniów nauką języka rosyjskiego oraz wpływa na uatrakcyjnienie samych zajęć. Poza tym dziecko przez kontakt z obcojęzycznym tekstem rozwija umiejętność rozumienia ze słuchu i w sposób mimowolny opanowuje nowe słownictwo (Wieszczyńska 2009: 47). Rozwijaniu umiejętności mówienia w nauce języka rosyjskiego sprzyjają: gry edukacyjne, pantomimy, szarady i różne zabawy ruchowe (np. zabawa w ciuciubabkę lub w chowanego).

3. Poglądowość

Ta zasada wskazuje na odpowiednie połączenie konkretnych treści skierowanych na znane uczniom z doświadczenia przedmioty, a nie ich słowne symbole. Dlatego nauczyciel powinien tak dobierać pomoce dydaktyczne, aby realnie przedstawiały obrazki, przedmioty i rekwizyty. Stronę werbalną należy w miarę możliwości podeprzeć ilustrującymi ją obrazami.

4. Częsta zmiana aktywności i form pracy na lekcji

Jest to jedna z głównych zasad wczesnoszkolnego nauczania języka rosyjskiego jako obcego. Koncentracja ucznia/uczennicy słabnie w momencie zbyt długiego i monotonnego przedstawiania tematu, co wywołuje w konsekwencji brak zainteresowania oraz zmęczenie. Dlatego lekcja języka rosyjskiego powinna obfitować w różnego rodzaju działania. Jest to szczególnie ważne na pierwszym etapie edukacyjnym, ponieważ młodsze dziecko jest mniej zdolne do koncentrowania się na jednym aspekcie, temacie lub czynności psychicznej przez dłuższy czas. Dlatego zaleca się tak zaplanować 45-minutową lekcję, aby w jej trakcie występowało około dwunastu różnych działań językowych, do których z pewnością można zaliczyć gry językowe, piosenki i wierszyki. Nauczyciel szuka zatem różnorodności w procesie przekazywania nowych treści językowych i kulturowych, które powinny być ze sobą powiązane i przede wszystkim prezentowane w różnej formie. Ponadto po zadaniach wymagających od dziecka dużej koncentracji warto wdrożyć również ćwiczenia odprężające. Mogą to być np. zabawy ruchowe, układanie, majsterkowanie lub kolorowanie.

5. Częste powtarzanie i utrwalanie ćwiczzonego materiału językowego

Zasada ta jest istotna ze względu na ograniczenie zakresu oraz trwałości pamięci. Nowa informacja będzie tym lepiej przechowywana w pamięci, im bardziej zostanie ona przeuczona, tzn. powtarzana dalej po osiągnięciu pierwszego bezbłędного powtórzenia (Wieszczyńska 2009: 48). Dlatego też nauczyciel powinien systematycznie powtarzać na kolejnych lekcjach przedstawiony materiał, a następnie ze zmniejszoną częstotliwością w kolejnych dniach, tygodniach i miesiącach. Warto również pamiętać, aby nauka języka rosyjskiego nie była oparta jedynie na szeroko znanej imitacji. Badania nad przyswajaniem języka pokazują, że dzieci potrafią analizować wypowiedzi językowe w sposób abstrakcyjny (Wieszczyńska

2009: 48). Stąd coraz częściej możemy zaobserwować propozycje łączenia mimowolnego zapamiętywania struktur językowo-gramatycznych przez uczniów wraz z objaśnieniem im ich użycia przez nauczyciela. Co ważne, w początkowej fazie dziecko zapamiętuje struktury poznane na lekcjach dzięki imitacji oraz odtwarzane w sytuacjach, w jakich zostały wprowadzone i wyćwiczone. Aby uczniowie mogli zapamiętywać i spontanicznie używać struktur językowo-gramatyczne w innych sytuacjach, zaleca się powtarzanie ich w nowym kontekście i w różniącym się materiale językowym. Wprowadzane struktury oraz problemy językowe należy tłumaczyć w sposób adekwatny do rozwojowego poziomu dziecka. Można wykorzystać przy tym wszelkie nowe narzędzia: technologiczne, interaktywne, cyfrowe, które rozwijają i utrwalają nowo wprowadzane zagadnienia językowe.

6. Kontekst sytuacyjny

Pomaga on określić przebieg nauki języka rosyjskiego, poprzez wszelkiego rodzaju: zabawy, odgrywanie ról, milling – odgrywanie ról połączone z ruchem: na sygnał dany przez nauczyciela dzieci poruszające się po sali lekcyjnej odgrywają scenkę (Wieszczczyńska 2009: 49) albo dialogi prowadzone z matryoską Tanią lub pacynką.

Na pierwszym etapie edukacyjnym w klasach I–III nauka języka obcego (rosyjskiego) jest wyzwaniem dla nauczyciela. Uczeń/uczenica nie wykazują w początkowej fazie nauki szczególnego zainteresowania, ponieważ wszystkie podstawowe potrzeby komunikacyjne są zaspokajane w języku ojczystym. Zatem nauczyciel, prezentując odpowiednią postawę oraz stosunek do swojej pracy i języka rosyjskiego, powinien w indywidualny sposób podejść do każdego dziecka, aby wyraziło ono chęć dalszej współpracy. Czynniki ważnymi oraz motywującymi uczniów do nauki języka obcego mogą być np.:

- różnego rodzaju zabawy językiem i poprzez język;
- konkursy z nagrodami;
- odgrywanie ról;
- wzbudzanie radości do uczenia się przez uświadamianie uczniom ich własnych umiejętności i wzmacnianie tym samym ich pozytywnej samooceny;
- przychylny oraz niekarcący stosunek do uczniów (Wieszczczyńska 2009: 49).

Warto też pamiętać o tym, że na etapie wczesnoszkolnym nauczyciel postrzegany jest jako autorytet, przez co jego otwarta, kompetentna, sprawiedliwa postawa i autentyczna osobowość mają duże znaczenie dla całościowego rozwoju dziecka (Wieszczczyńska 2009: 49).

Nauka języka obcego (rosyjskiego) ma za zadanie pokazać jego odmienność językowo-gramatyczno-kulturową od języka ojczystego pod względem alfabetu, formy, struktury, gramatyki. Przez odpowiednie planowanie pracy i nauki języka rosyjskiego możemy wyposażyć ucznia/uczenicę w podstawowe oraz nowe narzędzia zdobywania wiedzy i umiejętności: czytania, pisania, liczenia oraz logicznego myślenia. Dlatego nauczyciel językowiec powinien przekazać swoim uczniom nie tylko nowy kod językowy i kulturowy, ale także mieć ogólny wpływ na rozwój dziecka, a użyte przez niego metody nauczania w obrębie rozwoju emocjonalnego, społecznego i poznawczego mogą w bardzo dużym stopniu do tego się przyczynić.

1.3. Cele szczegółowe dla języka rosyjskiego – wizerunek absolwenta

Nauka języka obcego nowożytnego, w tym języka rosyjskiego, w nauczaniu wczesnoszkolnym zaplanowana jest na trzy lata. Autorzy zakładają, że program nauczania przewiduje w całym cyklu nauczania początkowego około 180 godzin lekcyjnych, co może oznaczać dwie godziny zajęć tygodniowo.

Podstawa programowa dla I etapu edukacyjnego z roku 2017 obrazuje szczegółowo, jakie umiejętności oraz wiedzę powinien mieć każdy absolwent nauczania wczesnoszkolnego na koniec III klasy w zakresie wypowiedzi ustnych, pisemnych, reagowania lub przetwarzania tekstu:

1. Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych dotyczących jego samego i jego najbliższego otoczenia, umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:
  - 1) ja i moi bliscy (rodzina, przyjaciele);
  - 2) moje miejsce zamieszkania (mój dom, moja miejscowość);
  - 3) moja szkoła;
  - 4) popularne zawody;
  - 5) mój dzień, moje zabawy;
  - 6) jedzenie;
  - 7) sklep;
  - 8) mój czas wolny i wakacje;
  - 9) święta i tradycje, mój kraj;
  - 10) sport;
  - 11) moje samopoczucie;
  - 12) przyroda wokół mnie;
  - 13) świat baśni i wyobraźni.
2. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne, artykułowane wyraźnie i powoli, w standardowej odmianie języka:
  - 1) reaguje na polecenia;
  - 2) rozumie sens krótkich wypowiedzi, opowiadań, bajek i historyjek oraz prostych piosenek i wierszyków, szczególnie gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami, dodatkowymi dźwiękami;
  - 3) znajduje w wypowiedzi określone informacje.
3. Uczeń rozumie wyrazy oraz jedno- lub kilkuzdaniowe, bardzo proste wypowiedzi pisemne (np. historyjki obrazkowe z tekstem, opowiadania):
  - 1) rozumie ogólny sens tekstu, szczególnie gdy jest wspierany obrazem lub dźwiękiem;
  - 2) znajduje w wypowiedzi określone informacje.
4. W zakresie wypowiedzi ustnych uczeń:

- 1) powtarza wyrazy i proste zdania;
  - 2) tworzy bardzo proste i krótkie wypowiedzi według wzoru, np. nazywa obiekty z otoczenia i opisuje je, nazywa czynności;
  - 3) recytuje wiersze, rymowanki, odgrywa dialogi, śpiewa piosenki – samodzielnie lub w grupie np. w realizacji małych form teatralnych;
  - 4) używa poznanych wyrazów i zwrotów podczas zabawy.
2. W zakresie wypowiedzi pisemnych uczeń:
- 1) przepisuje wyrazy i proste zdania;
  - 2) pisze pojedyncze wyrazy i zwroty;
  - 3) pisze bardzo proste i krótkie zdania według wzoru i samodzielnie.
3. W zakresie reagowania uczeń:
- 1) reaguje werbalnie i niewerbalnie na polecenia;
  - 2) przedstawia siebie i inne osoby – mówi np. jak się nazywa, ile ma lat, skąd pochodzi, co potrafi robić;
  - 3) zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów;
  - 4) stosuje podstawowe zwroty grzecznościowe (np. wita się i żegna, dziękuje, prosi, przeprasza);
  - 5) wyraża swoje upodobania.
4. W zakresie przetwarzania tekstu uczeń nazywa w języku obcym nowożytnym np. osoby, zwierzęta, przedmioty, czynności – z najbliższego otoczenia oraz przedstawione w materiałach wizualnych i audiowizualnych.
5. Uczeń:
- 1) wie, że ludzie posługują się różnymi językami i aby się z nimi porozumieć, warto nauczyć się ich języka;
  - 2) posiada podstawowe informacje o krajach, w których ludzie posługują się danym językiem obcym.
  - 3) Uczeń potrafi określić, czego się nauczył, i wie, w jaki sposób może samodzielnie pracować nad językiem (np. przez oglądanie bajek w języku obcym nowożytnym, korzystanie ze słowników obrazkowych i gier edukacyjnych).
  - 4) Uczeń współpracuje z rówieśnikami w trakcie nauki.
  - 5) Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym nowożytnym (np. ze słowników obrazkowych, książeczek), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych, w tym cyfrowych (Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.).

W osiągnięciu powyższych założeń podstawy programowej na koniec III klasy szkoły podstawowej każdemu nauczycielowi powinny posłużyć „kamienie milowe” w planowaniu podziału materiału na poszczególne półrocza oraz klasy. Poniżej autorzy prezentują wykaz przewidywanych osiągnięć uczniów (z podziałem na klasy i poszczególne półrocza).

Pierwszy rok nauki języka rosyjskiego to **okres ustno-słuchowy**. Podczas **pierwszego półrocza** uczeń powinien opanować: słownictwo oraz treści kulturoznawcze, struktury gramatyczne oraz sprawności językowe z następujących rozdziałów:

1. Poznajemy rodzinę matroszki Tani.
2. Ja i moi przyjaciele.
3. Moja szkoła.
4. Świat zabawek.
5. Święta (Dziadek Mróz a Święty Mikołaj; Boże Narodzenie; Witamy Nowy Rok).
6. Kolory są wśród nas.

Po pierwszym półroczu każdy uczeń powinien:

- witać się i żegnać w języku rosyjskim;
- przedstawiać siebie oraz swoich przyjaciół;
- wskazywać podstawowe wyposażenie klasy oraz nazywać szkolne przybory;
- przedstawiać ulubione zabawki;
- nazywać podstawowe kolory;
- znać świąteczną leksykę.
- odpowiadać na pytania:
  - *Кто это? Что это?*
  - *Как тебя зовут?*
  - *Как твоё фамилия?*
- używać zaimków dzierżawczych: *мой/моя/твой/твоя*;
- wskazywać usłyszane przedmioty, np. *там доска, здесь мяч*;
- rozumieć i używać przyimków: *в/на*, np. *в рюкзаке, на полу*;
- łączyć przymiotnik z rzeczownikiem, np. *Это белый карандаш*;
- rozróżniać postaci Dziadka Mroza i Świętego Mikołaja;
- wskazywać podobieństwa i różnice w tradycji obchodzenia świąt (Bożego Narodzenia; Nowego Roku) w Rosji i w Polsce;
- znać położenie geograficzne Rosji względem Polski;
- wymienić podstawowe informacje o stolicy Rosji – Moskwie;
- wskazać najważniejsze symbole rosyjskie;
- znać kolorystykę flagi rosyjskiej;
- recytować wierszyki rosyjskie;
- kojarzyć bajki rosyjskie;
- śpiewać piosenki; kolędy rosyjskie;
- wiedzieć, jak poprawnie składać życzenia świąteczne.

W drugim półroczu zakłada się, że uczniowie opanują: słownictwo oraz treści kulturoznawcze, struktury gramatyczne oraz sprawności językowe z następujących rozdziałów:

1. Liczymy do 12.
2. Moje ciało.
3. Zwierzęta (domowe).
4. Wielkanoc w Rosji.
5. Mój dom.
6. Owoce i warzywa.

Po drugim półroczu, kończącym naukę w I klasie szkoły podstawowej, każdy uczeń powinien:

- liczyć do 12;
- nazywać części swego ciała;
- wymieniać nazwy zwierząt;
- posługiwać się wielkanocną leksyką;
- nazywać i opisywać pomieszczenia w domu oraz swój pokój;
- wymieniać nazwy owoców i warzyw;
- łączyć rzeczownik z liczebnikami (1–4), np. *Это одiн рюкзак, но два/три/четыре рюкзака*;
- łączyć zaimki dzierżawcze z rzeczownikiem, np. *Это моя рука*;
- używać dopełniacza zaimka osobowego: *У меня...* (*собака, кот, кролик*);
- używać konstrukcji: *в моёй/твоёй (комнате, доме)*;
- posługiwać się partykułą *да/нет*;
- znać konstrukcje: *Ты любишь; Да, я люблю/Нет, я не люблю*;
- poprawnie składać życzenia wielkanocne.

Klasa II w całości poświęcona jest nauce rozpoznawania i pisowni liter **alfabetu rosyjskiego**, czyli **graždanki**. Każdy kolejny rozdział tematyczny zakłada wprowadzenie od jednej do dwóch liter na każdej pierwszej lekcji nowego rozdziału. Pozostałe (2–3) jednostki lekcyjne przeznaczone są na utrwalenie nowo poznanych liter w praktyce, dzięki odpowiednio dobranym ćwiczeniom. **Pierwsze półrocze** klasy drugiej przewiduje sześć rozdziałów tematycznych, wśród których możemy znaleźć:

1. Historia graždanki.
2. Rozpoczynamy przygodę z alfabetem rosyjskim, ucząc się pierwszych liter: А а, О о, М м, П п, Д д.
3. Poznajemy nowe litery: Э э, К к, Н н, Т т.
4. Nowe bukwę: У у, Р р, И и, Б б.
5. Uczymy się pisać nowe litery: В в, Л л, Г г, Й й.
6. Samogłoski jotowane: Е е, Ё ё, Ю ю, Я я.

Po pierwszym półroczu każdy uczeń powinien:

- opowiedzieć krótką genezę alfabetu;
- odwzorowywać nowe litery i sposób ich łączenia;
- zamieniać litery drukowane na pisane;
- wymawiać wysłuchane głoski;
- rozumieć oraz kojarzyć nowe głoski z odpowiadającymi im literami drukowanymi i pisanymi;
- czytać poznane litery, wyrazy oraz krótkie zdania;
- przekazywać sens treści przeczytanego tekstu;
- poprawnie akcentować poznane wyrazy;
- zapisywać słowa utworzone z poznanych liter;
- wiedzieć, czym jest akcent w języku rosyjskim;
- tworzyć i zapisywać proste konstrukcje zdaniowe;

- stosować zasady kaligrafii rosyjskiej;
- znać budowę prostych zdań twierdzących, przeczących i pytających;
- stosować zasady pisowni prostych słów, wyrażeń oraz zdań.

W drugim półroczu drugiego roku nauczania języka rosyjskiego przewiduje się następujące rozdziały tematyczne:

1. Twarde spółgłoski: Ж ж, Ц ц, Ш ш.
2. Głoski miękkie: Ч ч, Щ щ.
3. Znaki w alfabecie: Ъ, Ь.
4. Nauka nowych liter: Ф ф, Х х, З з.
5. Ostatnie bukiwy alfabetu rosyjskiego: С с, Ы.
6. *Алфавит мы уже знаем!*

Po drugim półroczu drugiej klasy każdy uczeń powinien:

- odwzorowywać nowe litery i sposób ich łączenia;
- zamieniać litery drukowane na pisane;
- wymawiać wysłuchane głoski;
- rozumieć oraz kojarzyć nowe głoski z odpowiadającymi im literami drukowanymi i pisanymi;
- czytać poznane litery, wyrazy oraz krótkie zdania;
- przekazywać sens treści przeczytanego tekstu;
- poprawnie akcentować poznane wyrazy;
- tworzyć słowa i proste zdania z poznanych liter;
- stosować proste konstrukcje zdaniowe;
- utralać budowę prostych zdań twierdzących, przeczących i pytających;
- znać zasady pisowni prostych słów, wyrażeń oraz zdań zawierających nowo poznane litery;
- znać aspekty kulturologiczne, np. czym jest samowar; znaczenie kolorów na fladze Rosji.

Po okresie ustno-słuchowym oraz zapoznaniu się z alfabetem rosyjskim – uczniowie wkraczają w ostatni rok nauki języka obcego nowożytnego na I etapie edukacyjnym. Proponowanymi rozdziałami **pierwszego półrocza**, tytułowanymi w języku rosyjskim, są:

1. *Ура! Уже знаем русский алфавит! Повторение.*
2. *Моя семья и мои друзья.*
3. *Наш школьный мир.*
4. *Свободное время. Моё хобби.*
5. *Прогноз погоды.*
6. *Мой день.*

Po pierwszym półroczu każdy uczeń powinien:

- posługiwać się alfabetem rosyjskim w praktyce;
- używać wszystkich struktur językowo-gramatycznych z klasy II;

- poprawnie nazywać/wymawiać/czytać: litery, wyrażenia, zdania w języku rosyjskim;
- posługiwać się nowym słownictwem związanym z rodziną, szkołą, czasem wolnym/hobby, pogodą, opisem swojego dnia;
- czytać zdania/dialogi/teksty zawierające wszystkie litery alfabetu;
- właściwie akcentować wyrazy;
- przedstawiać siebie, rodzinę, przyjaciół, uwzględniając przy tym imię, nazwisko i wiek;
- opowiadać o swojej szkole i czasie wolnym;
- przedstawiać opis pogody;
- opisywać swój dzień;
- znać i stosować:
- konstrukcje: *Как тебя зовут?, Как твоя фамилия?, Сколько тебе лет?*;
  - zaimki osobowe w celowniku i bierniku;
  - przysłowki miejsca: *где, здесь, там*;
  - użycie przyimków: *в/на*;
  - 1. i 2. os. lp. czasownika: *люб́ить*;
  - 3. os. lp. czasowników: *идт́и/свет́ить/дуть*;
  - poprawne łączenie rzeczownika z liczebnikami 1–12.

Drugie półrocze klasy III kończy naukę uczniów na etapie wczesnoszkolnym i zawiera propozycje następujących rozdziałów:

1. *Моя недéля.*
2. *В́изит в Зоопáрк.*
3. *Моя идеáльная кóмната.*
4. *Люб́имый спорт.*
5. *Мóда (одéжда).*
6. *Популя́рные профéссии.*
7. *Мо́и кан́кулы.*

Po ostatnim półroczu każdy uczeń powinien:

- wymieniać dni tygodnia;
- nazywać i wskazywać zwierzęta;
- opisywać swój pokój, swoją ulubioną dyscyplinę sportu, swój wygląd;
- mówić o zawodach;
- opowiadać o wakacjach;
- tworzyć proste zdania przy użyciu struktur językowo-gramatycznych o tygodniu, zwierzętach w zoo, pokoju, sporcie, modzie, zawodach, wakacjach;
- czytać krótkie teksty/bajki związane z rozdziałami tematycznymi: typowym tygodniem, wizytą w zoo, wymarzonym pokojem, ulubionym sportem, modą, popularnymi zawodami i okresem wakacji;
- znać i stosować konstrukcje pomagające tworzyć zdania, nawiązujące do rozdziałów tematycznych: *В моéй кóмнате/дóме нахóдится...; Мой люб́имый спорт этó...; Я одéт/одéта в...; Я хоч́у стать...; Лéтом я б́уду...*

1.4. Planowanie lekcji języka rosyjskiego

W celu osiągnięcia określonych zamierzeń w nauce języka rosyjskiego każdy nauczyciel powinien odpowiednio zaplanować swoją pracę.

Najważniejsze jest ustalenie odpowiednich celów poszczególnych lekcji. Zajęcia języka rosyjskiego powinny być zaplanowane zgodnie z postawionymi celami przewidzianymi na dany rok szkolny i etap kształcenia. Umiejętne planowanie rozkładu materiału pozwala nauczycielowi spojrzeć całościowo na trzyletni plan nauki języka obcego (rosyjskiego) w okresie edukacji językowej w nauczaniu wczesnoszkolnym. **Etap początkowy** nauki języka rosyjskiego w klasie I dotyczy okresu **ustno-słuchowego**, kiedy to uczniowie w największym stopniu poznają język rosyjski poprzez słuch oraz mówienie. Te umiejętności dotyczą zarówno samego języka (alfabetu, leksyki, gramatyki), jak i aspektów kulturoznawczych. Warto pamiętać, aby nie zmuszać do dzieci do mówienia, jeśli same tego nie chcą, ponieważ właśnie słuchanie okazuje się najistotniejszym elementem.

Głównym zadaniem nauczyciela w pracy z dziećmi jest ich z językiem rosyjskim, dając im impuls i motywację do dalszego etapu, którym jest klasa II. **Etap środkowy** w klasie II przeznaczony jest na naukę kaligrafii rosyjskiej (zamiany liter drukowanych na pisane) oraz pisowni podstawowych słów, wyrażeń i pierwszych prostych zdań w języku rosyjskim. W tym okresie uczniowie skupiają się na rozwinięciu umiejętności pisania w obcym języku. W klasie III, czyli na **etapie końcowym** w nauczaniu języka rosyjskiego w edukacji wczesnoszkolnej, głównym zadaniem jest utrwalenie i pogłębienie zdobytych umiejętności językowych w klasach poprzednich w obszarze: słuchania, mówienia, pisania i czytania. Uczniowie rozszerzają przede wszystkim zdolność czytania, ucząc się przy tym dodatkowych struktur językowo-leksykalno-gramatycznych.

Jednym z ważnych elementów planowania swojej pracy jest przygotowanie na każdą jednostkę lekcyjną **konspektu**, który powinien być znacznym ułatwieniem w ustaleniu głównych celów poszczególnych zajęć. Cele mogą koncentrować się wokół różnych zadań, np. rozwijania sprawności słuchania na lekcjach w I klasie, rozwijania umiejętności pisania na lekcjach w II klasie albo rozwijania umiejętności mówienia oraz czytania na lekcjach w klasie III szkoły podstawowej.

Cele określa się najczęściej w kategoriach umiejętności oraz sprawności. Te z kolei potrzebują określonego budulca w postaci m.in. słownictwa i struktur gramatycznych. Pomocne jest w tym określenie nowego materiału językowego, jaki chcemy wprowadzić w toku realizacji nauczania języka rosyjskiego. Następnie powinniśmy ustalić sytuację, w jakich będzie prezentowany i ćwiczony dany materiał. Dlatego każdy nauczyciel powinien pamiętać o tym:

- jak poprawnie zaplanować fazę lekcji;
- jak zaprezentować nowy materiał;
- jak utrwać materiał w toku ćwiczeń wdrażających i sprawnościowych;
- co mieć na uwadze: swobodę, lekkość i płynność w nauczaniu;
- jak przewidzieć czas przeznaczony na realizację poszczególnych faz lekcji;
- jak zapewnić spójność faz lekcyjnych;
- w jaki sposób szczegółowo opracować ćwiczenia językowe;
- jak zaplanować dobór środków nauczania i pomocy dydaktycznych;

- jaką formę organizacyjną zajęć językowych wybrać dla każdej fazy lekcji;
- jak planować odpowiednią pracę domową uczniów;
- jak przewidywać ewentualne problemy i komplikacje na lekcji (Komorowska 2005: 49–51).

Nauczyciel języka rosyjskiego na etapie edukacji wczesnoszkolnej, przygotowując konspekt lekcji, winien pamiętać o aspektach i pytaniach, które mogą pojawić się w trakcie zajęć, np.:

- Jak lekcja pomoże realizować cele nauki szkolnej?
- Jaki jest jej cel ogólnowychowawczy?
- Jaki jest jej cel językowy? Z jaką nową wiedzą lub umiejętnością językową uczeń wyjdzie z lekcji?
- Jaki znany już uczniom materiał (struktury gramatyczne, wyrazy) trzeba przypomnieć, ponieważ jest niezbędny dla opanowania nowej umiejętności?
- Jaki nowy materiał powinien zostać na lekcji wprowadzony i przećwiczony?
- Jak zostanie zaprezentowany ten materiał? Jak dobierzemy kontekst sytuacyjny i pomoce dydaktyczne?
- Za pomocą jakich działań materiał będzie przećwiczony i utrwalony?
- Czy będą one wartościowe i atrakcyjne dla uczniów?
- Które z nich są najważniejsze i nie wolno ich pominąć?
- Jakie działania będą potraktowane jako dodatkowe?
- Jakie formy pracy będą zastosowane?
- Jakie pomoce dydaktyczne i środki techniczne będą potrzebne?
- Jaką zadamy pracę domową?
- Jak przygotujemy uczniów do jej prawidłowego wykonania?
- Jakie trudności prawdopodobnie napotkamy na tej lekcji?
- Jak się wtedy zachować? (Komorowska 2005: 49–51).

Po przygotowaniu sensownego planu pracy, czyli opracowaniu dobrego konspektu, nauczyciel powinien zaplanować skuteczną jego realizację.

Dobrze przeprowadzona lekcja języka rosyjskiego to taka, która:

- skutecznie realizuje założone cele dydaktyczne, tj.:
  - umiejętnie łączy nowy materiał z materiałem już znanym;
  - dobrze wprowadza nowy materiał;
  - dobrze go ćwiczy i utrwała;
- trafnie ocenia możliwości uczniów, tj.:
  - określa czas ich koncentracji;
  - możliwości utrzymania uwagi;
  - poziom umiejętności;
  - tempo pracy (Komorowska 2005: 51–52).

Pierwszy z nich dotyczy spraw związanych z materiałem językowym, drugi zaś dotyczy konkretnej sytuacji w czasie danej jednostki lekcyjnej. Bywa jednak tak, że nauczyciel w trakcie zajęć napotka nieoczekiwane sytuacje. Pomimo świetnie opracowanego konspektu pod względem metodycznym na jakość lekcji mogą mieć wpływ aspekty wychowawcze i dyscyplinarne, np. hałas podczas zajęć, niesubordynacja uczniów,

odmiany apatii, zmęczenia, zmienności nastrojów wśród uczniów, którzy dopiero kształtują się pod względem emocjonalnym. To wszystko może wpłynąć na przebieg lekcji oraz uniemożliwić realizację nawet najlepszego konspektu. Oczywiście wpływ na zainteresowanie i motywację uczniów ma również to, w jaki sposób nauczyciel naucza i czy dana tematyka, którą proponuje na lekcji, jest spójna i logiczna.

Aby zapobiec powyższym problemom, nauczyciel powinien być przygotowany na taką ewentualność i mieć:

- opracowany alternatywny plan lekcji;
- możliwość zapewnienia żywszego tempa, odpowiedniego porządku i dyscypliny na lekcji;
- możliwość nadania lekcji lepszej atrakcyjności, która skupia uwagę uczniów.

Należy zwrócić też uwagę na inne trudności, z jakimi może spotkać się nauczyciel języka na zajęciach, np. w konspekcie danej lekcji przewidziano za dużo lub za mało materiału albo lekcja w całości się nie udaje z niezrozumiałych dla nauczyciela powodów. Dlatego warto się przyjrzeć wybranym sytuacjom tego typu.

SYTUACJA I

„Proszę Pana/Pani, to jest za trudne, za dużo tego..., za szybko..., nie rozumiem!”

OBJAŚNIENIE: Uczniowie nie radzą sobie ze stopniem trudności i tempem pracy, jakie zaplanował nauczyciel na daną lekcję. Pewne zadania przysparzają im trudności, a praca posuwa się wolniej niż planowano.

ROZWIĄZANIE: W takiej sytuacji nauczyciel powinien wykorzystać plan alternatywny i odpowiedzieć sobie na pytanie, **z czego zrezygnować**. Najlepiej zatem w konspekcie zaznaczyć najistotniejsze ćwiczenia/zadania/punkty lekcji i **ustalić priorytety** istotne w przebiegu zajęć. Istnieją przecież ćwiczenia, z których nie można zrezygnować, oraz ćwiczenia mniej ważne, które można wykorzystać przy ćwiczeniach utrwalających. Jeśli na przykład podczas utrwalania słownictwa przewidzieliśmy cztery ćwiczenia, zaznaczymy te najważniejsze (niezbędne), a pozostałe wykorzystajmy na późniejszym etapie, gdy lekcje będą przebiegały płynnie i bez większych zakłóceń. Określając priorytety na każdą lekcję, możemy sprawdzić, czy w danej jednostce lekcyjnej zachowana jest spójność i sensowność.

SYTUACJA II

„Proszę Pana/Pani, to jest za łatwe! Za mało tego! Jest więcej ćwiczeń?”

OBJAŚNIENIE: Uczniowie wykonują zaplanowane na daną jednostkę lekcyjną ćwiczenia zdecydowanie szybciej, niż to zaplanował nauczyciel. Pozostaje im dużo wolnego czasu. Są poirytowani i zaczynają hałasować.

ROZWIĄZANIE: Jeśli ilość materiału okazuje się niewystarczająca i lekcja dla wielu uczniów kończy się na długo przed dzwonkiem, należy zastanowić się, **jak zagospodarować czas pozostały na lekcji**. Najprostszym sposobem jest dodanie do konspektu dodatkowych ćwiczeń/zadań oznaczonych znakiem zapytania, na wypadek pojawienia się wyżej opisanej sytuacji. Jeśli uczniowie, np. przy nauce nowych liter rosyjskich zakończyli ćwiczenia utrwalające słownictwo, mogą je później wykorzystać do stworzenia jak największej liczby prostych zdań związanych bezpośrednio z tematem lekcji. W III klasie mogą również tworzyć miniscenki sytuacyjno-teatralne, wykorzystując

poznaną wcześniej leksykę oraz struktury gramatyczne. Można też utrwałać te zagadnienia, które sprawiały dzieciom w trakcie nauki największą radość, np. różne zabawy, gry językowe, quizy, rebusy, kalambury oraz krzyżówki, w tym interaktywne, które znajdują się na cyfrowych platformach edukacyjnych.

SYTUACJA III

„Proszę Pana/Pani, nic mi dzisiaj nie wychodzi! Wszystko robię źle!”

OBJAŚNIENIE: To zdecydowanie jest zły dzień dla uczniów... Nerwowo reagują na propozycje nauczyciela, nie mogą się skupić, pracują nieefektywnie.

ROZWIĄZANIE: W tej sytuacji nauczyciel powinien sobie zadać dwa podstawowe pytania: czy zaostrzyć rygor na lekcji (mający na celu zmotywowanie uczniów do pracy), czy może całkowicie porzucić założony plan na lekcji. Warto w tej sytuacji zadać uczniom kilka konkretnych pytań, które pokażą, w czym tkwi problem. Ewentualnie można zmienić formę i sposób nauczania/pracy, które ułatwią danemu uczniowi powrót do rytmu nauki, a przede wszystkim zainteresują go tematem. Jeżeli jednak nauczyciel nie widzi oczekiwanego skutku wprowadzonej zmiany, może (wyjątkowo) zrezygnować z założonych celów i przystąpić do planu B/C/D, np. zorganizować zabawę językową nawiązującą do tematyki zajęć, uczyć nowych piosenek, wykorzystując przy tym technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK), tworzyć dialogi lub prowadzić konwersację w języku rosyjskim.

Dlatego tak ważne jest, aby nauczyciel rusycysta miał przygotowany zestaw dodatkowych ćwiczeń/gier/zabaw dla każdej klasy na I etapie edukacyjnym. Mogą one dotyczyć aspektów: **językowych, gramatycznych, kulturowych** lub **historycznych**. Przydadzą się w takich sytuacjach różnego rodzaju piosenki, wiersze, zestawy puzzli, rebusów, krzyżówek, konkursy, gry językowe, fiszki, interaktywne/cyfrowe materiały językowe.

Warto też zdobyć podstawową wiedzę na temat zainteresowań każdego dziecka. Ułatwi to nauczycielowi dotarcie do pasji i zamiłowań danego dziecka, co z kolei można wykorzystywać na zajęciach w zadaniach indywidualnych oraz grupowych.

Materiały, które nauczyciel języka rosyjskiego przygotowuje na etapie edukacji wczesnoszkolnej, powinny być oznaczone nazwą struktury językowej lub tematu, by łatwo zorientować się, dla której grupy uczniów i na jakim etapie nauki można je wykorzystać. Pożytecznymi ćwiczeniami, o nieco bardziej zabawowym charakterze, są np. ćwiczenia pantomimiczne i rysunkowe. Ćwiczenia takie, łączące zabawę, obraz, muzykę i ruch, aktywizują prawą półkulę mózgową, podczas gdy rutynowe ćwiczenia językowe oddziałują jedynie na lewą półkulę. Pobudza to uczniów i zapewnia dobre efekty dydaktyczne, zapewniając przy tym relaksującą atmosferę (Komorowska 2005: 54).

Nauczyciel, przygotowując konspekt na daną jednostkę lekcyjną, powinien uwzględnić następujące elementy:

1. tytuł lekcji;
2. cele ogólnowychowawcze i szczegółowe;
3. cele językowe lekcji: nauczane sprawności, słownictwo, struktury gramatyczne;
4. ćwiczenia sprawdzające/utrwalające daną lekcję/rozdział w wymiarze podstawowym oraz ponadpodstawowym;

5. formy pracy: praca całego zespołu/indywidualna/w parach/w grupach;
6. potrzebne pomoce dydaktyczne;
7. praca domowa;
8. sposób reagowania na postawy uczniów – plan alternatywny.

Na koniec należy zwrócić uwagę na atrakcyjność każdej lekcji pod względem językowym, zabawowym i kulturowym. Taką możliwość daje uczniom nauka języka rosyjskiego – dzięki jego melodyjności, pięknie i głębi oraz strukturze leksykalno-gramatycznej. Tematyka, którą nauczyciel chciałby przedstawić na lekcjach, powinna być na tyle interesująca, aby pomogło to wyeliminować potencjalne problemy dyscyplinarne. Można również zaprosić uczniów do tworzenia danej lekcji, aby mogli np. brać czynny udział w doborze tematów. Ćwiczenia językowe dodadzą lekcji atrakcyjności, jeśli przedstawimy je w ciekawej formie, skupiającej uwagę ucznia oraz zwiększającej jego aktywność. Warto też zwykłe metody przełożyć (w razie potrzeby) na gry lub zabawy, a do tego wykorzystać zasoby z platform cyfrowych stworzonych na potrzeby nauki języka.

Informacją zwrotną, czy dana lekcja była rzeczywiście atrakcyjna, jest dla nauczyciela opinia uczniów, którzy często wyrażają ją w sposób dość bezpośredni: słownie, gestami lub przez mimikę.

Nie sposób na koniec nie wspomnieć o pomocach dydaktycznych będących środkami nauczania, które uatrakcyjniają zajęcia. Oprócz tych najbardziej sprawdzonych: fotografii, obrazków, plakatów, map, plansz językowych, fiszek, rebusów, krzyżówek, materiałów, które uczniowie samodzielnie tworzą w **OK zeszytcie** (OK – od: ocenianie kształtujące), równie pomocne: tablety, tablice interaktywne oraz platformy cyfrowe pomagające w ciekawy sposób zaprezentować wybrany temat lekcji.

1.5. Planowanie pracy w trybie nauczania zdalnego

Rozwój technologiczny oraz cyfrowy na świecie wymaga od nauczycieli i szkół planowania pracy w trybie zdalnym lub hybrydowym. Oto niektóre rozwiązania i wskazówki przydatne w organizacji kształcenia na odległość w zakresie języka obcego (rosyjskiego):

- Nauczyciel powinien być w stałym kontakcie z uczniami i rodzicami/opiekunami, a także na bieżąco monitorować postępy w nauce i poziom zaangażowania uczniów, ich aktywność w trakcie lekcji języka rosyjskiego.
- Nauczyciel powinien wspierać swoich uczniów oraz sukcesywnie pomagać w rozwiązywaniu zaistniałych problemów, wynikających z nauczania zdalnego.
- W miarę możliwości proponuje się organizowanie zajęć online, bo kontakt z żywym językiem obcym (rosyjskim) wspomaga rozwój umiejętności oraz kompetencji językowych uczniów.
- Należy ustalić treści kształcenia, które będą nauczane w poszczególnych klasach, i sposób ich realizacji (narzędzia, metody i formy).
- Narzędzia, metody i formy pracy, które nauczyciel zamierza stosować w nauczaniu zdalnym, powinny być dostosowane do możliwości psychofizycznych uczniów.
- Nauczyciel języka rosyjskiego opracowuje autorskie materiały dostosowane do indywidualnych potrzeb każdego ucznia:

- udostępnia linki do inspirujących i motywujących filmów dostępnych w internecie i powiązanych tematycznie z zajęciami;
- tworzy ciekawe prezentacje, krzyżówki, gry, quizy dostępne online na wybranych platformach internetowych, odnoszących się do tematyki lekcji lub uwzględniających stronę emocjonalną każdego ucznia;
- wykorzystuje nowoczesne programy do telekonferencji w celu motywacji oraz wsparcia.

W organizowaniu zdalnego nauczania językowego przydatne będą następujące darmowe platformy, aplikacje oraz cyfrowe narzędzia edukacyjne: Wordwall, LearningApps, Jigsaw Planet, Canva, Quizlet, Memorizer, ClassTools, Krzyżówki, Kahoot, Quizizz, Educaplay, Genial.ly.

Mając na uwadze uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi** i dbając o ich harmonijny rozwój w trakcie nauczania zdalnego, zaleca się:

- ustalenie w porozumieniu z rodzicami/opiekunami oraz uczniami optymalnych sposobów komunikowania się, w tym z wykorzystaniem wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC – od ang. *Augmentative and Alternative Communication*) oraz prowadzenia nauczania zdalnego;
- prowadzenie nauczania zdalnego zgodnie z planem oraz z czasem dostosowanym do potrzeb i możliwości dziecka oraz rodziny, również w formie wideokonferencji;
- przysyłanie materiałów edukacyjnych dla uczniów drogą elektroniczną lub pocztą tradycyjną;
- umożliwienie przysyłania w innym terminie prac uczniów, którzy nie mogli wykonać zadania w ustalonym czasie;
- zbudowanie relacji nauczyciel językowiec–uczeń i podtrzymywanie kontaktu w nowej dla ucznia formie;
- wzmacnianie przekazu edukacyjnego wieloma kanałami i treningami umiejętności, np. wzmacnianie tekstu pisanego przekazem słownym, przekazu słownego – obrazem, wielozmysłowość w kontakcie i zadaniach oraz praca na różnorodnym materiale;
- indywidualizację pracy z uczniem w najszerszym z możliwych zakresów;
- przygotowanie dodatkowych materiałów edukacyjnych o podwyższonym stopniu trudności dla uczniów szczególnie uzdolnionych i zapewnienie im indywidualnych konsultacji z nauczycielem języka rosyjskiego (MEN 2020: 20–22).

1.6. Sposoby planowania uwzględniające pracę z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych

Organizacja warsztatu pracy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej powinna uwzględniać indywidualne potrzeby i tempo rozwoju wszystkich uczniów. Realizację takiego podejścia może usprawnić kilka podstawowych wskazań do indywidualizacji oddziaływań w zróżnicowanym zespole klasowym.

Początek nauki w szkole to ważny moment dla każdego dziecka. Będzie musiało ono dostosować się do nowej sytuacji, norm i zasad panujących w klasie i w szkole, odnaleźć swoje miejsce w grupie. Z pomocą czujnego i przyjaznego nauczyciela każde dziecko może stać się uczniem w pełni wykorzystującym swoje uzdolnienia i możliwości. Dlatego tak istotna staje się uważna obserwacja ucznia w różnych sytuacjach szkolnych.

Przed każdym dzieckiem rozpoczynającym edukację stają nowe zadania, a jego sukces zależy w dużej mierze od wcześniejszego przygotowania do ich podjęcia.

W obszarze indywidualizacji nauczania za niezbędną uznaje się również otwartość nauczyciela na poznanie każdego ucznia w klasie. Rozpoznanie jego zainteresowań, uzdolnień, trudności w uczeniu się oraz określenie innych potrzeb rozwojowych, edukacyjnych i możliwości psychofizycznych nabiera podstawowego znaczenia, aby rzeczywiście wesprzeć dziecko we wszechstronnym rozwoju. Pozwala to na pokazanie mu, w jaki sposób jego cele mieszczą się w obrębie celów nauczania przewidzianych dla całej klasy. Wiedza ta pomaga też nauczycielowi budować strukturę zajęć tak, aby każdy uczeń miał możliwość realizacji własnych celów i zapewnione poczucie sukcesu, ale także umiał współpracować i działać zespołowo. Ważne jest, żeby nauczyciel, chcąc zapewnić optymalne warunki uczenia się każdemu uczniowi, dysponował również wiedzą o trudnościach, z jakimi może się spotkać w pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE). Dotyczy to specyfiki różnych dysfunkcji i dysharmonii oraz dostosowania odpowiedniej metodyki nauczania, co wymaga od nauczyciela poszerzenia wiedzy o specyfice pracy z takim uczniem. W celu uzyskania praktycznych umiejętności doboru odpowiedniej metodyki nauczania, nauczyciel może nawiązać współpracę z pedagogami specjalnymi ze szkół integracyjnych lub specjalnych, metodykami kształcenia integracyjnego bądź specjalnego albo specjalistami zarówno zatrudnionymi w danej szkole, jak i z poradni psychologiczno-pedagogicznej. Warto zapoznać się również z zasadami projektowania uniwersalnego, które dotyczy dostosowania metod, form pracy i środków dydaktycznych do uczniów ze SPE. Dokładny opis tej koncepcji znajduje się w rozdziale II, podrozdział 3.

ROZDZIAŁ II

Nauczanie języka rosyjskiego na I etapie edukacyjnym

Po odpowiednim planowaniu pracy w procesie dydaktycznym oraz wychowawczym, uwzględniającym cele i założenia podstawy programowej z języka rosyjskiego, drugi rozdział niniejszego poradnika poświęcony jest procesowi nauczania języka rosyjskiego. Odnajdziemy tutaj treści, których chcemy nauczać, a także metody oraz techniki, którymi warto się posługiwać przy rozwijaniu umiejętności słuchania, mówienia, pisania, czytania, poszerzaniu słownictwa i gramatyki oraz kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich.

2.1. Tradycyjne metody nauczania języka rosyjskiego, uwzględniające rozwijanie umiejętności językowych

Klasa I szkoły podstawowej poświęcona jest **okresowi ustno-słuchowemu**. To właśnie wtedy dzieci poprzez słuchanie głosek, nowych melodii, nieznanymi dźwięków, charakterystycznego rytmu oraz intonacji w obcym dla nich języku rosyjskim mogą poznawać nowe słownictwo tematyczne związane z językiem, kulturą, historią i religią Rosji. Klasa II to nauka alfabetu rosyjskiego i opanowanie umiejętności kaligrafii (zamiany liter drukowanych na pisane). Klasa III to pełny zakres rozdziałów tematycznych pomagających utrwalić zdobytą uprzednio wiedzę i rozszerzyć ją dzięki m.in. nowej leksyce i nowym konstrukcjom gramatycznym. Każdemu elementowi języka: słuchaniu, mówieniu, pisaniu, czytaniu, nauce słownictwa oraz gramatyki, towarzyszą odpowiednie techniki zaprezentowane poniżej:

I. Wśród technik rozwijających **słuchanie** (Komorowska 2005: 136–137) znajdują się:

- **Dopasowywanie** – „posłuchaj i dobierz odpowiedni obrazek”
Zadanie to polega na pokazaniu uczniom kilku obrazków i przedstawieniu im tekstu z taśmy lub przez nauczycielską prezentację. Na podstawie usłyszanego tekstu uczniowie mają wybrać obrazek najbardziej odpowiedni do usłyszanych treści, czym wykazują ich rozumienie.
- **Szeregowanie** – „posłuchaj i ułóż obrazki w odpowiedniej kolejności”
Należy przygotować obrazki prezentujące kolejno treść tekstu, którego uczniowie słuchają (np. pocięte na części komiksy) i przedstawić je w postaci nieuporządkowanej. Zadaniem uczniów jest ułożenie fragmentów komiksu w kolejności zgodnej z usłyszonym tekstem.
- **Ustne dyktando** – „posłuchaj i narysuj”
Prostym sposobem sprawdzenia rozumienia niektórych tekstów, szczególnie opisów pomieszczeń, osób, krajobrazów itp., jest polecenie szkicowania treści w miarę ich słyszenia. Nie chodzi tu o piękno rysunku, a o jego zgodność z prezentowanym tekstem.
- **Uzupełnienie niekompletnego obrazka** – „posłuchaj i dorysuj”
Zadaniem uczniów nie jest – jak poprzednio – szkicowanie obrazka na podstawie tekstu, a dorysowywanie szczegółów na obrazku otrzymanym od nauczyciela przed rozpoczęciem ćwiczenia w słuchaniu. Zadanie to nadaje się do trenowania rozumienia opisów postaci, twarzy, pomieszczeń itp. Oprócz obrazków można tu wykorzystać szkice, mapy i plany. Odmiana tego ćwiczenia to rysowanie labiryntu lub

podążanie określoną drogą na mapie bądź planie miasta na podstawie słyszanych instrukcji, a nawet dopisywanie nazw na diagramach, tak jak to czynią słowniki obrazkowe.

- **Układanie** – „posłuchaj i zrób”
Ćwiczenie to nadaje się do manipulacji niewielkimi przedmiotami, kredkami, klockami, zabawkami itp. Zadaniem uczniów jest – w miarę słuchania poleceń nauczyciela – porządkowanie przedmiotów zgodnie z podawaną instrukcją, konstruowanie budowli określonego kształtu i koloru z klocków, lepienie danej postaci lub przedmiotu z plasteliny itp. Jest to forma ustnego dyktanda, kiedy nauczyciel mówi, uczeń natomiast demonstruje rozumienie treści poprzez wykonanie zadania manualnego.
  - **Pantomima** – „posłuchaj i pokaż”
Technika ta, szczególnie przydatna w nauczaniu dzieci, polega na tym, że w trakcie słuchania tekstu uczeń stara się możliwie najlepiej wyrazić swoje rozumienie treści ruchem, gestem i mimiką (np. maszerowanie – jeśli mowa o chodzeniu, unoszenie nogi – jeśli mowa o wsiadaniu do autobusu, wyciąganie z kieszeni – gdy mowa o płaceniu za przejazd itp.). Technika ta nadaje się do pracy z tekstami dotyczącymi codzienności, a także przy nauce piosenek i wierszy.
Odmianą tej techniki jest sygnalizowanie usłyszenia i zrozumienia za pomocą podniesienia ręki, np.: „Ile razy usłyszysz nazwę jakiegoś zwierzęcia, podnieś rękę”.
Dzieci lubią też zabawne utrudnienia w rodzaju: „Ile razy usłyszysz nazwę zwierzęcia – podnieś prawą rękę, a jeśli usłyszysz nazwę kraju lub kontynentu – lewą”.
- II. Wśród technik rozwijających **mówienie** możemy wyróżnić:
- **Bodziec obrazkowy**, który stosuje się, aby wywołać reakcję słowną w przypadku dzieci w początkowej fazie nauki. Bodźcem obrazkowym mogą być: fotografie, widokówki, obrazki (ilustracje), rysunki, plakaty lub mapy. Natomiast typami ćwiczeń opierających się na bodźcu obrazkowym są:
    - zadawanie pytań dotyczących treści obrazka (widokówek, zdjęć, plansz);
    - zabawa w odgadywanie;
    - wnioskowanie z obrazka;
    - historyjka obrazkowa;
    - domino obrazkowe.
  - **Bodziec słowny** – potrzebny uczniom do opisu danego przedmiotu, osób lub zjawisk. Wśród ćwiczeń wykorzystujących ten bodziec znajdują się:
    - pytania i odpowiedzi;
    - odgrywanie ról na podstawie otrzymanej instrukcji;
    - symulacje sytuacyjne;
    - rozmowy telefoniczne;
    - dyskusje.
  - **Bodziec dźwiękowy** – istotnie wpływający na rozwój elementu mowy u dzieci na I etapie edukacyjnym. Proponowane ćwiczenia to:
    - rozpoznawanie dźwięków;
    - historyjka dźwiękowa.

III. Wśród technik rozwijających **pisanie** możemy wyróżnić:

- **Odwzorowywanie** – najprostsze ćwiczenie polegające na przepisywaniu wyrazów znajdujących się np. na tablicy lub w książce. Można to zastosować zarówno do rosyjskich liter drukowanych, jak i liter pisanych. Oprócz zwykłego monotonnego przepisywania liter warto zaproponować uczniom pewne instrukcje, polecenia, jakie mogą wdrażać na późniejszym etapie, łącząc pisownię liter/słów/prostych zdań z daną tematyką: rodziną, modą, wakacjami, zwierzętami itp. Przykładowo: „Spośród podanych wyrazów zapisz w OK zeszytu te słowa, które dotyczą ubrań/zaczynają się na literę »к«/oznaczają przedmioty koloru czerwonego itp.
- **Podpisywanie** – ćwiczenie to ma na celu stworzenie związków między znaczeniem wyrazu a jego kształtem graficznym. Używamy do tego rysunków sporządzonych przez uczniów lub wyciętych i wklejonych do zeszytów. Dla dzieci uczących się języka rosyjskiego wygodne jest wprowadzenie zajęć rysunkowych i jednowyrazowe podpisywanie rysunków (Komorowska 2005: 113).
- **Dyktando** częściowe – polega na uzupełnianiu przez uczniów fragmentów tekstu tymi wyrazami, na których pisowni chcemy skoncentrować uwagę. Grami i zabawami w nauczaniu pisania mogą być:
  - wąż literowy,
  - przedmioty na literę,
  - gra magiczna,
  - mnożymy wyrazy,
  - szukamy nowych wyrazów (tamże).

IV. Wśród technik poprzedzających **czytanie** są:

- **Zagadki leksykalno-gramatyczne** dostosowane do tematyki tekstu, który ma być czytany na zajęciach.
- **Techniki skojarzeniowe**, czyli zbieranie słów kojarzonych przez uczących się z danym tematem (związanym pośrednio lub bezpośrednio z tekstem).
- **Techniki przewidywania wyrazów**, jakie wystąpią w tekście.

V. Wśród technik towarzyszącym **czytaniu** (tamże) znajdują się:

- Techniki związane z rozumieniem globalnym, na które składają się:
  - wyrazy klucze (zadaniem uczniów jest wyszukiwanie takich słów, na których opiera się znaczenie całego tekstu);
  - wydobywanie głównych myśli polegające na przedstawieniu treści tekstu za pomocą możliwie najkrótszej wypowiedzi;
  - wydobywanie informacji szczegółowej – ćwiczenie to polega na czytaniu selektywnym, które ukierunkowuje uwagę uczniów na wydobywanie z tekstu określonej informacji;
  - kolorowanie zdań niosących informacje główne i poboczne – ćwiczenie to jest możliwe tylko wtedy, gdy dysponujemy tekstami dla każdego ucznia. Prosimy wtedy uczniów o wybór jaskrawego, głównego koloru i pastelowego koloru pobocznego. Zadanie polega na podkreśleniu lub zamalowaniu kredką albo mazakiem zdań istotnych (kolor główny) i zdań niosących mniej znaczące informacje (kolor poboczny).

VI. Wśród technik **słownictwa** wymienia się:

- **Wymyśl kształt**, czyli zapisanie przez uczniów nowo poznanego słowa w sposób, który kojarzy im się ze znaczeniem wyrazu i tym samym ułatwi zapamiętywanie.
- **Skojarz wyraz z imieniem na daną literę**, czyli nowa leksyka, z którą zapoznaje się uczeń na danej lekcji, może wywołać skojarzenia, np. rzeczownika z imieniem, *друзь – Дмі́трий, па́рта – Пётр, кы́кла – Ка́тя* itd.
- **Skojarz wyraz z pomieszczeniem** – ćwiczenie pozwalające utrwalić nowy materiał przez skojarzenia odpowiednich słów i określić z pomieszczeniem, np.: *па́рта/до́ска* ze szkołą itp.
- **Rysunek** – dopasowanie poszczególnych wyrazów do obrazków, co pozwoli uczniowi lepiej zapamiętywać.

Dzięki wymienionym wyżej technikom można również powtarzać i utrwalać część gramatyczną. Należy jednak tak dobrać typy zadań, by uczeń nie miał problemów z zastosowaniem konstrukcji gramatycznych w odpowiednich kontekstach odnoszących się do wybranych zagadnień tematycznych.

2.2. Rozwijanie kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich na lekcjach języka rosyjskiego

Współczesna edukacja kładzie nacisk na rozwój kompetencji kluczowych, czyli umiejętności ponadpodstawowych, tak aby każdy uczeń rozwijał w sobie poczucie samorealizacji, sukcesu i potrafił aktywnie współpracować z innymi. Istotne jest, aby uczniowie umieli pracować indywidualnie bądź grupowo, dokonując wyborów i podejmując samodzielne decyzje. Wśród tych kompetencji wyróżniamy (Dz. Urz. UE 2018, C189/1):

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie,
- kompetencje w zakresie przedsiębiorczości,
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Istotne jest, aby nauczanie języka obcego nowożytnego (rosyjskiego) dawało uczniom możliwość wykorzystania go również w sytuacjach pozalekcyjnych. Dlatego nauczyciel języka obcego nie powinien ograniczać nauki języka obcego do działań na lekcji, np. uzupełniania zadań w zeszytach ćwiczeń według wzoru). Jest to możliwe, kiedy nauczyciel będzie rozwijał wszystkie kompetencje kluczowe uczniów.

Poniżej autorzy prezentują kilka zasad, które mogą wspomóc w tym nauczyciela.

Ocenianie kształtujące

Sprzyja ono rozwijaniu kilku kompetencji (osobistych, społecznych, obywatelskich oraz w zakresie umiejętności uczenia się). Podając uczniom cel lekcji, dajemy im jasną informację na temat tego, jaką wiedzę oraz umiejętności zdobędą. Do osiągnięcia celu lekcji prowadzą kryteria sukcesu sformułowane w języku ucznia, które pokazują, że osiągnęli sukces w postaci realizacji celu lekcji (tzn. czego się nauczyli, dowiedzieli, poznali).

Przykład lekcji dla klasy III

Cel lekcji: Opisuję mój tydzień

NaCoBeZU (na co będę zwracać uwagę):

- wymieniam wszystkie dni tygodnia,
- opisuję czynności, jakie wykonuje w poszczególne dni tygodnia,
- zapisuję opis dni w tygodniu wg wzoru.

Kryteria sukcesu wskazują uczniom, jaką wiedzę oraz umiejętności powinni opanować po danej lekcji języka rosyjskiego. Wiedzą, co będzie oceniane przez nauczyciela, natomiast nauczyciel, korzystając z tych samych kryteriów, formułuje informację zwrotną dotyczącą pracy ucznia. Powinna ona zawierać pozytywne elementy jego pracy, popełnione błędy wraz z sugestią, w jaki sposób należy je poprawić, oraz informację, jak należy pracować, aby uczeń rozwijał się językowo. Informacja zwrotna opiera się na kryteriach nauczania języka rosyjskiego, które pomagają w osiągnięciu zamierzonego celu lekcji. To z kolei zwiększa wśród uczniów poczucie własnej wartości oraz daje im wiarę we własne umiejętności językowe.

Podając kryteria sukcesu do lekcji, zadania bądź sprawdzianu, nauczyciel sprawia, że uczniowie przejmują kontrolę nad uczeniem się. Dzięki temu dzieci stają się odpowiedzialne za swoją naukę, rozwijają umiejętność uczenia się, co rozwija w nich samodzielności w procesie nauki języka obcego (rosyjskiego).

Ocenianie kształtujące promuje również pracę w parach i grupach oraz ocenę koleżeńską, czyli informację zwrotną udzielaną uczniowi przez innego ucznia. Rozwija to kompetencje społeczne i obywatelskie. Pracując w zmieniających się parach bądź grupach, uczniowie uczą się współpracować z rówieśnikami, którzy różnią się od siebie odmiennym stylem uczenia się, tempem pracy lub różnorodnością poglądów. Daje to możliwość rozwijania inicjatywności oraz przedsiębiorczości, ponieważ podczas pracy zespołowej trzeba wspólnie podejmować decyzje: kto pełni jaką rolę w grupie, za co jest odpowiedzialny itp. W przyszłości pomoże to uczniowi w realizacji własnych celów na rynku pracy.

Rozwijanie postawy ciekawości, otwartości i tolerancji wobec innych kultur

Nauczyciel języka rosyjskiego w klasach I–III daje uczniom możliwość pogłębiania wiedzy oraz ciekawości z obszaru geografii, kultury, historii oraz tradycji rosyjskiej.

Dzięki nowoczesnym narzędziom TIK nauczyciel rusycysta może zapoznać uczniów z najważniejszymi informacjami na temat położenia geograficznego Rosji – największego państwa świata, które zamieszkuje wiele narodów. Rozmawiając o mieszkańcach różnych zakątków Rosji, uczniowie zapoznają się z tym, jak wygląda życie dzieci i całych społeczności w danym regionie Rosji: jakie mają zwyczaje, tradycje, jakie są ich ulubione zabawy, czego się uczą w szkole, jak wyglądają ich lekcje, co należy do ich obowiązków oraz w jaki sposób spędzają czas wolny. Takie działania zdecydowanie poszerzają kontekst lekcji, a także uwrażliwiają uczniów, kształtując w nich postawę tolerancji wobec świata, który jest różnorodny i wielokulturowy.

Interdyscyplinarność przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii – praca zasadą projektu i działań innowacyjnych

Nauczyciel, wykorzystując nowoczesne technologie, wspiera proces uczenia się i rozwija kompetencje kluczowe uczniów. Jak wspomniano w rozdziale pierwszym niniejszego poradnika metodycznego, nauczyciel może przygotować narzędzia do nauki języka rosyjskiego na ogólnodostępnych platformach edukacyjnych, np. Kahoot, LearnigApps, Quizzlet. Nauczyciel może wykorzystać przy tym fascynację uczniów internetem i nowoczesnymi technologiami, zachęcając ich do samodzielnego tworzenia interaktywnych materiałów językowych. Dzieci poprzez zabawę uczą się i przygotowują zadania dla siebie oraz swoich kolegów i koleżanek. Działania te mają charakter interdyscyplinarny. Uczniowie w klasie III dzięki użyciu np. platformy Wordwall mogą tworzyć gry językowe typu: **koło fortuny**, **teleturniej**, **brakujące słowo**, **krzyżówka**, **znajdź słowo** i wiele innych, i ćwiczyć słownictwo, formy gramatyczne, wyrażenia i zwroty. Tworzenie takich narzędzi językowych to niezwykle rozwijająca forma aktywności, kształtująca kompetencje językowe, cyfrowe, matematyczne i techniczne.

Kolejną metodą edukacyjną, w której ważna jest aktywność własna i zaangażowanie ucznia, jest **lapbook**. Można go wykorzystać do powtórki materiału, prezentowania zdobytej wiedzy lub podsumowania działu tematycznego.

Sam lapbook rozwija umiejętność planowania, analizowania materiału, kreatywnego myślenia, dobrej organizacji pracy oraz przedstawienia wiedzy, co wpływa na rozwój umiejętności miękkich. Metoda ta może dotyczyć dowolnego tematu, np. rodziny, pogody, wakacji lub zagadnień gramatycznych. Dobrze, aby za pierwszym razem nauczyciel języka rosyjskiego dał uczniom możliwość stworzenia lapbooka na wybrany przez siebie temat. Dzięki temu projekt będzie miał charakter osobisty, a uczniowie bardziej zaangażują się w realizację powierzonego zadania. Warto nadmienić, że na zrobienie lapbooka uczniowie będą potrzebowali np. trzech 45-minutowych lekcji oraz następujących materiałów: białych teczek, nożyczek, kleju, kolorowego papieru, taśmy klejącej, zszywacza, markerów, kopert i dziurkaczy dekoracyjnych.

2.3. Projektowanie uniwersalne i zróżnicowane potrzeby edukacyjne w nauczaniu języka rosyjskiego.

Projektowanie uniwersalne w nauczaniu języków obcych, w tym języka rosyjskiego, powinno zawierać trzy istotne zasady (Domagała-Zyśk 2019):

1. Zapewnienie różnorodnych sposobów przekazu informacji w czasie zajęć dydaktycznych.
2. Zapewnienie uczniowi różnorodnych form ekspresji i prezentowania wiedzy i kompetencji.
3. Zapewnienie różnorodnych form zaangażowania i motywowania uczniów do pracy.

Oznacza to, że nauczyciel języka rosyjskiego powinien prezentować dane bloki tematyczne w jak najbardziej zróżnicowany sposób, aby podczas pracy z uczniami ze SPE był w stanie wybrać taką metodę pracy, która okaże się najwłaściwsza dla danego dziecka z określoną dysfunkcją. Dlatego sposobem prezentowania wiedzy lub danej kompetencji językowej może być wypowiedź ustna, przygotowanie plakatu, prezentacji multimedialnej bądź użycie narzędzi TIK, które pozwolą osobom ze SPE wybrać

najodpowiedniejszą formę nauki języka obcego, ale będą również dostępna dla całej klasy lub grupy językowej. Pomoże to dokonać przez dziecko samodzielnego wyboru przedstawionej formy i metody pracy. To z kolei pozwoli uniknąć wyodrębnienia oraz stygmatyzacji uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami i jeszcze pełniej pomoże włączyć ich w pracę całej grupy językowej.

Oprócz przedstawionych wyżej trzech zasad podstawowych w projektowaniu uniwersalnym należy zwrócić uwagę również na zasady szczegółowe, które mają określone cechy. Wśród nich wyróżniamy (Domagała-Zyśk 2019): równość w dostępie, elastyczność i intuicyjność użycia, dostępność informacji, tolerancję na błędy, niski poziom wysiłku fizycznego i dostępność przestrzenną.

Nauczyciel języka rosyjskiego, stosując na swoich lekcjach zasady projektowania uniwersalnego, powinien dobierać materiały dydaktyczne do nauczania języka rosyjskiego w taki sposób, aby mogli z nich skorzystać uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Trzeba ponadto dostosowywać, a nie obniżać wymagania edukacyjne wobec uczniów, co w praktyce oznacza dostosowanie formy przekazu do nauczanych treści. Nie należy obniżać wymagań wobec uczniów z normą intelektualną oraz pomijać niektórych zagadnień programowych, lecz realizować je na poziomie wymagań podstawowych. Ważne jest, aby dostosowania były zgodne z podstawą programową, bo umiejętności i zakres wiedzy zdobyte na I etapie edukacyjnym powinny zapewnić uczniom szansę na sprostanie wymaganiom na kolejnym etapie nauki.

Dostosowania dotyczą uczniów słabowidzących, z dysleksją, z ADHD (od ang. *attention deficit hyperactivity disorder*), z dysfunkcją słuchu, zdolnych, w sytuacji traumatycznej lub kryzysowej, z niepełnosprawnością ruchową (w tym z afazją), niedostosowanych społecznie, ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, cudzoziemców.

Propozycje metod i form pracy dla wybranych uczniów ze SPE

Dla uczniów **słabowidzących** lub z **dysleksją** nauczyciel powinien:

- powiększyć czcionkę materiału dydaktycznego;
- użyć czcionki o łatwiejszym w odbiorze kroju i kolorze;
- wydłużyć czas przeznaczony na czytanie tekstów, poleceń, instrukcji (zwłaszcza podczas samodzielnej pracy lub sprawdzianów);
- zaproponować inny stosunek kontrastu czcionki i tła;
- zastosować większe odstępy między liniami i literami (np. przy nauce pisania alfabetu rosyjskiego).

Dla uczniów ze stwierdzonym **ADHD** (Al-Khamisy i Gosk, 2010: 244–246) nauczyciel powinien:

- organizować krótkie przerwy w czasie lekcji;
- zaproponować inną formę robienia notatek, np. przez skracanie, tworzenie mapy myśli;
- pokazać uczniom sposób interpretowania pomocy graficznych, tj. czytania map, wykresów, diagramów, sposobu użycia narzędzi cyfrowych;
- stosować strategię PZPN (przejrzyj – zapytaj – przeczytaj – napisz);
- wykorzystywać środki ekspresji w nauce języka, np. ruch, dotyk, gest.

Dla uczniów z dysfunkcją **słuchu** (Dłużniewska 2007) nauczyciel powinien:

- kreować sytuacje poznawcze, dzięki którym uczniowie mogą porównywać przedmioty, tworzyć pojęcia oraz określać cechy wspólne i różniące;
- kilkakrotnie powtarzać istotne informacje dotyczące danego zagadnienia tematycznego;
- do nauki słownictwa wykorzystać innowacyjne narzędzia interaktywne, cyfrowe lub ilustracje/*flashcards* lub gry online;
- wykorzystywać metodę audytywno-werbalną, stymulującą rozwój mowy dźwiękowej.

Dla uczniów z **chorobą przewlektą** (Łoskot 2017: 17–19) nauczyciel powinien:

- rozwijać samodzielność oraz zainteresowanie dziecka;
- dostarczać wielu możliwości do działania i osiągnięcia sukcesów;
- motywować do aktywności.

ROZDZIAŁ III

Organizacja procesu dydaktycznego – zasady pracy na lekcji języka rosyjskiego

W niniejszym rozdziale przedstawiono organizację procesu dydaktycznego oraz zasady pracy na lekcji języka rosyjskiego z klasą zróżnicowaną pod względem potrzeb edukacyjnych.

3.1. Cele i założenia pracy z klasą zróżnicowaną pod względem potrzeb edukacyjnych

Każdy uczeń powinien być traktowany przez nauczyciela indywidualnie, z uwzględnieniem jego predyspozycji, potrzeb, zróżnicowanych umiejętności i właściwości rozwojowych. W obrębie tej samej klasy będziemy mieli uczniów o bardzo różnych cechach. Różnice te mogą wynikać ze środowiska, w jakim wychowały się dzieci, ale mogą to być też różnice indywidualne, na które w większości przypadków nauczyciel nie ma wpływu. Trzeba je rozpoznać i nauczyć się je uwzględniać. Poznanie uczniów i ich predyspozycji wymaga sporego wysiłku, jednak praca z dziećmi będzie później łatwiejsza, przyjemniejsza, a osiągnane efekty dydaktyczne znacznie lepsze. „Różnice indywidualne wiążą się z takimi czynnikami na przykład jak: wiek, płeć, inteligencja, lateralizacja, osobowość, motywacja i postawy, style poznawcze czy strategie uczenia się” (Komorowska 2009: 119). O ile nad motywacją i postawą możemy pracować, wspierać dziecko i zachęcać do pracy, o tyle na resztę cech uczniów wpływu nie mamy.

Obecnie szkoła stawia na kształcenie zróżnicowane i indywidualizację nauczania. Kształcenie zróżnicowane ma na celu rozwijanie indywidualności ucznia i jego zdolności. Nauczyciel powinien organizować proces kształcenia w taki sposób, aby dostosować go do indywidualnych różnic psychofizycznych uczniów. Różnicowanie obejmuje treści nauczania, metody pracy, środki dydaktyczne, organizację pracy itp. Z kolei indywidualizacja nauczania polega na uwzględnianiu różnic w rozwoju uczniów i dostosowywaniu do nich treści, metod i organizacji działań dydaktycznych (Kupisiewicz i Kupisiewicz 2009). Jest ona niezbędna w procesie planowania pracy. Umożliwia dostosowanie zadań do aktualnych potrzeb, umiejętności i możliwości poszczególnych uczniów. Powinno się ją wdrażać już na wczesnoszkolnym etapie nauczania.

Nauczyciel języka rosyjskiego, przygotowując się do lekcji, powinien robić to starannie, a jego działania muszą być przemyślane, gdyż optymalnie zaplanowane zajęcia i poziom ich atrakcyjności wpływa znacząco na motywację uczniów do pracy. Dostosowując kryteria do poszczególnych uczniów, a nie do średniej krajowej, dajemy im szansę osiągać sukcesy.

Zajęcia dydaktyczne powinny być przygotowane na kilku poziomach dostosowanych do zespołu klasowego. Najniższy poziom zgodnie z podstawą programową to określenie minimalnego wymagania, któremu mogą sprostać wszyscy uczniowie. Na podstawie tego minimum należy planować pracę dydaktyczną dla uczniów na różnych poziomach nauczania. Planowanie jest bardzo ważnym elementem pracy dydaktycznej nauczyciela. Należy je wykonywać świadomie i starannie, biorąc pod uwagę elementy takie jak: ilość materiału, kompetencje kluczowe, czas potrzebny na opanowanie wiadomości

i przećwiczenie umiejętności, dodatkowy czas dla podopiecznych pracujących powoli lub potrzebujących pomocy, a także sprawdzanie wiedzy uczniów.

Następnie nauczyciel języka rosyjskiego powinien opracować i przygotować materiały dydaktyczne oraz zadania o różnej długości i zróżnicowanym stopniu trudności. Warto zadbać o atrakcyjność materiałów, wprowadzając ciekawostki, pytania zachęcające do dyskusji, zadania bliskie życiu uczniów oraz wykorzystując technologię informacyjną, aby utrzymać motywację uczniów na optymalnym poziomie. Nauczyciel powinien na bieżąco monitorować, czy przygotowane przez niego pomoce są atrakcyjne dla uczniów, a to, co się sprawdziło, wykorzystać na kolejnych zajęciach. Metody powinny być zróżnicowane i dostosowane do możliwości poszczególnych uczniów, co sprzyja utrzymaniu uwagi i zainteresowania klasy.

Na koniec warto wspomnieć o ocenianiu uczniów na różnych poziomach, szczególnie tych mających trudności w nauce, ponieważ oni nie zawsze obiektywnie potrafią dokonywać samooceny. Może im się wydawać, że skoro ciężko pracowali, zasłużyli na wyższy stopień albo mają tak niskie poczucie własnej wartości, że trudno im przyjąć dobrą ocenę. Mogą też się porównywać i rywalizować ze sobą. Nauczyciel musi pozostać obiektywny przy jednoczesnym zachowaniu podmiotowości ucznia. Jak to osiągnąć? Kluczem do sukcesu jest umiejętność oceny własnych osiągnięć. Aby tego nauczyć, trzeba pracować z klasą nad zwiększaniem samoświadomości w następujących obszarach: obraz samego siebie (mocne i słabe strony), zdolności, realistyczna ocena własnych możliwości, cele i motywacja do rozwoju. Podopieczni rozwijają wówczas kompetencję kluczową, jaką jest samoocena, przy pomocy nauczyciela, w atmosferze pełnej akceptacji i obiektywizmu. Uczą się także przyjmować informacje zwrotne i wykorzystywać je jako bodziec do dalszego rozwoju.

Planując zajęcia z języka rosyjskiego dla dzieci na I etapie edukacyjnym, warto wziąć pod uwagę modalność uczniów, czyli sposób reagowania na nowe bodźce, a więc i sposób uczenia się. Dostosowując techniki i metody pracy z uczniem w klasach I–III do jego indywidualnej strategii uczenia się, możemy osiągnąć realny sukces w nauczaniu.

Podział uczniów pod względem modalności

Wzrokowcy – uczą się, patrząc i obserwując. Lubią zadania wymagające rysowania, odwzorowywania, pisania. Zapamiętanie nowego materiału ułatwia im czytanie, wpatrywanie się w określone słowa oraz zwroty.

Uczniowie o preferowanym systemie wzrokowym:

- chętnie korzystają z kolorowych plansz, wykresów, obrazków, zdjęć itp.;
- lubią obcować z kolorem i kształtem;
- lubią szybki, wartki tok lekcji z wykorzystaniem materiałów wizualnych;
- lubią widzieć to, czego się uczą;
- wolą samodzielnie czytać polecenia niż ich słuchać;
- wzrokowo zapamiętują szczegóły.

Słuchowcy uczą się, słuchając historyjek, bajek, dialogów. Powtarzają na głos to, co usłyszą. Lubią zadania wymagające śpiewania, recytowania, odtwarzania ze słuchu. Zapamiętanie nowego materiału ułatwia im głośne powtarzanie nowych słów lub zwrotów.

Uczniowie o preferowanym systemie audytywnym:

- lubią pracować w grupach lub w parach, kiedy można wspólnie śpiewać, rozmawiać;
- nie lubią kolorować, pracować z książkami;
- potrzebują słownych instrukcji;
- lubią piosenki, rymowanki, teksty zrytmizowane.

Kinestetycy uczą się, wykonując różne ruchy i reagując całym ciałem. Lubią zadania wymagające manipulacji na przedmiotach, poruszania się, tańczenia. Zapamiętanie nowego materiału ułatwia im łączenie słowa z ruchem. Do pracy z dziećmi w klasach I–III warto wprowadzać różne zabawy ruchowe, gdyż pamięć kinestetyczna dla większości z nich jest dużym wsparciem.

Uczniowie o preferowanym systemie kinestetycznym:

- chcą natychmiast przystępować do realizacji polecenia;
- lubią rywalizować;
- potrzebują wielokrotnie zapisywać (czasem w sobie właściwy sposób) nowe słowa i zwroty;
- lubią bezpośrednio zaangażowanie, gry, symulacje itp.;
- zapamiętują, angażując swoje ciało i odbierając doznania na skórze (Kotarba-Kańczugowska 2009: 202–203).

Dzieci przejawiają z reguły modalność kinestetyczną, ponieważ uczą się przez działanie, czyli przez aktywność całego ciała, dlatego planując lekcję dla uczniów w edukacji wczesnoszkolnej, należy pamiętać o wprowadzeniu elementów zabawy poprzez ruch. Wszyscy ci uczniowie zyskują, gdy nauczyciel prezentuje im takie formy pracy, które są zgodne z ich modalnością. Wzrokowcy skorzystają z wszelkiego rodzaju pomocy wizualnych, słuchowcy – oczywiście z nagrań audio i wideo (piosenek, wierszy, zabaw językowych itp.), natomiast kinestetycy uwielbiają zabawy ruchowe, działania manualne, np. rysowanie, kolorowanie i wycinanie (Komorowska 2009: 124–125).

Poniższa przykładowa lekcja uwzględnia połączenie metod pracy z podziałem na różne modalności dzieci.

Cel: Utrwalam nazwy części ciała.

NaCoBeZU:

- wymieniam pięć nazw części ciała,
- śpiewam poznaną piosenkę,
- nazywam części ciała przedstawione na ilustracjach,
- wskazuję poznane części ciała w zabawie *Сáша зоворúm*.

Celem przedstawionej lekcji jest utrwalenie nazw części ciała. Nauczyciel, chcąc zachęcić do aktywności zarówno wzrokowców, słuchowców, jak i kinestetyków, powinien zastosować takie metody i formy pracy, które mu to umożliwią.

Wzrokowcy: prezentacja ilustracji z nazwami części ciała, łączenie obrazka z podpisem, podpisywanie obrazków przedstawiających poznane części ciała.

Słuchowcy: słuchanie nagrania piosenki o częściach ciała, głośne powtarzanie nazw części ciała z jednoczesnym pokazywaniem.

Kinestetycy: Piosenka o częściach ciała połączona z pokazywaniem, zabawa *Сáва зоворúм*.

Nauczyciel, stosując różnorodne formy pracy i dostosowując je do poszczególnych potrzeb uczniów, wspiera i koordynuje ich działania. Dzięki temu każde dziecko może na miarę swoich możliwości włączyć się w pracę na lekcji i ma szansę osiągnąć sukces.

Uczniów cechuje duża różnorodność zainteresowań i umiejętności, dlatego planując zajęcia, nauczyciel na lekcji języka rosyjskiego powinien uwzględnić indywidualność swoich podopiecznych. W tym miejscu warto wspomnieć o inteligencjach wielorakich Howarda Gardnera, aby zaprezentować całą gamę twórczych rozwiązań przydatnych na lekcjach języka obcego.

Howard Gardner wyróżnił osiem typów inteligencji. Poniższy opis metod, które okażą się skuteczne w pracy z dziećmi o określonym typie inteligencji (zdolności), ma za zadanie pomóc nauczycielowi w odkryciu potencjału drzemiącego w uczniach i dopasowaniu stylu ćwiczeń do ich możliwości. Uczeń, mając świadomość kontroli i dopasowania stylu ćwiczeń do jego możliwości, będzie bardziej zmotywowany do nauki.

Rodzaje inteligencji wielorakich Howarda Gardnera

(Kondrat 2011: 2–9)

I. Inteligencja lingwistyczna

Osoby z dominującą inteligencją lingwistyczną lubią się uczyć, operując słowem. Dla nich zostały stworzone gry i zabawy rozwijające słownictwo, przewidziano szukanie synonimów, antonimów, kolokacji. Z myślą o nich powstały dowcipy z dwuznacznością słów. Osoby o tego typu inteligencji interesuje opowiadanie historii, mitów, bajek, legend, anegdot. Cenią sobie dyskusje, wykłady i prezentacje, lubią czytać i pisać, a uczniowie bardziej zaawansowani – tworzyć wiersze, słowa piosenek do znanych melodii, dopisywać zakończenia do przeczytanej niedokończonych historii – wszystko to z użyciem języka docelowego. Osoby o wysokiej inteligencji lingwistycznej uczą się metodą bezpośrednią, wyłączając całkowicie język ojczysty, również przez naśladowanie dobrych wzorców. Nie należy im tłumaczyć i uczyć wszystkich wyrazów, same lubią poznawać nowe słowa i odkrywać ich znaczenie na podstawie kontekstu. Nauczyciele, posługując się metodą bezpośrednią lub komunikacyjną, muszą pamiętać, że język opiera się na zwrotach używanych w różnych funkcjach językowych.

- **Przykład 1.** Nauczyciel zleca uczniom przeczytanie tekstu, a następnie tnie go na kawałki. Zadaniem uczniów jest jego ponowne ułożenie.
- **Przykład 2.** Nauczyciel zleca uczniom przeczytanie tekstu, a następnie podaje im kartę pracy, w której jest ten sam tekst, ale ma wymazane niektóre słowa. Zadaniem ucznia jest wypełnienie luk. Uczeń może je uzupełnić własnymi wyrazami, ważne jest, aby został zachowany kontekst zdania.

Osoby z tym typem inteligencji będą również chętnie rozwiązywały rebusy, krzyżówki (w kształcie choinki, węża, z hasłem najkrótszym na dole, najdłuższym na górze, pionowym pośrodku), grały w Scrabble i inne gry towarzyskie. W przygotowaniu tego typu materiałów pomocny jest internet z wieloma stronami ułatwiającymi przygotowywanie ćwiczeń na lekcje językowe. Można również zachęcać uczniów do

samodzielnego przygotowania tego typu gier interaktywnych, co wpływa nie tylko na rozwój kompetencji językowych, ale również cyfrowych.

II. Inteligencja matematyczno-logiczna

Uczniowie o dominującej inteligencji matematyczno-logicznej preferują postrzeganie poprzez zrozumiałe szablony. Są dobrzy w rozwiązywaniu problemów. Istnieją poglądy, że ich ściśle umysły nie są obdarzone zdolnościami językowymi. Polecenia kierowane do tych uczniów powinny być jasne, zwarte i przekazywane krok po kroku.

- **Przykład 1.** Wskazanie, ile w tekście jest zdań błędnych, lub wskazanie, ile jest błędów w zdaniu. Można też przeprowadzić zawody polegające na liczeniu błędów i ich zaznaczeniu.
- **Przykład 2.** Rozwiązywanie krzyżówek. Jest to atrakcyjne ćwiczenie, ponieważ każde hasło ma tylko jedną odpowiedź i daje sposobność przeliczenia liter, a nawet analitycznego dojścia do odpowiedzi.
- **Przykład 3.** Odtworzenie brakujących słów. Należy podać pierwszą literę i narysować podkreślniki wskazujące liczbę brakujących liter.

II. Inteligencja wizualno-przestrzenna

Uczniowie z rozwiniętą wyobraźnią wizualno-przestrzenną potrzebują prezentacji słów w obrazach. Dbając o rozwijanie u uczniów tego typu inteligencji, pamiętajmy o ilustrowaniu każdego fragmentu lekcji za pomocą zdjęć, wykresów, tabel, diagramów i rysunków. Rysunki przydatne będą również w OK zeszytce, gdzie uczeń może tworzyć własny słownik obrazkowy, który pozostawia w pamięci głębsze ślady niż zwykłe tłumaczenie.

Kolejną mnemotechniką, równie skuteczną w nauce języka obcego, jest rzymski pokój. Wystarczy, aby wyróżniające się miejsca w sali były opatrzone jednym słowem, a uczeń z dominującą inteligencją przestrzenną z łatwością przypomni sobie, gdzie i jakie słowo widział. Dla uczniów w edukacji wczesnoszkolnej najprościej będzie podpisać różne przedmioty w pokoju, np. na drzwiach przykleić karteczkę z napisem *дверь*, na oknie – *окно*, na obrazie – *картина* itd.

Dlatego uczniowie jak najczęściej powinni mieć możliwość sporządzania map myśli. Jest to dobry sposób organizowania i powtarzania słownictwa. Mapy myśli, tak jak i inne notatki, można rozwieszać w klasie i w domu w różnych miejscach, tak aby uczeń zapamiętał ich lokalizację.

Uczeń z rozwiniętą inteligencją wizualno-przestrzenną będzie też chętnie uczył się z komiksów i tworzył własne. Uczniowie w klasach I–III mogą zacząć od uzupełniania gotowych komiksów z wymazaną treścią w dymkach, po czym wpisywać brakujące dialogi. Mogą też, rysując ręcznie lub za pomocą programu komputerowego drzewo genealogiczne, podpisać członków swojej rodziny, a bardziej zaawansowani mogą opowiedzieć innym uczniom o członkach swojej rodziny.

III. Inteligencja muzyczna

Ludzie o świetnym słuchu i uzdolnieniach muzycznych radzą sobie lepiej od innych z językami obcymi. Piosenki i muzyka mogą w dużym stopniu wspomóc naukę języka. Uczniowie mogą słuchać obcojęzycznych piosenek i śpiewać razem z wykonawcami.

Regularne korzystanie w klasie z utworów muzycznych może być efektywne pod warunkiem, że są one atrakcyjne dla uczniów. Jest wiele sposobów twórczego korzystania z piosenek.

- **Przykład 1.** Uczniowie w trakcie słuchania wstawiają brakujące słowa do tekstu z lukami. Tego typu ćwiczenie można wykorzystać na lekcji w klasie III.
- **Przykład 2.** Uczniowie odgadują słowa w tekście z lukami, gdzie wymazane są wyrazy kończące linijkę i rymujące się ze słowami z wcześniejszego wiersza. W ćwiczeniu tym uczniom można pomóc, wykorzystując obrazki. Można też wymazać te wyrazy, które wcześniej były omawiane na lekcji, podać ich listę i poprosić uczniów o wskazanie miejsca w tekście, gdzie powinny się one znaleźć. Następnie uczniowie słuchają piosenkę i sprawdzają swoją pracę. Inną wersją ćwiczenia jest wpisanie do tekstu celowo zmienionych słów, które nie mają sensu w kontekście całości, ale są podobne do słów oryginalnych (dla uczniów bardziej zaawansowanych). Potwierdzenie prawidłowych odpowiedzi w trakcie słuchania tekstu daje uczniom olbrzymią satysfakcję.

IV. Inteligencja fizyczno-ruchowa (kinestetyczna)

Naczelną zasadą u kinestetyków jest uczenie się poprzez ruch i wykorzystywanie do tego celu całego ciała. Wszystkie proponowane ćwiczenia powinny być jej podporządkowane.

- **Przykład.** Ćwiczenie umiejętności czytania, pisania i słuchania. Fragment tekstu lub pojedyncze wyrazy są przyklejone do ściany w jednym końcu sali. Uczniowie pracują w parach. Jeden z nich biegnie od tekstu (wyrazów) do osoby znajdującej się w drugim końcu pomieszczenia i dyktuje jej krok po kroku zapamiętany tekst lub wyrazy.

V. Inteligencja interpersonalna

Chcąc zadbać o rozwijanie inteligencji interpersonalnej, organizujemy ćwiczenia tak, aby uczniowie mogli pracować w zespołach lub w parach i wzajemnie się instruować, robić burzę mózgów, dyskutować albo wspólnie coś tworzyć. Warto też powtarzać materiał w formie konkurencji zespołowych, np. Aukcja lub Familiada.

Dla wspierania komunikacji w klasie, niezależnie od typu inteligencji i stylów uczenia się, należy wprowadzać dużo gier i zabaw integracyjnych, ćwiczeń w parach, np. wywiadów, lub w podgrupach – rozwiązywanie zadań. Lekcje języka obcego przebiegają w znacznie lepszej atmosferze, jeśli grupa się dobrze poznała, a to można osiągnąć za pomocą wielu krótkich ćwiczeń integracyjnych.

VI. Inteligencja intrapersonalna (introspekcyjna)

Uczniom, których charakteryzuje ten typ inteligencji, pozwalamy na samodzielną naukę, dajemy im zadania związane z myśleniem refleksyjnym. Do tych zadań zalicza się wykonywanie projektów w domu, pisanie dziennika, wypełnianie psychotestów i kwestionariuszy, a także wyznaczanie celów osobistych poprzez indywidualny coaching.

VII. Inteligencja przyrodnicza (naturalistyczna)

Osoby o wysokiej inteligencji naturalistycznej doszukują się wzorów i zasad w otaczającym ich świecie. Lubią organizować wiedzę w kategorie, doszukiwać się

podobieństw między rzeczami, nie tylko w świecie przyrody. To samo dotyczy języka. Ćwiczenia zaprojektowane dla tego typu odbiorców powinny dotyczyć klasyfikowania i znajdowania podobieństw.

3.2. Edukacja włączająca w pracy z klasą zróżnicowaną pod względem potrzeb edukacyjnych

Koncepcja edukacji włączającej dotyczy wspólnego kształcenia uczniów z niepełnosprawnościami i bez nich. Edukacja włączająca zakłada, że szkoła nie wyklucza uczniów z powodu jakichkolwiek cech. Uznaje potrzebę wspierania harmonijnego, zrównoważonego rozwoju uczniów, na który składają się nie tylko osiągnięcia akademickie, ale także rozwój społeczno-emocjonalny oraz ogólny dobrostan psychospołeczny (Chrzanowska i Szumski 2019: 10). Warto wspomnieć, że współczesne rozumienie edukacji włączającej nie koncentruje się na żadnej szczególnej grupie uczniów, czyli nie ogranicza się do osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi lub z niepełnosprawnością. Niemniej jednak one również będą uczestniczyły w edukacji szkolnej, określanej mianem włączającej.

W swojej pracy nauczyciel może spotkać się z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wynikającymi z: niepełnosprawności, niedostosowania społecznego i zagrożenia nim, zaburzeń zachowań lub emocji, specyficznych trudności w uczeniu się, deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowej, chorób przewlekłych, sytuacji kryzysowej lub traumatycznej, niepowodzeń edukacyjnych, zaniedbań środowiskowych wynikających z sytuacji bytowej ucznia i jego rodziny, trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego (Jachimczak 2019: 147).

Należy zaznaczyć, że w tej grupie znajdują się również uczniowie zdolni, dwujęzyczni oraz rodzimi użytkownicy tego języka.

Jeżeli zaczniemy rozpatrywać edukację włączającą z poziomu nauczania języka rosyjskiego, należy postawić pytanie: Jaki ma ona wpływ na nauczanie języka obcego?

Diagnoza potrzeb nauczania języków obcych powinna opierać się na danych uzyskanych w wyniku diagnozy specjalistycznej, a jej głównym celem jest wyłonienie tych aspektów językowych, które można ćwiczyć i dzięki którym można wykorzystywać naukę języka obcego do rozwoju języka (także ojczystego) i mowy ucznia (Karpińska-Szaj 2015: 191). W przypadku uczniów ze SPE nauczanie i uczenie się języka ma, oprócz wartości edukacyjnej, także wartość dodaną, za jaką uznać można rozwijanie motywacji, poczucia własnej wartości, kompensowanie deficytów i rozwijanie kompetencji ogólnych (Karpińska-Szaj 2013: 41).

Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, szczególnie na I etapie edukacyjnym, mogą mieć trudności z nauką języka rosyjskiego, ponieważ jest to język, który ma odmienny alfabet (grażdanke). Potencjalne trudności to: mylenie liter, akcentowanie, szyk zdania, pisanie ze słuchu oraz wiele innych czynników. Dlatego ważne jest, aby poznać i obserwować ucznia, zgłębić jego styl pracy, przeanalizować dotyczącą dziecko dokumentację szkolną (opinie, orzeczenie, IPET – indywidualny plan edukacyjno-terapeutyczny).

W przypadku uczniów ze SPE niepotrzebne jest przeprowadzanie specjalistycznych testów badających predyspozycje językowe. Aby wspomóc umiejętność komunikacji

i pamięć operacyjną, trzeba na lekcjach języka przede wszystkim posługiwać się metodami nauczania angażującymi wiele zmysłów (*multi-sensory approach*). Opierają się one na przekonaniu, że stymulanty wzrokowe, słuchowe, dotykowe, działania kinestetyczne oraz te uwzględniające zmysł smaku i dotyku, jeśli są wykorzystywane wspólnie, komplementarnie bądź w sekwencjach, w optymalny sposób pobudzają pamięć operacyjną mózgu i uczenie się języka. Takie podejście sprzyja tworzeniu połączeń w mózgu odpowiedzialnych za przetwarzanie języka. Dzieje się tak na wszystkich jego poziomach: fonologicznym, morfologicznym, semantycznym i składniowym (Sozańska 2018: 11).

Nauczanie wielozmysłowe w pracy z małymi dziećmi jest jedną z najbardziej skutecznych metod w nauczaniu języka obcego, dlatego jak najczęściej należy sięgać po tego rodzaju metody pracy. Poniżej przedstawione są przykłady ćwiczeń wielozmysłowych, wspomagających uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi:

Cel: Utrwalenie czasowników w 1. os. lp. w połączeniu z rzeczownikiem

Opis: Nauczyciel wydaje dzieciom proste komunikaty: *Я читаю книгу, я смотрю телевизор, я рисую девочку, я танцую на ковре* itp.

Podczas tego ćwiczenia uczniowie utrwalają słownictwo, mając możliwość wstania z miejsc. Aktywność fizyczna ułatwia im przetworzenie polecenia na działanie. Muszą uzmysłwić sobie czynność, jaką należy wykonać, oraz miejsce, w którym tę czynność wykonują.

Edukacja włączająca nie skupia się tylko na uczniach z niepełnosprawnościami. Uczniowie zdolni, dwujęzyczni bądź rodzimi użytkownicy języka, jak było wspomniane wcześniej, również włączeni są do grupy osób ze SPE. Nauczyciel powinien zapewnić im odpowiednie wsparcie – zauważyć potencjał i go rozwijać. Uczniowie ci mają zwiększone potrzeby edukacyjne w zakresie nauki języka obcego. Dobrze znają omawiane podczas lekcji treści, szybko się uczą, dlatego często nudzą się na zajęciach. Nauczyciel powinien tak przygotowywać lekcje i dodatkowy materiał, aby było to dla nich wyzwaniem, elementem motywacji do dodatkowego wysiłku włożonego w naukę języka obcego.

Migracja osób rosyjskojęzycznych do Polski jest zauważalnym procesem w obecnych czasach. W klasach niejednokrotnie spotkamy się z dziećmi z Ukrainy, Białorusi, być może nawet z Rosji. To od nas będzie zależało, w jaki sposób wykorzystamy ich obecność na lekcjach, jak będziemy wpływać na ich motywację do nauki i chęć poszerzania własnych możliwości oraz umiejętności.

Dzieci zdolne, które szybko uczą się języka rosyjskiego, warto od samego początku prowadzić ich indywidualną drogą. Należy stawiać przed nimi kolejne granice, które będą przekraczać, przy czym należy pamiętać, żeby dodatkową wiedzę przekazać w sposób atrakcyjny i różnorodny. Na etapie wczesnoszkolnym uczniowie przejawiający szczególne uzdolnienia w kierunku nauki języka rosyjskiego mogą być osadzeni w roli ekspertów bądź pomocników nauczyciela. Uczeń zdolny może pomagać tworzyć gry językowe, np. memory, przygotowywać fiszki bądź inne narzędzia przydatne do powtórzenia materiału. Poniżej przedstawione jest ćwiczenie, które angażuje ucznia zdolnego do dodatkowej pracy podczas lekcji:

Cel: Utrwalenie nazw składników pogody

Opis: Uczniowie utrwalają nazwy składników pogody tj. *дождь, солнце, тучи, снег, гроза, радуга, туман, ветер*, grając w grę memory.

Dodatkowe zadanie dla ucznia zdolnego: Ułożyć zdania z rozsypanki wyrazowej dotyczące pogody. Złożyć zdania w jedną całość, tak aby powstał tekst o dzisiejszej pogodzie (ładna pogoda i brzydka pogoda). Następnie uczeń odczytuje tekst przed całą klasą, a pozostałe dzieci wskazują na obrazkach składniki pogody, które usłyszały w czytanim tekście.

- *Сегодня хорошая погода. С утра светит солнце. Дует слабый ветер. Не небе маленькие тучи.*
- *Сегодня плохая погода. С утра дует сильный ветер и идет дождь со снегом.*

W tym wypadku uczeń wykonuje zadanie o podwyższonym stopniu trudności, a jednocześnie przejmuje inicjatywę w prowadzeniu lekcji, sprawdzając, czy uczniowie prawidłowo wskazali występujące w tekstach składniki pogody.

Również praca z dziećmi dwujęzycznymi bądź z rdzennymi użytkownikami języka wymaga większego nakładu pracy ze strony nauczyciela. Dzieci te potrzebują specjalnego podejścia w zakresie wyższego poziomu proponowanych zadań. Sprawdzą się tu m.in. osadzenie dziecka w roli eksperta, zaplanowanie i wspólne przeprowadzenie z uczniem fragmentu lekcji, włączenie go w aktywne przygotowywanie pomocy do lekcji, np. fiszek, gier językowych, interaktywnych gier przygotowanych przez ucznia na darmowych platformach internetowych itp.

3.3. Warunki i sposoby realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego (przygotowanie lekcji, organizacja przestrzeni i przygotowanie pomocy dydaktycznych, komunikowanie się z uczniem i z grupą uczniów)

Mając na uwadze realizację postulatów podstawy programowej, nauczyciel rusycysta stosuje techniki uwzględniające możliwości i potrzeby rozwojowe dzieci. Odwołuje się przede wszystkim do technik multisensorycznych (wykorzystujących ruch, dźwięk, obraz), sprzyjających kształtowaniu twórczego podejścia i pozytywnego nastawienia do nauki języka obcego nowożytnego.

Ważne jest, aby sala, w której odbywa się nauka języka obcego nowożytnego, dawała możliwość przeprowadzenia zajęć językowych wymagających ruchu, w tym ćwiczeń w parach i małych grupach, oraz była odpowiednio wyposażona (Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem). Powinny się w niej znajdować zestawy słowników, pomoce wizualne, tablicę interaktywną, odtwarzacz płyt CD/plików dźwiękowych oraz komputer ze stałym łączem internetowym, zestawem głośników i możliwością odtwarzania płyt DVD.

W procesie nauczania języka rosyjskiego należy wziąć pod uwagę m.in. modalność uczniów, czyli sposób reagowania na nowe bodźce, oraz ich inteligencje wielorakie, a więc i sposób uczenia się. Nauczyciel dostosowuje techniki i metody pracy z uczniem w klasach I–III do jego indywidualnej strategii uczenia się, co pomaga osiągnąć dziecku realny sukces na miarę swoich możliwości.

Nauczanie języka rosyjskiego to nie tylko treści językowe, ale również treści dotyczące kultury Rosji. Dzięki temu można kształtować postawy ciekawości, szacunku i otwartości wobec innych kultur – niekoniecznie tylko tych związanych z językiem docelowym – przez zachęcanie uczniów do refleksji nad zjawiskami typowymi dla kultur innych niż własne oraz stosowanie odniesień do kultury, tradycji i historii kraju pochodzenia uczniów.

Powyższe działania mają na celu realizację zadań wynikających z podstawy programowej.

Nauczanie zdalne

W celu realizacji zadań wynikających z podstawy programowej w trakcie nauczania zdalnego nauczyciel powinien pozostawać w stałym kontakcie z rodzicami/opiekunami uczniów klas I–III, aby przekazywać im materiały dotyczące kształcenia ich dzieci oraz informacji zwrotnej na temat ich postępów w nauce.

Mając na uwadze specyfikę nauczanego języka rosyjskiego, najlepszym rozwiązaniem jest bezpośredni kontakt nauczyciela z uczniami za pośrednictwem nowoczesnych środków komunikacji, np. platform Classroom, Meet, Skype itp. Kontakt z żywym językiem obcym jest nieoceniony i niezastąpiony. Nauczyciel dzięki lekcjom „na żywo” jest w stanie na bieżąco korygować błędy językowe oraz przekazywać prawidłowy wzorzec językowy.

Nauczyciel może przekazywać rodzicom/opiekunom propozycje wykonania projektów plastycznych i technicznych, zabaw badawczych lub eksperymentów, które będą wspierać naukę języka rosyjskiego.

Atrakcyjne mogą okazać się również linki do słuchowisk, bajek, programów telewizyjnych, a także zabaw i gier online, dostępnych na darmowych platformach internetowych, które nauczyciel będzie przysyłał za pośrednictwem ustalonej z rodzicami/opiekunami formy komunikacji.

Nauczyciel może także przygotować zestaw ćwiczeń i zadań dla uczniów – przemyślanych, zgodnych z założeniami i treściami realizowanego w danej klasie programu nauczania, zgodnych z potrzebami rozwojowymi uczniów. Należy jednak pamiętać, że wypełnianie kart pracy nie powinno być podstawową formą aktywności dzieci.

Współpraca z rodzicami/opiekunami

Trzeba mieć świadomość, że bez zaangażowania rodziców/opiekunów szkoła nie osiągnie swoich celów, czy to podczas nauki stacjonarnej, czy podczas nauczania zdalnego. Aby uczeń odniósł sukces, trzeba rozwijać nie tylko jego intelekt, ale również osobowość, psychikę, a można to osiągnąć tylko wspólnie. Nauczyciel i rodzice/opiekunowie muszą stać się partnerami w wychowaniu dziecka. Aby stworzyć więzi, warto włączyć rodziców/opiekunów w budowanie relacji opartych na wzajemnym zaufaniu, szacunku dla dzieci, nauczycieli, pracowników szkoły. Uczyc traktowania wszystkich z godnością. Warto zatem wspólnie organizować np. Dzień Języka Rosyjskiego albo Dzień Kuchni Rosyjskiej, podczas których uczniowie, rodzice/opiekunowie i nauczyciele współpracują oraz wspierają się nawzajem w realizacji celów nauczania.

Nauczyciel rusycysta powinien też włączyć rodziców/opiekunów w proces planowania rozwoju dziecka. Bardzo dobrym rozwiązaniem jest opisywana przez autorów kształtująca ocena zachowania i postępów w nauce ucznia. Wskazuje ona osiągnięcia dziecka, a także drogę do dalszej pracy związanej z nauką języka rosyjskiego. Należy także wyjść do rodziców/opiekunów z inicjatywą rozmowy, by pokazać, że jest się otwartym na dialog. Zaprosić ich do dyskusji i być gotowym rozmawiać z nimi o każdym nowym pomysle.

Szczególnie ważne jest to w trakcie nauki zdalnej, bo w takiej sytuacji to rodzice/opiekunowie często przejmują większość obowiązków związanych z procesem dydaktycznym swojego dziecka. Warto ich wysłuchać, dowiedzieć się, jakie mają pomysły, obawy lub prośby dotyczące pracy na odległość. Rodzice/opiekunowie i nauczyciel mają wspólny cel – dobro dziecka, dlatego należy dać szansę tej relacji i dbać o nią, ponieważ od tego może zależeć sukces edukacyjny podopiecznych.

ROZDZIAŁ IV

Nauczane treści kształcenia

Pierwsza część niniejszego rozdziału prezentuje rozkład materiału z podziałem na przykładowe jednostki lekcyjne, uwzględniające szczegółowe treści kształcenia. Opisane lekcje dotyczą początkowych rozdziałów tematycznych w każdej z trzech klas na I etapie edukacyjnym. Znajdują się tam tematy wybranych zajęć, słownictwo, treści kulturowe oraz struktury językowe, z którymi uczniowie zapoznają się podczas lekcji języka rosyjskiego. Przedstawiono również sprawności oraz umiejętności, jakie uczeń powinien opanować po każdej 45-minutowej jednostce lekcyjnej z zakresu znajomości środków językowych, wypowiedzi ustnych i ich poprawnego rozumienia, reagowania językowego i z zakresu treści kulturoznawczych.

Kolejna część zawiera szczegółowy rozkład treści nauczania języka rosyjskiego na I etapie edukacyjnym w klasach I–III. Dla I i II klasy zaproponowano po dwanaście rozdziałów tematycznych, uwzględniających słownictwo, treści kulturoznawcze, struktury gramatyczne oraz sprawności językowe. Natomiast w klasie III przewiduje się o jeden rozdział tematyczny więcej.

Trzeba mieć na uwadze liczbę godzin lekcyjnych w wymiarze dwóch tygodniowo, czyli 60 godzin lekcyjnych w ciągu całego roku szkolnego (dwa półrocza) i 180 godzin w skali trzyletniej nauki języka rosyjskiego na I etapie edukacyjnym.

4.1. Propozycje lekcji języka rosyjskiego dla klas I–III

4.1.1. Klasa I

Tematy:

1. Opowieści matryoski Tani o Rosji.

Uczniowie na pierwszej lekcji języka rosyjskiego opanowują podstawowe zwroty: *Привёт!*; *Здравствуй(те)!*; *До свидания!*; *Пока!*, oraz zapoznają się z następującymi treściami kulturoznawczymi: o alfabecie i samym języku rosyjskim, położeniu geograficznym Rosji oraz Rosji względem Polski, a także porównują razem z nauczycielem stolice obu państw.

2. Uczymy się nazywać osoby, zwierzęta, przedmioty z najbliższego otoczenia.

Uczniowie na drugiej lekcji w klasie I opanowują m.in. słownictwo tematyczne: *девушка/мальчик; собака/кошка; доска/парта/окно/лампа*.

Odpowiadają także m.in. na pytania: *Кто это?*, *Что это?* w odniesieniu do rzeczowników żywotnych/nieżywotnych i udzielają na nie odpowiedzi: *Это мальчик*, *А это кошка*.

3. Poznajemy i nazywamy członków rodziny.

Na trzeciej lekcji uczniowie w klasie I zapoznają się z takimi słowami jak: *бабушка/дедушка, мама/папа, брат/сестра*. Nauczyciel utrwała użycie w odniesieniu do ludzi pytania: *Кто это?*, oraz wprowadza zaimek dzierżawczy *мой/твой* w zależności od rodzaju rzeczownika, np.:

- *Кто это? – Это моя мама!*
- *А это кто? – Это мой брат!*

4. Rodzina matroszki Tani.

Czwarta jednostka lekcyjna w klasie I przeznaczona jest na powtórzenie oraz utrwalenie dotychczas poznanych struktur leksykalno-gramatycznych, dotyczących zarówno własnej rodziny, jak również członków rodziny matroszki Tani.

Podczas czterech pierwszych lekcji języka rosyjskiego uczniowie opanowują następujące umiejętności i sprawności:

- w zakresie znajomości **środków językowych** uczeń:
  - poznaje formy powitania oraz pożegnania;
  - poznaje podstawowe słownictwo z najbliższego otoczenia oraz związane z członkami rodziny;
- w zakresie rozumienia wypowiedzi ustnych uczeń:
  - rozumie podstawowe formy powitania i pożegnania; usłyszane nazwy osób, zwierząt i przedmiotów przedstawionych na obrazkach oraz nazwy członków rodziny;
  - rozumie pytania: *Кмо ёмо? Чмо ёмо?*;
- w zakresie reagowania językowego uczeń:
  - stosuje zwroty powitalne i pożegnalne poznane na lekcji;
  - odpowiada na pytania: *Кмо ёмо? Чмо ёмо?*, i udziela na nie odpowiedzi w ramach wyuczonej leksyki;
  - odpowiada na pytanie: *Кмо ёмо?*, w odniesieniu do przedstawionych członków rodziny;
- w zakresie **wypowiedzi ustnych** uczeń:
  - zadaje pytania do przedstawionych ilustracji/obrazków i udziela na nie odpowiedzi;
  - używa zaimka dzierżawczego z rzeczownikiem według podanego wzoru;
- w zakresie znajomości treści kulturoznawczych uczeń:
  - zna i wymienia podstawowe informacje o Rosji (język, położenie geograficzne, stolica).

4.1.2. Klasa II

Tematy:

1. Poznajemy alfabet rosyjski.

Uczniowie po okresie ustno-słuchowym rozpoczynają naukę alfabetu rosyjskiego na pierwszej lekcji w II klasie. Na początku nauczyciel prezentuje cały alfabet rosyjski, by następnie zapoznać uczniów z krótką historią kształtowania się alfabetu – jego nazwą, pochodzeniem, strukturą oraz podziałem na spółgłoski, półsamogłoskę, samogłoski zwykłe oraz jotowane, znaki (miękki, twardy) oraz ich rolami w języku rosyjskim. Nauczyciel przy użyciu ogólnodostępnych nowoczesnych technologii, opracowań multimedialnych lub platform może na różne sposoby zaprezentować kształt każdej litery (dużej, małej), jej wymowę, a także różnice w zapisie liter drukowanych, pisanych i kursywy. Po pierwszej lekcji każdy uczeń wie również, co to jest akcent i jak ważną rolę pełni w języku rosyjskim.

2. Uczymy się pierwszych liter: М м, О о, П п, А а, Д д.

Druga lekcja poświęcona jest wprowadzeniu pierwszych liter alfabetu rosyjskiego. Nauczyciel pokazuje poprawną pisownię liter, by następnie uczniowie samodzielnie zapisali je w zeszytach lekcyjnych. Po opanowaniu umiejętności pisania dużej/małej litery nauczyciel przeprowadza ćwiczenia z poprawnego łączenia sylab, a następnie wprowadza pierwsze słowa zawierające poznane litery, np. *ма́ма, па́па, до́м/до́ма/дома́, А́да, А́дам*.

3. Bawimy się nowo poznanymi literami.

Trzecia lekcja poświęcona jest w całości utrwaleniu pisowni pierwszych liter (dużych/małych) alfabetu rosyjskiego, ich sposobu poprawnego łączenia oraz pisowni pierwszych słów zawierających poznane litery. Nauczyciel może zachęcić uczniów do tradycyjnej formy uczenia się alfabetu, a także użyć nowoczesnych narzędzi interaktywnych/cyfrowych do nauki samodzielnego pisania liter alfabetu rosyjskiego. Po treningu pisowni można zaznaczyć akcent i wyjaśnić na przykładach, jaką funkcję spełnia.

Podczas trzech pierwszych lekcji języka rosyjskiego w klasie II uczniowie opanowują następujące umiejętności i sprawności:

- w zakresie znajomości treści kulturoznawczych uczeń:
  - zapoznaje się z drukowanymi literami alfabetu rosyjskiego;
  - poznaje historię alfabetu;
  - wskazuje różnice oraz podobieństwa między polskimi i rosyjskimi literami;
- w zakresie rozumienia wypowiedzi ustnych uczeń:
  - wskazuje i łączy wysłuchaną głoskę z odpowiadającą jej literą drukowaną oraz pisaną;
  - kojarzy usłyszane wyrazy z materiałem obrazkowym;
- w zakresie **wypowiedzi pisemnych** uczeń:
  - pisze po śladzie poznane litery oraz wyrazy;
  - samodzielnie odwzorowuje poszczególne litery oraz wyrazy, zachowując zasady ich łączenia;
  - rozpoznaje litery drukowane i pisane;
- w zakresie **wypowiedzi ustnych** uczeń:
  - poprawnie wymawia wysłuchane głoski i wyrazy;
  - właściwie akcentuje poznane wyrazy;
- w zakresie rozumienia wypowiedzi pisemnych uczeń:
  - nazywa poznane litery oraz czyta nowe wyrazy (pismo drukowane, pisane).

4.1.3. Klasa III

Tematy:

1. *Мы уже знаем русский алфавит.*

2. *Играем в буквы!*

3. Загадки матрёшки Тани.

Pierwsze trzy lekcje w klasie III poświęcone są powtórzeniu i utrwaleniu wybranych zagadnień leksykalno-gramatycznych z klasy II.

4.2. Szczegółowy rozkład treści nauczania języka rosyjskiego na I etapie edukacyjnym w klasach I–III

4.2.1. Klasa I

W klasie I autorzy niniejszego poradnika metodycznego proponują nauczycielom języka rosyjskiego 12 rozdziałów tematycznych, dzięki którym uczniowie zdobywają wiedzę przez odpowiednio dobrane struktury leksykalno-gramatyczne oraz treści kulturoznawcze, a także sprawności językowe w zakresie mówienia i słuchania. Wszystkie te elementy znajdują swoje odzwierciedlenie w poniższym rozkładzie dla klasy I.

Rozdziały:

I. Poznajemy rodzinę matroszki Tani

W tym rozdziale uczniowie zapoznają się z następującą leksyką: *привёт!, здравствуй(те)!, до свидания!, пока!; девочка/мальчик; собака/кошка; доска/парта/окно/лампа; семья: бабушка/дедушка, мама/папа/брат и сестра*. Oprócz tego zdobywają wiedzę o położeniu geograficznym Rosji, położeniu Rosji względem Polski oraz porównują stolice obu państw (Warszawę i Moskwę). Wśród struktur gramatycznych każdy uczeń potrafi odpowiadać na proste pytania: *Кто это?, Что это?*, oraz używać zaimków dzierżawczych *мой/моя/твой/твоя* do opisu np. rodziny.

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi witać się oraz żegnać się, nazywać podstawowe przedmioty oraz członków rodziny, zadawać i odpowiadać na pytania: *Кто это?, Что это?*. W zakresie **słuchania** uczeń rozumie minidialogi, historyjki obrazkowe oraz piosenki po rosyjsku.

II. Ja i moi przyjaciele

Dzięki rozdziałowi drugiemu każdy uczeń poznaje następujące słownictwo: *имя/фамилия; друг/подруга/другья*. Nauczyciel uczy zadawać i odpowiadać na pytania:

- *Как тебя зовут? – Меня зовут.../Я Аня/Катя/Пётя;*
- *Как твоё фамилия? – Моя фамилия...Петров/Герман итр.*

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi przedstawiać się przy użyciu konstrukcji wg wzoru, przedstawiać swoich przyjaciół wg wzoru: *Это мой друг... Павлик; Это моя подруга... Лёна*.

III. Moja szkoła

Trzeci rozdział ma za zadanie zapoznać uczniów ze słownictwem związanym m.in. z wyposażeniem szkoły: *школа, доска, парты, окно, стул, ковёр*, a także z przyborami szkolnymi: *карандаш, ручка, пенал, тетрадь, книжка (книга), рюкзак*. Nauczyciel utrwała konstrukcje: *Кто это?, Что это?*, wprowadza nowe: *Что здесь?, Что там?*, przy użyciu przyimków: *в/на* (np. *в рюкзаке; на парты*).

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi nazywać przybory szkolne oraz podstawowe wyposażenie klasy. W zakresie **słuchania** umie wskazywać usłyszane przedmioty, rozumie piosenki oraz minidialogi.

IV. Świat zabawek

Z kolei rozdział czwarty proponuje uczniom słownictwo typu: *игрушка/-и, игр́а/-ы, ми́шка (медвѣдь), маши́на, поѐзд, мяч, кукла*. Nauczyciel uczy dzieci rzeczowników w liczbie pojedynczej/mnogiej.

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi przedstawiać ulubione zabawki wg wzoru oraz nazywać różne zabawki. W zakresie **słuchania** umie wskazywać usłyszane przedmioty, rozumie rymowanki, historyjki, piosenki oraz minidialogi.

V. Kolory są wśród nas

Rozdział piąty to słownictwo związane z kolorami: *чѣрный, бѣлый, крас́ный, зелѣный, жѣлтый, ро́зовый, голу́бой*. Nauczyciel ma za zadanie nauczyć dzieci łączenia przymiotnika z rzeczownikiem, np. *Э́то жѣлтый каранда́ш*.

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi nazywać podstawowe kolory, tworzyć krótkie zdania. W zakresie **słuchania** umie wskazywać usłyszane kolory/ilustracje zgodnie z usłyszaną treścią, rozumie historyjki obrazkowe, minidialogi oraz piosenki.

VI. Liczymy do 12

W tym rozdziale uczniowie uczą się liczebników od 0 do 12. Autorzy proponują, aby nauczyciel już w okresie ustno-słuchowym zaprezentował łączenie rzeczownika z liczebnikami 1–4, np. *Э́то одна́ кнѣжка, а́ле: две/три/четы́ре кнѣжки. Э́то одѣн каранда́ш, а́ле: два/три/четы́ре каранда́ша*.

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi samodzielnie powtarzać liczebniki główne od 1 do 12 oraz wypowiadać ich w kolejności odwrotnej: 12–1. W zakresie **słuchania** umie wskazywać usłyszane liczebniki główne 1–12 oraz usłyszaną liczbę przedmiotów na ilustracji, rozumie prezentowane minidialogi oraz piosenki.

VII. Moje ciało

Rozdział siódmy to leksyka związana z budową ciała: *голова́, лицо́, глаза́, нос, губы́, у́ши, ше́я, ру́ки, живо́т, но́ги, спи́на*. Nauczyciel przedstawia uczniom łączenie zaimka dzierżawczego (*мой/моя́; твой/твоя́*) z rzeczownikiem, np. *Э́то моя́ рука́. Э́то твоя́ голова́*.

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi samodzielnie nazywać części ciała. W zakresie **słuchania** wskazuje usłyszane części ciała, rozumie piosenki, zabawę językową *Сáша говорѣт*, historyjki obrazkowe i minidialogi.

VIII. Zwierzęta (domowe)

Kolejny rozdział dotyczy zwierząt. Uczniowie uczą się najpopularniejszych nazw zwierząt domowych: *соба́ка, кот/ко́шка, попуга́й, ры́бка, хомя́к, мышь, кро́лик, волк, за́яц*. Nauczyciel w tym rozdziale wprowadza:

- dopełniacz zaimka osobowego: *у меня́*, np. *У меня́ соба́ка/кот/мышь*;
- połączenie zaimka, rzeczownika i liczebnika, np. *У меня́ два кро́лика*;

- przymiotnik połączony z rzeczownikiem, np. *белый кот, чёрный кролик*.

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi wymieniać nazwy zwierząt, opisywać ich kolor. W zakresie **śluchania** wskazuje usłyszane zwierzęta, rozumie treść piosenek, zabaw językowych; historyjek obrazkowych i minidialogów związanych z tematyką zwierzęcą.

IX. Mój dom

Uczniowie dzięki dziewiątemu rozdziałowi zapoznają się z leksyką, dotyczącą domu. Wśród nich są nazwy pomieszczeń: *дом/квартира, комната, кухня, туалет/ванная, гостиная*, oraz wyposażenie pokoju dziecka: *стол/стул, шкаф, ковёр, лампа, кровать, компьютер, цвет(ок)*. Nauczycielowi zaleca się zaprezentowanie uczniom konstrukcji: *в моёй/твоёй (комнате; квартире; доме)*.

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi wymienić nazwy pomieszczeń oraz wyposażenia pokoju wg wzoru, opisać własny pokój/mieszkanie. W zakresie **śluchania** wskazuje usłyszane nazwy pomieszczeń i wyposażenia pokoju, rozumie zabawy językowe, historyjki obrazkowe i minidialogi.

X. Owoce i warzywa

W dziesiątym rozdziale uczniowie poznają podstawowe nazwy owoców: *яблоко, груша, слива, банан, лимон, ананас, вишня, клубника, ягода*, oraz warzyw: *картошка, морковь, помидор, петрушка, капуста*. Nauczyciel na tym etapie może wprowadzić partykuły: *да, нет*, oraz konstrukcje:

- *Ты любишь...*
- *Да, я люблю...*
- *Нет, я не люблю...*

W zakresie **mówienia** uczeń potrafi samodzielnie nazywać owoce i warzywa, prowadzić dialog wg wzoru. W zakresie **śluchania** wskazuje usłyszane nazwy owoców i warzyw, rozumie piosenki, zabawy językowe, historyjki obrazkowe i minidialogi.

Nauczyciel języka rosyjskiego powinien wzbogacać zainteresowania i ciekawość uczniów, wprowadzając w trakcie trwania roku szkolnego lekcji kulturoznawczych odnoszących się do poszczególnych świąt oraz ważnych wydarzeń historyczno-kulturalnych obchodzonych w Rosji.

XI. Święta: Dziadek Mróz vs Święty Mikołaj; Boże Narodzenie; Witamy Nowy Rok

Przedostatni rozdział w klasie I poświęcony jest leksyce związanej z okresem Bożego Narodzenia i Nowym Rokiem, np. *Дед Мороз, Снегурочка, снег, подарки, Сочельник, Рождество (Христово), колядки, блюда, Новый год, вечеринка, фейерверк*. Nauczyciel może pokazać uczniom różnice między Dziadkiem Mrozem a Świętym Mikołajem. Powinien również przedstawić tradycje (podobieństwa; różnice) związane z obchodzeniem Bożego Narodzenia w Rosji i w Polsce.

W zakresie **mówienia** uczeń używa świątecznej leksyki, recytuje wierszyki, potrafi składać życzenia świąteczne. W zakresie **śluchania** rozumie bajki rosyjskie, kolędy i historyjki obrazkowe/interaktywne.

XII. Wielkanoc w Rosji

Ostatni, dwunasty rozdział przedstawia obchody Świąt Wielkanocnych w Rosji.

Powinien być on przeprowadzony w okresie zbliżającej się Wielkanocy w Polsce. Po skończeniu rozdziału uczniowie powinni znać podstawową leksykę dotyczącą tych świąt, np.: *Пáсха/пáсха, Христóс воскрéс, (крáшенные) я́йца, барáшки, зáйчики* itp. Nauczyciel na lekcjach prezentuje tradycje (podobieństwa i różnice) związane z obchodzeniem Wielkanocy w Polsce i w Rosji.

W zakresie **mówienia** uczeń używa leksyki wielkanocnej, recytuje wierszyki, potrafi składać życzenia świąteczne. W zakresie **stuchania** rozumie bajki rosyjskie i historyjki obrazkowe/interaktywne.

4.2.2. Klasa II

Lekcje języka rosyjskiego w II klasie są poświęcone, jest jak już to było wspomniane we wstępie czwartego rozdziału, w pełni nauce liter alfabetu rosyjskiego. Uczniowie zapoznają się, dzięki lekcjom wprowadzającym, z genezą alfabetu rosyjskiego, co najważniejsze opanowują umiejętność pisania liter dużych i małych, potrafią rozróżnić drukowane litery od pisanych, a także rozumieją ważność użycia akcentu w słowach.

Rozdziały:

I. Poznajemy alfabet rosyjski

Patrz: opis początkowych lekcji języka rosyjskiego dla klasy II.

II. Rozpoczynamy przygodę z alfabetem rosyjskim: А а, О о, М м, П п, Д д

Patrz: opis początkowych lekcji języka rosyjskiego dla klasy II.

III. Poznajemy nowe litery: Э э, К к, Н н, Т т

W trzecim rozdziale uczniowie zapoznają się z literami: Э э, К к, Н н, Т т. Dzięki nim oraz poznanym w poprzednim rozdziale literom każdy uczeń będzie w stanie napisać następujące słowa: *это/этот/то́т, кот, там, под, он/о́на, Анто́н, ко́мната*, oraz odpowiedzieć na pytanie: *Кто это?*, np. *Э́тот... до́м! Э́то ко́мната! То́т кот! Та́м Анто́н и А́да!*

W zakresie **stuchania** uczeń rozumie nowe głoski oraz kojarzy je z odpowiadającymi im literami drukowanymi oraz pisanymi; rozumie proste/krótkie zdania; kojarzy usłyszane wyrazy np. z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** wypowiada poznane litery, nowe wyrazy oraz krótkie zdania; przekazuje sens przeczytanego tekstu. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy oraz proste zdania; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

IV. Nowe litery: У у, Р р, И и, Б б

Z kolei w rozdziale czwartym zaproponowano uczniom naukę następujących liter: У у, Р р, И и, Б б, z których mogą tworzyć następujące słowa: *экра́н, рука́, бана́н, ка́рта/карту́на, окно́/о́кна, уро́к, па́рта, тор́т, ра́ма*. Uczniowie potrafią tworzyć pytania: *Кто это?*, *Кто там?*, i udzielać na nie odpowiedzi przy użyciu konstrukcji: *Э́тот... тор́т!, Э́то рука́!, То́т экра́н!, Та́м Ири́на!*

W zakresie **stuchania** uczeń rozumie nowe głoski oraz kojarzy je z odpowiadającymi im literami drukowanymi oraz pisanymi; rozumie proste/krótkie zdania; kojarzy

usłyszane wyrazy np. z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** wypowiada poznane litery, nowe wyrazy oraz krótkie zdania; przekazuje sens przeczytanego tekstu. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy oraz proste zdania; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

V. Uczymy się pisać nowe litery: В в, Л л, Г г, Й й

Rozdział piąty to opanowanie kolejnych liter alfabetu: В в, Л л, Г г, Й й. Uczniowie poznają nowe słowa, np. *лампа, вилка, попугай, гора, волк, луг/лук; йогурт, игра, голова, колёно*, powstałe z wyuczonych dotąd liter. Nauczyciel wprowadza proste zdania typu: *Это попугай Антона*.

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie nowe głoski oraz kojarzy je z odpowiadającymi im literami drukowanymi oraz pisanymi; rozumie proste/krótkie zdania; kojarzy usłyszane wyrazy np. z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** wypowiada poznane litery, nowe wyrazy oraz krótkie zdania; przekazuje sens przeczytanego tekstu. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy oraz proste zdania; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

VI. Samogłoski jutowane: Е е, Ё ё, Ю ю, Я я

Szósty rozdział to nauka samogłosek jutowanych: Е е, Ё ё, Ю ю, Я я, a wraz z nimi nowych słów, np. *эли, ветка, ёлка, мёд, юбка, юла, ягода, яблоко*. Uczniowie z pomocą nauczyciela uczą się budowania prostych zdań twierdzących i pytających.

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie nowe głoski oraz kojarzy je z odpowiadającymi im literami drukowanymi oraz pisanymi; rozumie proste/krótkie zdania; kojarzy usłyszane wyrazy np. z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** wypowiada poznane litery, nowe wyrazy oraz krótkie zdania; przekazuje sens przeczytanego tekstu. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy oraz proste zdania; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

VII. Twarde spółgłoski: Ц ц, Ш ш, Ж ж

W siódmym rozdziale uczniowie uczą się poprawnie wymawiać i zapisywać spółgłoski twarde: Ц ц, Ш ш, Ж ж, oraz słowa zawierające te litery, np. *цена, цирк, цапля, шарик, шёлка, кошка, карандаш, жаба, жук, ёж/ёжик, жена*. Nauczyciel zwraca szczególną uwagę na wymowę samogłosek jutowanych oraz samogłoski и po spółgłoskach ж, ш, ц. Pomaga uczniom budować proste zdania twierdzące i pytające.

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie nowe głoski oraz kojarzy je z odpowiadającymi im literami drukowanymi oraz pisanymi; rozumie proste/krótkie zdania; kojarzy usłyszane wyrazy np. z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** wypowiada poznane litery, nowe wyrazy oraz krótkie zdania; przekazuje sens przeczytanego tekstu. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy oraz proste zdania; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe

litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

VIII. Miękkie głoski: Ч ч, Щ щ

Ósmy rozdział dotyczy nauki pisowni spółgłosek miękkich: Ч ч, Щ щ, oraz nowych słów zawierających te litery, np. *чай, чашка, человек, щука, щётка, ценёк, щи*. Nauczyciel proponuje ćwiczenia z pytaniem: *Что это?*, w odniesieniu do innych rzeczy oraz innych obiektów, uczy poprawnej wymowy liter ч, щ.

W zakresie **śłuchania** uczeń rozumie nowe głoski oraz kojarzy je z odpowiadającymi im literami drukowanymi oraz pisanymi; rozumie proste/krótkie zdania; kojarzy usłyszane wyrazy np. z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** wypowiada poznane litery, nowe wyrazy oraz krótkie zdania; przekazuje sens przeczytanego tekstu. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy oraz proste zdania; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

IX. Znaki w alfabecie: Ъ, Ь

W dziewiątym rozdziale uczniowie zapoznają się z dwoma znakami występującymi w alfabecie rosyjskim: Ъ, Ь, oraz nowymi słowami typu: *ель, гусь, кисть, объект, объезд, подъезд*. Nauczyciel tłumaczy funkcje znaku miękkiego i twardego w języku rosyjskim.

W zakresie **śłuchania** uczeń rozpoznaje miękkości spółgłosek w słowach i zdaniach; rozumie proste/krótkie zdania zawierające znak miękki i twarde; kojarzy usłyszane wyrazy z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** uczeń potrafi wymawiać nowe wyrazy oraz krótkie zdania lub teksty zawierające znaki. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane wyrazy i zdania zawierające znaki; nazywa przedmioty znajdujące się na obrazku/ilustracji; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

X. Nauka nowych liter: Ф ф, Х х, З з

W dziesiątym rozdziale uczniowie poznają kolejne spółgłoski alfabetu: Ф ф, Х х, З з. Uczą się również nowych słów, np. *флот, флаг, хлеб, муха, зебра, звезда*. Nauczyciel może podczas lekcji wprowadzić treści kulturoznawcze odnoszące się do flag Polski oraz Rosji, ich porównania i znaczenia kolorów. Oprócz tego nauczyciel pomaga uczniom tworzyć proste zdania na podstawie poznanej leksyki.

W zakresie **śłuchania** uczeń rozumie nowe głoski oraz kojarzy je z odpowiadającymi im literami drukowanymi oraz pisanymi; rozumie proste/krótkie zdania; kojarzy usłyszane wyrazy np. z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** wypowiada poznane litery, nowe wyrazy oraz krótkie zdania; przekazuje sens przeczytanego tekstu. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy oraz proste zdania; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

XI. Ostatnie litery alfabetu rosyjskiego: С с, ы

Rozdział jedenasty dotyczy nauki pisowni ostatnich dwóch liter, czyli dużej i małej spółgłoski С с oraz samogłoski ы. Następnie uczniowie uczą się słów zawierających poznane litery, np. *сыр, сумка, сом, оса/ы, часы, усы, санки, снеговик, лиса*. Nauczyciel może zapoznać dzieci z historią popularnego w Rosji samowara. Jednym z kolejnych elementów praktyki alfabetu rosyjskiego jest budowanie krótkich zdań na podstawie nowego i znanego już słownictwa.

W zakresie **sluchania** uczeń rozumie nowe głoski oraz kojarzy je z odpowiadającymi im literami drukowanymi oraz pisanymi; rozumie proste/krótkie zdania; kojarzy usłyszane wyrazy np. z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** wypowiada poznane litery, nowe wyrazy oraz krótkie zdania; przekazuje sens przeczytanego tekstu. W zakresie **mówienia** uczeń poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy oraz proste zdania; właściwie akcentuje poznane wyrazy. W zakresie **pisania** odwzorowuje nowe litery i sposób ich łączenia, stosując zasady kaligrafii; zamienia litery drukowane na pisane.

XII. Алфавит мы уже знаем!

Zadania zawarte w dwunastym rozdziale służą utrwaleniu zdobytej wiedzy w klasie II – znajomości alfabetu rosyjskiego. Nauczyciel na lekcjach języka rosyjskiego kończących rok szkolny powinien zaproponować zadania powtórkowe i utrwalające wiedzę w obszarze: pisowni/kaligrafii dużych i małych liter alfabetu rosyjskiego, rozróżniania liter drukowanych od pisanych, znajomości słów i wyrażeń zawierających wszystkie poznane litery alfabetu, budowania prostych zdań, rozumienia prostych bajek/rymowanek/wierszy lub piosenek.

Warto pamiętać! Po każdym trzech jednostkach lekcyjnych proponuje się przeprowadzenie dwóch lekcji utrwalających poznany materiał.

4.2.3. Klasa III

Po okresie ustno-słuchowym oraz nauce alfabetu rosyjskiego lekcje języka rosyjskiego w III klasie przeznaczone są na nieustanne powtarzanie i utrwalanie zdobytej przez pierwsze dwa lata nauki języka obcego nowożytnego wiedzy. Dotyczy to obszarów: mówienia, słuchania, pisania, czytania i rozumienia starych/nowych struktur leksykalno-gramatycznych. Pomogą w tym zaproponowane poniżej rozdziały tematyczne, które prezentowane są podobnie jak oddzielne jednostki lekcyjne w języku rosyjskim.

Rozdziały:

I. Уже знаем русский алфавит! Повторение

Pierwszy rozdział w klasie III poświęcony jest utrwaleniu całego alfabetu rosyjskiego. Nauczyciel powinien również powtórzyć wszystkie struktury leksykalno-gramatyczne, z którymi zapoznał dzieci w poprzednich dwóch latach nauki.

W zakresie **sluchania** uczeń rozpoznaje usłyszane głoski i kojarzy je z odpowiednimi literami drukowanymi i pisanymi; rozumienie zdania, dialogi, teksty zawierające wszystkie litery alfabetu; kojarzy usłyszane wyrazy z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** uczeń nazywa litery poznane w klasie II; czyta wyrazy, krótkie zdania i teksty. W zakresie **mówienia** poprawnie wymawia usłyszane głoski, wyrazy

oraz proste zdania; nazywa przedmioty znajdujące się na obrazku/ilustracji; właściwie akcentuje poznane wcześniej wyrazy. W zakresie **pisania** uczeń zapisuje wszystkie litery alfabetu i zachowaniem poprawnego sposobu ich łączenia; zapisuje wyrazy, zdania, krótkie teksty; zamienia litery drukowane na pisane; pisemnie odpowiada na podstawie obrazków oraz ilustracji na poznane w klasie II pytania.

II. Моя семья и мои друзья

W rozdziale drugim uczniowie utrwalają zdobytą wiedzę oraz leksykę z obszaru rodziny/przyjaciół, poznają nowe słowa, np. *родители, ребёнок/ребята, тётя, дядя, сын, дочь*. Nauczyciel wprowadza konstrukcje pytań i odpowiedzi wg wzoru, stosując przy tym zaimki osobowe w celowniku oraz bierniku:

- *Как тебя/его/её зовут? – Меня/Его/Её зовут...*
- *Как твоё/его/её фамилия? – Моё/Его/Её фамилия...*
- *Сколько тебе/ему/ей лет? – Мне/Ему/Ей.... год/года/лет.*

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie zdania, dialogi, opisy rodziny oraz grona przyjaciół; kojarzy usłyszane wyrazy z materiałem obrazkowym. W zakresie **czytania** uczeń poprawnie czyta wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi oraz tekstami. W zakresie **mówienia** przedstawia siebie, członków swojej rodziny i grono przyjaciół, uwzględniając w opisach: imię, nazwisko, wiek. W zakresie pisania przepisuje pojedyncze wyrazy oraz zdania; uzupełnia fragmenty tekstu (o swojej rodzinie).

III. Наш школьный мир

W trzecim rozdziale przewidziano utrwalenie leksyki z poprzednich klas dotyczącej wyposażenia szkoły oraz przyborów szkolnych. Oprócz tego nauczyciel wprowadza nowe słownictwo: *ученик; ученица/учитель/учительница*.

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie historyjki obrazkowe, dialogi i opisy szkolnego świata. W zakresie **czytania** uczeń potrafi poprawnie przeczytać wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi lub tekstami. W zakresie **mówienia** uczeń przedstawia w prostych zdaniach świat szkoły; wskazuje przedmioty bliższe/dalsze; zadaje pytania oraz udziela na nie odpowiedzi. W zakresie **pisania** uczeń przepisuje pojedyncze wyrazy oraz zdania; uzupełnia fragmenty tekstu o szkole; układa zdania z rozsypanych słów.

IV. Свободное время. Моё хобби

Czwarty rozdział dotyczy słownictwa związanego ze spędzaniem wolnego czasu oraz hobby. Nauczyciel wprowadza czasowniki typu *любить* w połączeniu z bezokolicznikiem oraz rzeczownikiem: *любить читать книгу; смотреть телевизор; играть на компьютере/в игры; есть/кушать завтрак/обед/ужин*. Nauczyciel wprowadza również formy 1. i 2. os. lp. czasownika *любить* w połączeniu z bezokolicznikiem, np.: *Я/Ты люблю/любишь читать книгу; Я/Ты люблю /любишь смотреть телевизор*.

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie historyjki obrazkowe; dialogi, opisy. W zakresie **czytania** uczeń wymawia poprawnie wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi, tekstami. W zakresie **mówienia** uczeń przedstawia prostymi zdaniami formy spędzania czasu wolnego; zadaje pytania

oraz udziela na nie odpowiedzi. W zakresie **pisania** przepisuje pojedyncze wyrazy oraz zdania; uzupełnia fragmenty tekstu o czasie wolnym/hobby; zapisuje pytania i odpowiedzi według wzoru.

V. Прогноз погоды

Rozdział piąty to tematyka związana z prognozą pogody. Uczniowie poznają nowe rzeczowniki, np. *погода, дождь, солнце, тучи, снег, гроза, радуга, туман, ветер, сегодня*, oraz czasowniki: *идти, светить, дуть*, przydatne do opisu pogody. Nauczyciel na lekcjach języka rosyjskiego zwraca uwagę na wymowę grupy spółgłoskowej *-лнц* w słowie *солнце*, wprowadza pytania i udziela na nie odpowiedzi: *Какая сегодня погода? – Сегодня хорошая/плохая погода*. Nauczyciel używa także do opisu pogody czasowników w 3. os. lp. *идти – идёт/светить – светит/дуть – дует*.

W zakresie **sluchania** uczeń rozumie historyjki obrazkowe; dialogi, proste opisy prognozy pogody. W zakresie **czytania** potrafi wymawiać wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi, tekstami. W zakresie **mówienia** uczeń przedstawia prostymi zdaniami opisy pogody; zadaje pytania oraz udziela na nie odpowiedzi. W zakresie **pisania** przepisuje pojedyncze wyrazy oraz zdania; uzupełnia fragmenty tekstu o pogodzie; zapisuje pytania i odpowiedzi według wzoru.

VI. Мой день

Rozdział szósty poświęcony jest opisywaniu przebiegu dnia. Nauczyciel powtarza z uczniami liczebniki od 0 do 12. Wprowadza także leksykę określającą jednostki czasowe: *час-а/-ов; минут-а/-ы*, oraz pory dnia: *утро, день, вечер, ночь*. Uczniowie poznają zasady łączenia rzeczownika *час* z liczebnikami 1–12 i przyimkiem *в*, a także odmianę czasowników 1. os. lp.: *встать – я встаю; завтракать – я завтракаю; начинать (уроки) – я начинаю уроки; обедать – я обедаю, читать (книги) – я читаю книги; готовить (уроки) – я готовлю уроки; смотреть – я смотрю (телевизор); мыть – я мою лицо/руки/тело; идти – я иду спать*. Nauczyciel używa na lekcjach formy dopełniacza rzeczowników: *утро – утра, день – дня, вечер – вечера, ночь – ночи*. Uczniowie opisują swój dzień na podstawie zaprezentowanego przez nauczyciela wzoru (z uwzględnieniem godzin, pór dnia, czynności): *Утром, я встаю в 7 часов (утра). Мою зубы, иду в школу...*

W zakresie **sluchania** uczeń rozumie historyjki obrazkowe, dialogi, opis dnia. W zakresie **czytania** uczeń potrafi samodzielnie odczytywać wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi lub tekstami. W zakresie **mówienia** uczeń przedstawia proste zdania opisujące przebieg dnia. W zakresie **pisania** uczeń przepisuje pojedyncze zdania; uzupełnia fragmenty tekstu o swoim dniu.

VII. Моя неделя

W siódmym rozdziale uczniowie uczą się dni tygodnia w języku rosyjskim. Oprócz tego nauczyciel prezentuje opis przykładowego tygodnia z uwzględnieniem dni tygodnia i wykonywanych czynności oraz łączenia rzeczowników (dni tygodnia) z przyimkiem *в*, np. *в понедельник/вторник/среду/четверг/пятницу/субботу/воскресенье*

я играю в футбол/волейбол, читаю книги, иду за покупками/в кино/театр. Uczniowie tworzą pytania: *Что он/она/они делают?* oraz na nie odpowiadają.

W zakresie **sluchania** uczeń rozumie historyjki obrazkowe, dialogi, opisy przebiegu tygodnia. W zakresie **czytania** wypowiada wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi, tekstami. W zakresie **mówienia** uczeń przedstawia prostymi zdaniami przebieg swojego tygodnia; zadaje pytania i na nie odpowiada. W zakresie **pisania** uczeń przepisuje pojedyncze zdania oraz uzupełnia fragmenty tekstu z opisem tygodnia.

VIII. Визит в Зоопарк

Rozdział ósmy poświęcony jest nauce słownictwa związanego ze zwierzętami. Nauczyciel zapoznaje uczniów z podstawową leksyką: *собака, кот (кошка), попугай, рыбка, хомяк, мышь, кролик, волк, заяц*. Nauczyciel wprowadza dopełniacz zaimka osobowego: *у меня*, np. *У меня собака/кот/мышь*. Nauczyciel uczy połączenia zaimka, rzeczownika i liczebnika, np. *У меня два кролика*, oraz przymiotnika z rzeczownikiem, np. *белый кот, чёрный кролик*.

W zakresie **mówienia** uczeń wymienia nazwy zwierząt; opisuje ich kolory. W zakresie **sluchania** wskazuje usłyszane nazwy zwierząt; rozumie piosenki, zabawy językowe, historyjki obrazkowe i minialogi.

IX. Моя идеальная комната

W tym rozdziale uczniowie poznają nazwy głównych pomieszczeń w swoim domu: *дом/квартира, комната, кухня, туалет/ванная, гостиная*, oraz leksykę związaną z wyposażeniem pokoju dziecka: *стол/стул, шкаф, ковёр, лампа, кровать, компьютер, цвет (ок)*. Używają też konstrukcji: *в моёй/твоёй (комнате; квартире; доме)*.

W zakresie **mówienia** uczeń wymienia nazwy pomieszczeń oraz wyposażenia pokoju wg wzoru; opisuje własny pokój/mieszkanie. W zakresie **sluchania** wskazuje usłyszane nazwy pomieszczeń i wyposażenia pokoju; rozumie zabawy językowe, historyjki obrazkowe oraz minialogi. W zakresie **czytania** wypowiada wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi lub tekstami. W zakresie **pisania** uczeń przepisuje pojedyncze zdania; uzupełnia fragmenty tekstu dotyczące wymarzonego pokoju.

X. Любимый спорт

Dziesiąty rozdział to słownictwo związane z różnymi dyscyplinami sportowymi, np. *хоккей, теннис, футбол, волейбол, гандбол, (спортивная) гимнастика, лёгкая атлетика, бадминтон*. Nauczyciel zadaje pytania i uczy na nie odpowiadać:

- *Какой твой любимый спорт? – Мой любимый спорт это...*
- *Какой спорт ты любишь? – Я люблю/не люблю...*

W zakresie **sluchania** uczeń rozumie bajki/opowiadania, dialogi, opisy dyscyplin sportowych. W zakresie **czytania** poprawnie wymawia wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi, tekstami. W zakresie

mówienia uczeń przedstawia prostymi zdaniami opis ulubionej dyscypliny sportowej. W zakresie **pisania** przepisuje pojedyncze zdania oraz uzupełnia fragmenty tekstu dotyczące sportu.

XI. Мода (одежда)

W rozdziale jedenastym uczniowie uczą się nowych słów i wyrażen związanych z modą oraz nazywania części garderoby, np. *ва́режки, жилётка, колготки, кофта, куртка, майка, носки, пижама, платье, рубашка, плавки, футболка, шарф, шорты, штаны, юбка, шапка*. Nauczyciel używa konstrukcji do opisu wyglądu zewnętrznego: *Я/Он/Она́ одет/а в...; Я ношý/Он/Она но́сит...; На мне...*

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie bajki/opowiadania, dialogi, opisy ubrań i wyglądu zewnętrznego. W zakresie **czytania** wypowiada wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi lub tekstami. W zakresie **mówienia** uczeń przedstawia prostymi zdaniami wygląd swój oraz rówieśników.

XII. Популярные профессии

Dwunasty rozdział poświęcony jest najpopularniejszym zawodom. Uczniowie poznają zawody w języku rosyjskim, np. *блогер/блогёрка; биолог, водитель, врач, диетолог, инженер, химик, физик, программист, учитель/учительница, экономист, юрист*. Nauczyciel prezentuje pytania i uczy na nie odpowiadać:

- *Кем будешь? – Я буду рабóтать...*
- *Кем хочешь стать? – Я хочú стать...*

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie dialogi, opisy dotyczące zawodów. W zakresie **czytania** wypowiada wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi i tekstami. W zakresie **mówienia** uczeń przedstawia prostymi zdaniami swój wymarzony zawód.

XIII. Мой каникулы

Ostatni trzynasty rozdział to leksyka dotycząca wakacji, np. *óзеро/мóре/океа́н, рыба́лка, горы, спорт, óтдых, прогу́лки, со́лнце (зага́рять), встре́чи с друзья́ми, культу́ра, путеше́ствия*. Nauczyciel wprowadza konstrukcje: *Во вре́мя канику́л я бу́ду...; Ле́том я хочú...*

W zakresie **śluchania** uczeń rozumie bajki/opowiadania, dialogi, opisy dotyczące wakacji. W zakresie **czytania** wypowiada wyrazy wspierane obrazkami, pojedynczymi prostymi zdaniami, historyjkami obrazkowymi lub tekstami. W zakresie **mówienia** uczniowie przedstawiają prostymi zdaniami, jak będą spędzać wakacje.

Zagadnienia dodatkowe:

Волшебство праздников – nauka leksyki związanej z Dniem Dziadka Mroza, świątami Bożego Narodzenia i Wielkanocą.

Warto nadmienić, że nauczyciel języka rosyjskiego w trakcie trzyletniej nauki języka obcego jest zobligowany do realizacji wyżej wymienionych treści kształcenia, uwzględniając zróżnicowane potrzeby uczniów oraz wspierając rozwój kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich.

Opracowując rozkład materiału i kryteria oceniania, nauczyciel języka rosyjskiego powinien przed rozpoczęciem roku szkolnego uwzględnić potrzeby uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Na podstawie opinii lub orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydanego przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną nauczyciel jest zobowiązany przygotować dostosowanie form i metod pracy z danym uczniem. Opinia/orzeczenie zawiera: diagnozę pedagogiczną, psychologiczną, ewentualnie logopedyczną, stanowisko poradni w sprawie, której dotyczy opinia/orzeczenie, oraz wskazanie odpowiedniej formy pomocy, czyli wskazówki do pracy w domu i w szkole z dzieckiem.

Ogólne wskazania do pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi dotyczą:

- dostosowania sposobu komunikowania się z uczniem;
- zachowania właściwego dystansu;
- wydłużenia czasu pracy;
- zmiany form aktywności;
- dzielenia materiału nauczania na mniejsze partie, zmniejszenia liczby zadań do wykonania, zwiększenia liczby ćwiczeń i powtórzeń materiału;
- częstego odwoływania się do konkretnego;
- stosowania metody pogłębienia – umożliwienia poznawania wielozmysłowego;
- dostosowania liczby bodźców związanych z procesem nauczania;
- zastosowania dodatkowych środków dydaktycznych i środków technicznych;
- zapewnienia możliwości korzystania z nauki języków obcych na miarę jego potrzeb i możliwości;
- stosowania zróżnicowanych kart zadań do samodzielnego rozwiązania;
- powtarzania reguł obowiązujących w klasie oraz jasnego wyznaczenia granic i egzekwowania ich przestrzegania (Rafał-Łuniewska 2017: 13).

Autorzy niniejszego poradnika metodycznego zalecają zapoznanie się z podrozdziałami (1.6, 2.3, 5.4) oraz całym trzecim i szóstym rozdziałem, które opisują zróżnicowane potrzeby uczniów oraz formy i metody pracy dostosowane do uczniów ze SPE. Natomiast więcej informacji o wspieraniu rozwoju kompetencji kluczowych oraz umiejętności miękkich nauczyciel języka rosyjskiego znajdzie w podrozdziale 2.2 niniejszego poradnika.

ROZDZIAŁ V

Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia

Ocenianie umiejętności i postępów w nauce języka rosyjskiego uczniów w klasach I–III powinno służyć motywacji do dalszej pracy i zachęcać do włożenia wysiłku w naukę języka obcego.

5.1. Sposoby monitorowania i oceniania postępów ucznia z uwzględnieniem specyfiki nauczania języka rosyjskiego

Klasa I

Zajęcia języka rosyjskiego w klasie I szkoły podstawowej to w przeważającej części **okres ustno-słuchowy**. To właśnie w początkowej fazie nauki uczniowie będą słuchać, przyswajać słownictwo, reagować na polecenia nauczyciela niewerbalnie i w sposób niewerbalny okazywać zrozumienie, aby później zacząć reagować. Należy dać dzieciom czas na oswojenie się z rytmem lekcji, z brzmieniem języka, stopniowo stwarzać okazję do mówienia w parach i małych grupach, a dopiero później zachęcać je do mówienia na forum klasy.

Słuchanie odgrywa ważną rolę w procesie nauczania języka rosyjskiego, zwłaszcza w początkowych fazach nauki. Podczas rozwijania sprawności rozumienia ze słuchu niezbędny jest okres cichy, w trakcie którego dziecko, mając kontakt z językiem, nie czuje presji mówienia w tym języku. Należy pamiętać, że dzieci zawsze rozumieją więcej, niż są w stanie powiedzieć (Komorowska 1996: 217).

Mając powyższe na uwadze, w klasie I nauczyciel ocenia tylko sprawności receptywne, tzn. mówienie i słuchanie.

Mówienie

Uczeń:

- reaguje w sposób werbalny oraz niewerbalny na proste polecenia nauczyciela;
- potrafi powtarzać proste zdania i wyrażenia;
- umiejętnie posługuje się nową leksyką (zwrotami; wyrazami) podczas zabawy;
- trafnie konstruuje pytania i udziela odpowiedzi za pomocą wyuczonych zwrotów;
- nazywa czynności;
- tworzy krótkie wypowiedzi, posiłkując się wzorem, np. nazywa przedmioty, osoby i zwierzęta;
- w prosty i przystępny sposób przekazuje podstawowe informacje o sobie oraz innych osobach;
- stosując odpowiednio dobrane zwroty, umie reagować na podstawowe sytuacje życia codziennego;
- przedstawia rymowanki, recytuje wiersze i śpiewa piosenki;
- bierze udział w odgrywaniu scenek sytuacyjnych, tworząc dialogi;

Słuchanie

Uczeń:

- reaguje w sposób werbalny oraz niewerbalny na polecenia nauczyciela;
- jest w stanie rozróżniać znaczenie wyrazów o podobnym brzmieniu;

- potrafi posługiwać się wyuczonymi zwrotami niezbędnymi do codziennej komunikacji;
- rozumie sens prostych tekstów, wierszy i piosenek;
- rozumie sens omawianych na lekcjach krótkich opowiadań, bajek, historyjek prezentowanych za pomocą np. gestów, rekwizytów i obrazów.

Klasa II i III

W nauczaniu języka rosyjskiego czytanie i pisanie pojawia się z pewnym opóźnieniem. Jest to uwarunkowane przede wszystkim odmiennym alfabetem – grażdanką. Jak wiadomo, uczniowie klasy I uczą się dopiero czytać i pisać w języku polskim, dlatego należy poczekać z wprowadzeniem zupełnie nowego alfabetu. Można to zrobić z powodzeniem, z jednoczesnym wprowadzaniem elementów czytania i pisania, w klasie II. Do kształtowania sprawności receptywnych wymienionych powyżej, dołączamy kształcenie sprawności produktywnych, dlatego uczeń klasy II i III będzie oceniany dodatkowo na podstawie czytania i pisania.

Czytanie

Uczeń:

- czyta ze zrozumieniem proste słowa, wyrażenia, zdania, a także krótkie teksty, opowiadania, bajki i wierszyki;
- potrafi odnaleźć konkretne odpowiedzi lub informacje w tekście;
- umiejętnie korzysta ze słowników obrazkowo-tematycznych, pomocy dydaktycznych i platform multimedialnych pomocnych w nauce i doskonaleniu umiejętności czytania;

Pisanie

Uczeń:

- wykonuje zadania pisemne: przepisywanie i opanowanie liter alfabetu, prostych słów rozpoczynających się na daną literę oraz zdań;
- samodzielnie zapisuje pojedyncze słowa oraz wyrazy podyktowane przez nauczyciela;
- pisze krótkie, proste zdania wg wzoru;
- zapisuje proste i zrozumiałe dyktando.

5.2. Funkcje i znaczenie oceniania sumującego i kształtującego

Na I etapie edukacyjnym okresu wczesnoszkolnego najlepsze efekty pracy z uczniem daje stosowanie oceniania kształtującego. Uczeń bierze odpowiedzialność za swoją naukę, a informacje przekazywane przez nauczyciela pomagają mu w uczeniu się. Dzięki stawianiu jasnych celów lekcji dzieci wiedzą, do czego ta wiedza im się przyda, jak wykorzystają ją w przyszłości, po co mają się tego uczyć, co znacząco wpływa na motywację do nauki.

Ocenianie kształtujące nie zakłada likwidacji oceny sumującej, czyli rezygnacji z wystawiania stopni, ponieważ stopnie są informacją o tym, czy uczniowie w sposób zadowolający opanowali dany materiał. Należy jednak pamiętać, że ocena sumująca dotyczy tylko efektu, a ocena kształtująca wpływa również na proces uczenia się. Ocenę wyrażoną stopniem można stosować na sprawdzianach, kartkówkach, zapowiedzianych odpowiedziach ustnych itp. Należy pamiętać, że ocena sumująca może mieć także

znaczenie kształtujące. Uczeń, otrzymując stopień, może wyciągnąć wnioski dotyczące poziomu swoich umiejętności, co bywa zachętą do poprawy oceny. Jednak sama ocena nie zawiera informacji o sposobie poprawy wyniku, dlatego zaleca się stosowanie komentarza w połączeniu z wystawionym stopniem (Sterna 2014: 60–61).

Ocena umiejętności dzieci w klasach I–III w przeważającej części powinna opierać się na informacji zwrotnej dotyczącej pracy ucznia. Należy przekazywać ją w formie komentarza pisemnego lub ustnego. Proponuje się stosować indywidualny komentarz pisemny przy użyciu **zielonego długopisu**. Nie zaleca się używania ogólnie przyjętego koloru czerwonego, bo kojarzy się on uczniom ze źle wykonaną pracą.

Informacja zwrotna powinna zawierać:

- wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia,
- odnotowanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony ucznia,
- wskazówki, w jaki sposób uczeń powinien poprawić swą pracę,
- wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej.

5.3. Ocenianie bieżące, śródroczne i końcowe/ocena koleżeńska i samoocena

Jednym z najefektywniejszych elementów oceniania kształtującego są **kryteria sukcesu** pracy ucznia, czyli **NaCoBeZU** – na co będę zwracać uwagę, które wskazują im drogę do osiągnięcia kolejnych etapów znajomości języka rosyjskiego. To właśnie na podstawie NaCoBeZU nauczyciel będzie oczekiwał od ucznia znajomości poszczególnych treści materiału i umiejętności. Kryteria sukcesu powinny być klarowne i przejrzyste, a przede wszystkim napisane w języku zrozumiałym dla ucznia. Poniżej znajduje się NaCoBeZU z lekcji dla klasy I:

Temat: Owocowe witaminki

Cel lekcji: Poznaję nazwy owoców

NaCoBeZU:

- wymieniam pięć nazw owoców;
- słucham, wskazuję i nazywam poznane nazwy owoców i warzyw;
- wskazuję koszyk z owocami/warzywami, o których mówi Pani/Pan;
- wskazuję owoce i warzywa na obrazkach;
- odgaduję nazwę owocu ukrytego w magicznym pudełku.

Uczeń ma jasno przedstawione kryteria sukcesu. Wie, czego po danej lekcji nauczyciel od niego oczekuje, co podlega ocenie. Podawanie dzieciom NaCoBeZU jest również wspaniałą formą wdrażania dziecka do samooceny. Przykładowo, w powyższej lekcji można umieścić samoocenę w formie atrakcyjnej dla ucznia karty pracy, która może być ozdobiona wizerunkiem matrioski:

Cel: Poznaję nazwy owoców.

NaCoBeZU:

- wymieniam pięć nazw owoców
- słucham, wskazuję i nazywam poznane nazwy owoców
- wskazuje koszyk z owocami, o których mówi Pani/Pan

Samoocena:

.....
 .....
 .....

- wskazuje owoce na obrazkach .....
- odgaduje nazwę owocu – ukrytego w magicznym pudełku .....

Uczeń dostaje na każdej lekcji oddzielną kartę pracy, czyli wklejkę do zeszytu z kryteriami sukcesu (NaCoBeZU). Na koniec lekcji następuje ewaluacja, podsumowanie zdobytej wiedzy oraz samoocena. Nauczyciel czyta dzieciom po kolei kryteria, jakie dla nich przygotował, a one samodzielnie decydują, w jakim stopniu opanowały/zrealizowały każde z nich, zamalowując okienko w rubryce samoocena na odpowiedni kolor. W samoocenie bardzo dobrze sprawdzają się kolory – światła. Kolor zielony oznacza, że dziecko świetnie poradziło sobie z realizacją zadania, kolor pomarańczowy mówi o tym, że należy jeszcze raz przećwiczyć lub powtórzyć dane kryterium, a kolor czerwony jest oznaką, że uczeń nie rozumie lub nie radzi sobie z realizacją tego zadania.

W klasach I–III stosuje się opisową ocenę śródroczną i roczną. Należy w tym miejscu podkreślić, że ocena opisowa nie jest tym samym co ocena kształtująca, a warto byłoby pochylić się nad oceną opisową dziecka i zawrzeć w niej elementy informacji zwrotnej.

Informację zwrotną dla ucznia możemy przygotować na koniec każdego półrocza w **formie listu**. Będzie to atrakcyjniejsza postać oceny opisowej dziecka, która jest stosowana w edukacji wczesnoszkolnej. Zawiera ona wykaz szczegółowych umiejętności zdobytych w danym okresie nauczania, opis aktywności oraz wysiłku wkładanego w naukę, a także notkę o ewentualnych brakach wiedzy i kierunku ich poprawy.

Motywacyjnym elementem oceniania na bieżąco wykonywanej pracy ucznia mogą stać się naklejki, tematycznie związane z kulturą Rosji. Będą one ozdobą **OK zeszytu** oraz namacalnym dowodem sukcesywnej pracy i zaangażowania dziecka na lekcjach języka rosyjskiego. Naklejki są przyznawane uczniom m.in. za:

- opanowanie kolejnych sprawności językowych;
- wysiłek oraz aktywność na lekcjach;
- dobre zachowanie;
- wykonanie dodatkowych zadań.

Warto nadmienić, iż chcąc jeszcze bardziej wzbudzić w dzieciach motywację do nauki języka obcego nowożytnego proponuje się uczniom prowadzenie własnego **portfolio językowego**, w którym mogą przechowywać własnoręcznie wykonane prace, tj. rysunki, ćwiczenia, testy, karty oceny ucznia, prace domowe i listy nauczyciela skierowane do ucznia.

5.4. Monitorowanie i diagnozowanie postępów ucznia z uwzględnieniem procesu kształtowania kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich

Kształtowanie kompetencji kluczowych jest bardzo ważnym elementem edukacji. Już na poziomie planowania lekcji nauczyciel powinien pomyśleć, w jaki sposób będzie kształtował owe kompetencje i jakich narzędzi może użyć do ich diagnozowania. Trafna diagnoza pokaże nauczycielowi, jak kształtują się m.in. kreatywność, innowacyjność czy umiejętność pracy zespołowej uczniów. Pozwoli też wprowadzić zmiany, które będą doskonalić kształtowanie kompetencji kluczowych. Planując lekcję, nauczyciel powinien postawić sobie pytanie, co chce osiągnąć. Dzięki temu skoncentruje się na realizacji celów w sposób intencjonalny, a nie przypadkowy. Mając wizję, określony cel lekcji, wiedząc, do

czego mamy dążyć, uruchamiamy wyobraźnię i kreatywność. Określamy, co jest ważne, co możemy zrobić inaczej, z czego zrezygnujemy, aby podać uczniom wiedzę w jak najbardziej atrakcyjny sposób. Prawidłowo sformułowane cele są nastawione na efekty. Jeżeli jasno przedstawimy uczniom efekty ich pracy, zmotywujemy ich tym samym do działania, zainspirujemy i zachęcimy do odpowiedzialności za osiągnięcie sukcesu.

Do przeprowadzenia trafnej diagnozy przydatne będą **wskaźniki**, które umożliwią badanie, identyfikację zjawisk, zdarzeń, zachowań, faktów i procesów świadczących o kształtowaniu kreatywności, innowacyjności i umiejętności pracy zespołowej uczniów. Pozwolą określić w niektórych wypadkach z pewnością, a w innych z pewnym prawdopodobieństwem, jakie są efekty kształtowania kompetencji. Wskaźniki będą przydatne w całym procesie wspomagania, od diagnozy począwszy, poprzez planowanie, realizację działań i monitoring, kończąc na ewaluacji (Marciniak-Kulka, Neyman i Wysocka 2017: 23–24).

Poniżej przedstawione zostały wskaźniki uwzględniające rozwijanie kreatywności, innowacyjności, jak również umiejętności pracy zespołowej u dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Uczniowie (tamże):

- tworzą oryginalne pomysły i dzielą się nimi z koleżeństwem;
- aktywnie uczestniczą w działaniach plastycznych, technicznych, muzycznych, tanecznych;
- stawiają dużo pytań, by zaspokoić ciekawość poznawczą;
- wybierają nowe możliwości rozwiązań, przekraczają schematyczność;
- wyrażają własne poglądy i biorą pod uwagę poglądy innych ludzi;
- pracują w zespołach i uczą się od siebie nawzajem;
- określają, jakie role mogą pełnić w zespole;
- uczą się udzielać informacji zwrotnej swoim kolegom i koleżankom;
- decydują w zespole o sposobie prezentacji wyników pracy;
- uczą się, jak skutecznie porozumiewać się z innymi;
- uczą się, jak rozpoznawać emocje u siebie i innych;
- uczą się, jak radzić sobie ze swoimi emocjami;
- pracują w zespołach nad wspólnym zadaniem.

Nauczyciele w celu rozwijania **kompetencji kluczowych i umiejętności miękkich** swoich uczniów powinni (tamże):

- stworzyć przestrzeń edukacyjną angażującą kreatywność uczniów (np. kąciki pracy twórczej);
- pracować z uczniami w zakresie ich świadomego udziału w kulturze;
- w procesie wychowawczym wspierać i umożliwiać wykorzystanie kompetencji uczniów w zakresie rówieśniczego wsparcia, w tym mediacji, doradztwa, poradnictwa (np. pomoc koleżeńska);
- w organizacji lekcji stosować metody aktywizujące i techniki twórczego myślenia;
- różnicować prace domowe, dbając jednocześnie o to, by służyły rozwijaniu postaw innowacyjności;
- organizować przestrzeń edukacyjną, w której uczniowie podejmują innowacyjne działania;

- tworzyć warunki do tego, by uczniowie wzajemnie się od siebie uczyli;
- oceniać wkład poszczególnych uczniów w realizację wykonywanych zadań;
- udzielać informacji zwrotnej o jakości wykonanego zadania zespołowego.

Podczas pracy na lekcji języka rosyjskiego zaleca się, aby nauczyciel, wykorzystując ciekawość świata i aktywność dziecka, stosował metody aktywizujące dostosowane do wszystkich uczniów, w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Do tychże metod zaliczamy m.in. metodę reagowania całym ciałem (TPR – Total Physical Response), metodę audiolingualną, pomocną przy powtarzaniu i utrwalaniu materiału z uczniami (piosenki, rymowanki, skorogoworki, krótkie utwory wierszowane). Proponuje się również:

- wykorzystanie do pracy z uczniami na lekcjach językowego portfolio tematycznego, podkreślającego i rozwijającego umiejętności autoewaluacyjne uczniów ze SPE (zawierającego ich prace plastyczne, krzyżówki itp.);
- sięgnięcie po narzędzia wizualizacji (przedstawienia graficznego, obrazowego danego zagadnienia);
- metod pracy z projektem edukacyjnym, w którym uczniowie mogą wykazać się zdobytymi dotąd umiejętnościami i wiadomościami (korelacja edukacji językowej np. z edukacją muzyczną, plastyczną, informatyczną i in.), w zależności od założeń przyjętych przez nauczyciela przedmiotu.

Wśród metod aktywizujących skutecznym sposobem może okazać się też włączenie podejścia naturalnego, osłuchania się uczniów z językiem rosyjskim wspomaganym mową ciała (mową limbiczną) – otwiera to im możliwości do zainicjowania momentu włączenia się do komunikowania się w języku rosyjskim.

Wspomniane metody aktywizujące oraz wymienione wyżej działania nauczyciela pomagają rozwijać u uczniów zarówno kompetencje kluczowe: umiejętność uczenia się, inicjatywność, kompetencje społeczne, jak i umiejętności miękkie, np. kreatywność, odpowiedzialność, otwartość, samodzielność, umiejętność podejmowania decyzji oraz dążenia do celu, rozwiązywania problemów, odporność na stres, kulturę osobistą, samodyscyplinę, umiejętność współpracy, ocenę słabych i mocnych stron własnych oraz rówieśników, motywację do pracy, umiejętności interpersonalne itp. Wymienione umiejętności są ważne nie tylko na etapie edukacyjnym, ale również w różnych aspektach życia rodzinno-zawodowego w przyszłości.

Nauczyciel, biorąc pod uwagę uczniów ze SPE, może sięgnąć do publikacji Ośrodka Rozwoju Edukacji poświęconych nauczaniu języka rosyjskiego w szkole podstawowej, edukacji wczesnoszkolnej, w klasie III (2022). Diagnozując uczniów z wykorzystaniem arkusza samooceny (z publikacji ORE) i oceny koleżeńskiej (kompetencji w zakresie pracy w zespole, kompetencji osobistych, społecznych, kreatywności), pomocne może okazać się również zastosowanie arkuszy formatywnej i sumującej ewaluacji kompetencji kluczowych.

By rozwijać u uczniów umiejętności autoewaluacyjne, nauczyciel może w pracy z uczniami, w tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, wykorzystywać np. portfolio językowe. Może ono zawierać:

- prace uczniów dotychczas przez nich wykonane z zamiarem wykorzystania ich w nauce, w tym prace plastyczne, testy, układanki, krzyżówki, karty pracy, drobne zapiski z lekcji dotyczące zadań domowych;

- adnotacje nauczyciela;
- ćwiczenia, które miał uczeń do wykonania, np. uczestnicząc w przedsięwzięciu, jakim jest interdyscyplinarny projekt edukacyjny.

Materiały te obrazują pracę ucznia, stanowią element dowartościowujący go, motywujący do dalszej pracy z językiem, wskazujący na gradację kształtowanych u niego w szerokim planie kompetencji kluczowych i uniwersalnych.

Innym narzędziem badawczym do monitorowania uczniów w zakresie pracy w zespole oraz kreatywności jest OK zeszyt, który stanowi swego rodzaju notatnik z pracami ucznia, zawierający kryteria sukcesu (NaCoBeZU), oceny koleżeńskie, które same w sobie stanowią element badawczy do monitorowania pracy ucznia. Proponuje się także zastosowanie innych narzędzi do przeprowadzania ewaluacji – miniankiety, termometru lub metody kosza i walizki, dzięki którym nauczyciel może ocenić wartość realizacji założonych celów nauczania, poziom kształtowania kompetencji kluczowych u uczniów. Dla przykładu: uczniowie rysują/opisują na kolorowych kartkach to, co im się podobało na lekcji, z czym sobie radzili, i zapisy umieszczają w specjalnie przygotowanej do tego walizce, natomiast na szarych arkuszach umieszczają swoje negatywne asocjacje i wrzucają do uprzednio przygotowanego kosza. W ten sposób nauczyciel może otrzymać informację zwrotną odnośnie do konkretnych zajęć, jak również postaw uczniów.

Kolejnym przykładem wizualnych narzędzi badawczych jest koło kompetencji, które pozwala nauczycielowi uzyskać graficzny obraz badanych kompetencji danego zespołu klasowego.

5.5. Diagnozowanie postępów ucznia z uwzględnieniem różnych potrzeb i możliwości edukacyjnych

Oceniając uczniów, w myśl edukacji włączającej i mając na uwadze uczniów ze SPE, nauczyciel języka rosyjskiego powinien stosować zasady oceniania włączającego. Należy traktować uczniów indywidualnie, a podejmowane działania powinny służyć wspieraniu ich rozwoju oraz uczenia się we własnym tempie. Szczególnie ważne okazuje się więc uwzględnianie w ocenianiu włączającym pobudzania dziecka i podtrzymywanie zaangażowania w podejmowanie wysiłku do zdobywania wiedzy i umiejętności. W związku z tym nauczyciel, posługując się ocenianiem włączającym, powinien pamiętać o poniższych zasadach (Skibska 2014: 26):

- oceniam ucznia – uwzględniam diagnozę jego indywidualnych możliwości;
- oceniam ucznia – uwzględniam jego mocne strony;
- oceniam ucznia – informuję go o tym, co już umie, a nad czym musi jeszcze popracować;
- oceniam ucznia – uwzględniam jego zaangażowanie, samodzielność oraz włożony wysiłek;
- oceniam ucznia – motywuję go do dalszej pracy;
- oceniam ucznia – rozbudzam jego intelektualną ciekawość;
- oceniam ucznia – wskazuję drogi nabywania wiedzy i umiejętności;
- oceniam ucznia – podnoszę jego poczucie wartości;
- oceniam ucznia – traktuję go jako podmiot procesu nauczania i uczenia się;
- oceniam ucznia – uwzględniam jego rozwój oraz pełnienie przyszłych ról społecznych.

Ocenianie włączające to podążanie za dzieckiem ze specjalnymi, indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi, uwzględniające jego potrzeby, ustawiczny rozwój oraz zmiany wynikające z jego funkcjonowania w różnych zakresach edukacyjno-wychowawczych i terapeutycznych. Ocenianie włączające będzie wartością tylko wtedy, gdy dla ucznia stanie się swoistym rodzajem wzmocnienia – nagrodą za wysiłek i podejmowane działania ukierunkowane na rozwój. Taki rodzaj oceniania – rozumiany jako pozytywny komunikat, informacja o poziomie wykonania zadania – będzie korzystnie wpływać na motywację wewnętrzną dziecka do podejmowania dalszych wysiłków oraz pokonywania trudności. Zatem „wysoka motywacja osiągnięć ma (...) korzenie emocjonalne, ponieważ dzieci uczą się kojarzyć osiągnięcia z emocjami pozytywnymi. Można również dostrzec tutaj korzenie poznawcze, kiedy dzieci, ucząc się przypisywać sukces własnym zdolnościom i wysiłkom, mają wobec siebie coraz większe oczekiwania” (Myers 2003: 471). Oceniając, rozbudzamy samodzielność, zainteresowania, emocjonalność, wskazujemy drogi dochodzenia do wiedzy i umiejętności, drogi poznania i doświadczania, ponieważ takie podejście do oceny pozwoli dziecku angażować się w to, co robi, i podejmować wysiłek pokonywania trudności oraz zdobywania kolejnych szczebli edukacji (Skibska 2014: 26–27).

Jak wspomniano wyżej, aby wyrównać szanse edukacyjne każdego ucznia podczas nauki języka rosyjskiego, w tym ucznia ze SPE, nauczyciel powinien przede wszystkim rozpoznać jego potrzeby. Pomocną metodą przydatną w poznawaniu uczniów może okazać się **obserwacja pedagogiczna**. Polega ona na planowanym i celowym, a przede wszystkim świadomym rejestrowaniu zachowań i umiejętności ucznia oraz zjawisk i zdarzeń, w których uczestniczy dane dziecko. To właśnie dzięki obserwacji nauczyciel może umiejętnie planować pracę na lekcji języka rosyjskiego z każdym uczniem. Obserwacja pedagogiczna jest jedną z najważniejszych metod rozumienia i poznawania ucznia przez nauczyciela oraz istotną formą i sposobem gromadzenia informacji o nim. Efektywna obserwacja to wiedza nauczyciela dotycząca indywidualnych cech charakterystycznych dla rozwoju psychofizycznego dziecka na I etapie edukacyjnym. Wpływa ona w znaczącym stopniu na **diagnozę**, którą w odniesieniu do uczniów mających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego należy opracowywać zespołowo (wszyscy nauczyciele uczący dane dziecko, specjaliści i rodzice/opiekunowie) i na jej podstawie ustalać indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny lub działania wspierające. Należy pamiętać, że diagnozowanie jest procesem ciągłym, który pozwala uchwycić wielkość i zakres zmian dokonujących się w danym uczniu i określić, co dalej zrobić, by wspierać jego rozwój (Rafał-Łuniewska 2019: 1–2).

Przydatnymi narzędziami, które ułatwią nauczycielowi języka rosyjskiego obserwację uczniów ze SPE mogą być: karta obserwacji ucznia, arkusz pracy indywidualnej ucznia ze SPE, testy kompetencji lub arkusze diagnostyczne dające informacje nauczycielowi o funkcjonowaniu ucznia na trzech płaszczyznach: fizycznym, intelektualnym i społeczno-emocjonalnym. Nauczyciel może z nich skorzystać, modyfikując je dla konkretnych potrzeb ucznia lub grupy. Narzędzia te pomagają w określeniu mocnych i słabych stron ucznia, umożliwiają właściwą ocenę poziomu umiejętności, wiedzy i postaw dziecka, ułatwiają nauczycielowi wyznaczenie właściwego kierunku dalszej pracy z uczniem, co przekłada się na sukces w dalszej jego edukacji.

Diagnoza potrzeb w zakresie nauczania języków obcych powinna opierać się na danych uzyskanych w wyniku diagnozy specjalistycznej, a jej głównym celem jest wyłonienie tych aspektów językowych, które można ćwiczyć i dzięki którym można wykorzystywać naukę języka obcego do rozwoju języka (także ojczystego), mowy ucznia oraz percepcji wzrokowo- słuchowo-ruchowej (Karpińska-Szaj 2015:191).

Nauczyciel powinien dostosować ocenianie każdego ucznia w zależności od rodzaju dysfunkcji lub specjalnych potrzeb edukacyjnych. Dlatego, jeżeli u danego ucznia zdiagnozowano:

- **dysfunkcję narządu wzroku i słuchu** – ocenianie powinno skupiać się na mocnych stronach ucznia i motywować go do pokonywania trudności, uwzględniając przy tym jego wysiłek wkładany w wykonane zadanie, a nie tylko efekt pracy. Nie należy również wyłącznie skupiać się na stronie graficznej pisma ucznia z dysfunkcją narządu wzroku. Ocenianie powinno także sprzyjać budowaniu u każdego ucznia pozytywnego obrazu siebie;
- **dysgrafię** – należy dostosować wymagania dotyczące formy sprawdzania wiedzy (np. w formie ustnej, a nie pisemnej);
- **dysortografię** – nauczyciel powinien oceniać tylko stronę merytoryczną pracy, odstępując od oceniania poprawnej pisowni (dotyczy uczniów klasy III);
- **dysleksję** – prowadzący lekcje języka rosyjskiego powinien podać dokładne kryteria sukcesu uwzględniające wymagany materiał, który zaleca się dzielić na mniejsze partie;
- **ADHD** (zespół nadpobudliwości psychoruchowej) –nie powinno się oceniać ucznia w stanie silnego pobudzenia. Należy stale zachęcać go i motywować do pracy, a przy tym nie piętnować go za źle udzieloną odpowiedź. Zadaniem nauczyciela jest również stwarzanie warunków rozbudzających chęć zdobywania wiedzy z języka rosyjskiego, aby wpływało to na wyższą samoocenę ucznia;
- **ponadprzeciętne zdolności językowe** – nauczyciel może przygotować dla ucznia zadania wykraczające poza podstawę programową, bezpośrednio związane z jego zainteresowaniami lub tematyką zajęć. W tym wypadku można zastosować ocenę koleżeńską, która motywuje ucznia do dalszego rozwoju jego pasji.

Rusycyście, dostrzegając problem dysfunkcji ucznia ze SPE, winien skupić się na sposobach oceny sprawności językowej i korzystać np. z narzędzi pomiaru dydaktycznego i narzędzi do ewaluacji procesu rozwijania kompetencji kluczowych, proponowanych w publikacjach Ośrodka Rozwoju Edukacji.

Przykładem obserwacji pedagogicznej może być np. test diagnozy wstępnej na starcie, test diagnozy bieżącej, test śródroczny, test diagnozy na zakończenie oraz test diagnostyczny badający przyrost wiedzy i umiejętności. Ponadto nauczyciel, aby rozpoznać potrzeby (niedociągnięcia) edukacyjne uczniów oraz ich możliwości (zdolności), może zaprowadzić kartę obserwacji ucznia, a w przypadku ucznia ze SPE, na tejże podstawie założyć arkusz pracy indywidualnej lub arkusze diagnostyczne.

Innym, wartym uwagi narzędziem są lekcje otwarte, skierowane nie tylko do nauczycieli języka rosyjskiego, lecz także nauczycieli innych przedmiotów, którzy po realizacji zajęć mogą wymienić się spostrzeżeniami, refleksją, uwagami i doświadczeniem z nauczycielem prowadzącym lekcje w danym zespole klasowym.

ROZDZIAŁ VI

Zadania nauczyciela w kontekście realizacji założeń edukacji włączającej

W dzisiejszych czasach wszyscy nauczyciele mierzą się z problemem uczenia w zróżnicowanej klasie, nawet gdy nie ma w niej uczniów z niepełnosprawnościami lub innymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Nauczanie w edukacji włączającej jest organizowaniem czynności uczenia się w taki sposób, który uwzględnia występowanie różnic między poszczególnymi uczniami. Nauczyciel powinien skupić się na rozwijaniu wielokierunkowej aktywności uczniów. Materiały powinny być modyfikowane w zależności od potrzeb i możliwości konkretnego dziecka. Zadania nauczyciela w kontekście edukacji włączającej to m.in.:

- tworzenie planu nauczania z myślą o wszystkich uczniach;
- przygotowywanie lekcji zachęcających uczniów do uczęszczania na nie;
- uczenie rozumienia różnorodności;
- wdrażanie uczniów do aktywnego udziału w procesie nauczania;
- zachęcanie uczniów do współpracy ze sobą podczas nauki;
- stosowania oceniania (np. ocenianie kształtujące) wspomagającego uczniów w ich dążeniu do sukcesów w nauce;
- stworzenie atmosfery wzajemnego szacunku w klasie między uczniami i nauczycielami;
- wykazanie otwartości na współpracę: planowanie lekcji, przeprowadzanie ich i dokonywanie ich analizy w odniesieniu do realizacji celów i metodyki nauczania, a także w odniesieniu do własnej samoświadomości (np. metodą superwizji);
- odpowiedzialność za wspieranie w nauce wszystkich uczniów w klasie i zachęcanie ich do uczestnictwa w zajęciach lekcyjnych;
- szukanie wsparcia u pedagogów i innych specjalistów w diagnozowaniu potrzeb edukacyjnych uczniów i ich oddziaływaniu w obszarze dydaktycznym i wychowawczym;
- zadawanie zróżnicowanej pracy domowej, która wspomaga proces nauczania wszystkich uczniów w klasie;
- organizowanie zajęć poza klasą, np. wspólnych wyjść;
- poszerzanie wiedzy na temat dostępnych środków i metod wspomagających nauczanie różnorodnego zespołu klasowego (Szczepkowska 2019: 7–8).

Nauczyciele, realizując powyższe zadania, zapewniają wszystkim uczniom osiągnięcie sukcesu oraz dostęp do jakościowo dobrej edukacji i dzięki temu grupa czy pojedynczy uczeń może wykorzystać swój potencjał. Należy stworzyć każdemu uczniowi dobre środowisko uczenia się w klasie przez zachęcanie go do porzucania stereotypowego lub negatywnego postrzegania siebie i innych – tak, aby wszyscy uczniowie czuli się bezpieczni i szanowani. Mogą temu posłużyć np.:

- różne gry edukacyjno-językowe zarówno przeprowadzane w parze, jak i w szerszej grupie językowej;
- jasne oczekiwania nauczyciela rusycysty wobec ucznia;
- podkreślanie mocnych, pozytywnych stron dziecka;

- właściwa aranżacja sali językowej (odpowiednie ustawienie stolików oraz sprzętu zapewniające dobrą komunikację nauczyciela z uczniami, kolorystyka ścian i ozdoby, które nie powinny odciągać uwagi uczniów od nauczycieli);
- zindywidualizowane dostosowanie metod pracy do danego ucznia;
- nauczycielska postawa wobec swojego zawodu i pracy z uczniami;
- przemyślany i motywujący dzieci do dalszej nauki system oceniania.

Mając na uwadze uczniów ze SPE, nauczyciel języka rosyjskiego powinien stosować zróżnicowane i multisensoryczne metody pracy, czyli stymulować zmysły dzieci (wzrok, dotyk, smak, słuch) i jednocześnie łączyć je z ruchem –np. w nauczaniu fonetyki w klasie I (okres ustno-słuchowe). Mogą to być zabawy z kostkami (grupowanie wyrazów według podanej kategorii), gry planszowe, które rozwijają nie tylko umiejętność poprawnej wymowy, ale także prowadzenia konwersacji w kolejnych klasach I etapu edukacyjnego. Z kolei wykorzystanie zmysłu dotyku i ruchu sprzyja doskonaleniu sprawności pisania, kolorowania i wycinania. Wszystkie gry edukacyjno-językowe dostępne na darmowych platformach internetowych sprawdzą się w nauczaniu zdalnym. Nauczyciel rusycysta powinien również starać się utrzymać maksymalną uwagę i zaangażowanie uczniów w proces edukacyjny.

W trosce o dobro uczniów ze SPE konieczne jest nawiązanie dobrych relacji z rodzicami/opiekunami tych uczniów, co zostało wspomniane i dokładnie opisane we wcześniejszym rozdziale. Rodzice/opiekunowie uczniów ze SPE powierzają nauczycielom swoje dzieci, ufając, że oddają je w dobre ręce i oczekują od nauczycieli dobrego przygotowania merytorycznego i kluczowych kompetencji warunkujących dobrostan i sukces ich dziecka.

W dużej mierze od postawy nauczyciela, poziomu jego wiedzy, kreatywności i elastyczności w działaniu zależy sukces dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi: jego poczucie wartości, sprawczości, motywacji i chęć przezwyciężania własnych ograniczeń. Dlatego nauczyciel powinien dawać przykład pozostałym uczniom, a jego zachowanie i postawa ukierunkowane są na:

- elastyczność i wysoką tolerancja dla odmienności;
- postrzeganie dziecka jako osoby integralnej (a nie przez pryzmat niepełnosprawności);
- poszerzanie i zdobywanie wiedzy o różnych strategiach nauczania i umiejętność ich właściwego wykorzystania;
- umiejętność wykorzystywania indywidualnych zainteresowań dziecka;
- stawianie odpowiednich oczekiwań;
- dostosowanie zadań do możliwości uczniów;
- jasne i trafne komunikowanie się;
- zapewnienie uczniom sukcesu;
- umiejętność pracy z klasą różnorodną;
- zapewnienie dodatkowego wsparcia;
- umiejętność pracy z zespołem specjalistów i dbałość o dobry przepływ informacji (Sozańska 2018: 7–8).

Ucząc języka obcego w klasie różnorodnej, należy również zorganizować przestrzeń klasy tak, aby sprzyjała uczeniu się. Należy unikać rozpraszających dekoracji na ścianie

frontowej, ławki ustawić tak, aby nauczyciel mógł łatwo podejść do każdego ucznia lub zorganizować pracę grupową. Rozmieszczenie uczniów ze SPE również powinno być celowe i przemyślane zgodnie z ich potrzebami. Ważne jest, aby ustalone reguły podczas pracy na lekcjach języka rosyjskiego były jasno sformułowane, konkretne i podzielone na łatwe do zapamiętania etapy. Dobrze jest je zwizualizować w taki sposób, by można się było do nich odwoływać w sposób niewerbalny (np. stukając palcem w odpowiedni punkt regulaminu, chcąc zwrócić na niego uwagę ucznia; eliminuje to konieczność ciągłego zwracania klasie uwagi, nie rozprasza, dostarcza konkretnej informacji). Na koniec warto jeszcze raz podkreślić ogromne znaczenie multisensoryczności form i metod pracy, która jest istotna nie tylko ze względu na uczniów ze SPE, lecz także różnorodne style uczenia się dzieci (słuchowcy, wzrokowcy, kinestetycy, czy też różnorodne inteligencje) i ich zainteresowania.

Aby dobrze przygotować się do prowadzenia zajęć, uwzględniając uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, nauczyciel powinien wiedzieć, co niosą ze sobą pewne dysfunkcje uczniów. Właśnie dlatego poniżej przedstawiony został zarys problematyki oraz pomysły i wskazówki, które mogą pomóc nauczycielom w pracy. Dotyczą one zarówno dzieci, które mają orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, jak i tych, których trudności nie zostały jeszcze zdiagnozowane lub których jedynym dokumentem zobowiązującym szkołę do zapewnienia pomocy jest opinia, np. o dysleksji, czyli dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Przedstawiona poniżej charakterystyka uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wraz ze specjalistycznym dostosowaniem do ich potrzeb została opracowana na podstawie przewodnika *Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?* oraz publikacji ORE, autorstwa Agnieszki Sozańskiej *Rady nie od parady, czyli jak uczyć języka obcego dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*.

Warto pamiętać o tym, że na początku lub w trakcie roku szkolnego, nauczyciel podczas zajęć z języka rosyjskiego musi liczyć się z potrzebą dostosowania treści nauczania, odpowiednich metod, technik oraz form pracy do potrzeb każdej grupy językowej lub konkretnego ucznia. Wiąże się to ze zmianami stanu zdrowia danego dziecka, jego sytuacji rodzinnej, zdarzeniami losowymi czy też uzyskaniem przez opiekuna ucznia opinii lub orzeczenia poradni specjalistycznej albo psychologiczno-pedagogicznej. Dlatego każdy nauczyciel językowiec powinien poznać indywidualne potrzeby swojego ucznia na samym początku pracy dydaktycznej, aby jak najszybciej dopasować metody i formy pracy do aktualnych możliwości psychofizycznych dziecka. Po odpowiednim zdiagnozowaniu i ustaleniu specjalnych potrzeb edukacyjnych nauczyciel rusycysta może zaproponować wdrożenie istotnych dostosowań specjalistycznych, które powinny dotyczyć np.:

- dogodnego przystosowania przestrzeni szkolnej oraz bazy dydaktycznej wspomagającej opanowanie materiału i rozwój umiejętności językowych uczniom ze SPE;
- rówieśników, którzy mają bezpośredni oraz trwały wpływ na rozwój emocjonalno-behawioralny dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- wysoko wykwalifikowanej kadry specjalistów: psychologów dziecięcych, pedagogów językowców, logopedów, terapeutów, pedagogów specjalnych, przygotowywanych do udzielenia fachowej pomocy dydaktyczno-wychowawczej, by właściwie dopasować

proces nauczania języka obcego do indywidualnych potrzeb każdego ucznia; wspomniani specjaliści pomagają organizować proces nauczania języka rosyjskiego na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej lub specjalistycznej, aktualnych informacji od rodziców/opiekunów dziecka.

Oprócz pomocy specjalistycznej bardzo ważna jest bezpośrednia współpraca nauczyciela przedmiotu z rodzicami/opiekunami uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz wykorzystanie potencjału otoczenia rówieśniczego i środowiska lokalnego, czyli np. radzenia sobie z różnego rodzaju trudnościami w sytuacjach edukacyjno-życiowych, ponieważ to właśnie rozwój kompetencji kluczowych wpływa bezpośrednio na właściwe funkcjonowanie dziecka w obszarze szkolnym, ale również w przyszłej sferze zawodowej. Głównym elementem w tej kwestii jest pełna akceptacja środowiska rówieśniczo-lokalnego, w tym rodziny ucznia, i bezpośrednie włączenie ich do wspólnego działania. Następnie należałoby zaplanować i podjąć konkretne działania, uwzględniające wspomniane kształtowanie kompetencji społecznych, nieustanną współpracę z rodzicem/opiekunem, uczenie się w grupach, a przez to od siebie nawzajem – co daje uczniom ze SPE poczucie bezpieczeństwa, akceptacji i wsparcia ze strony rówieśników, a to z kolei w dużym stopniu ułatwia odpowiednie funkcjonowanie w grupie językowej, dodając sporą dawkę pewności siebie! Istotne zatem dla rozwoju ucznia ze SPE jest uzyskanie pełnego zaufania na linii rodzic/opiekun–uczeń–nauczyciel, aby każda ze stron wносиła swój wkład w jak najlepsze przystosowanie dziecka do funkcjonowania w społeczeństwie. Często przecież rodzic/opiekun, przekazując szkole albo nauczycielowi przedmiotu szczegółowe informacje (dane wrażliwe) o swoim dziecku, oczekuje w zamian dla swojej pociechy np. wsparcia emocjonalnego, rozwoju intelektualnego, motorycznego, językowego bądź zapewnienia poczucia bezpieczeństwa. Z kolei nauczyciel rusycysta powinien koncentrować się na mocnych stronach każdego ucznia i równocześnie okazywać mu nieodzowne wsparcie oraz pomoc w pokonywaniu różnorodnych trudności i problemów emocjonalno-wychowawczo-edukacyjnych lub np. barier językowych.

Jak wspomagać rodziców/opiekunów uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? (Rafał-Łuniewska 2017: 7)

- informować o rozwoju dziecka, jego osiągnięciach i trudnościach, rodzaju potrzebnej pomocy i możliwości jej uzyskania;
- uczyć rodziców/opiekunów (przez pokaz, instruktaż, ćwiczenia) umiejętności udzielania dziecku pomocy w domu;
- kształtować prawidłowe postawy rodziców/opiekunów wobec dziecka i wzmacniać więzi emocjonalne między rodzicami a dzieckiem;
- udzielać rodzicom/opiekunom porad i interwencyjnej pomocy w załatwianiu różnych spraw związanych z usprawnianiem dziecka, zaopatrzeniem go w środki pomocowe, korzystaniem z opieki specjalistów;
- aktywizować rodziców/opiekunów do systematycznego współdziałania nie tylko ze szkołą, ale także z innymi instytucjami niosącymi pomoc ich dziecku;
- angażować rodziców/opiekunów do uczestnictwa w wydarzeniach szkoły oraz współorganizowania tych wydarzeń, czyli w spotkaniach, apelach, wycieczkach i konkursach językowych.

Poniżej autorzy niniejszego poradnika prezentują oprócz przykładów sylwetek uczniów ze SPE, zmagających się na swojej drodze rozwoju na I etapie edukacyjnym z określonymi symptomami i trudnościami w nauce języka obcego, również odpowiednie sposoby dostosowania do wymagań edukacyjnych.

6.1. Uczeń z dysleksją

W swojej klasie najczęściej spotykać będziemy się z uczniami z dysleksją. Dysleksja to zaburzenie o podłożu neurologicznym, skutkujące trudnościami w nauce czytania i pisania. Na etapie wczesnoszkolnym pierwszymi symptomami problemu są zazwyczaj kłopoty z nauką alfabetu oraz rozróżnieniem podobnie brzmiących głosek i podobnie wyglądających liter. Nauka języka rosyjskiego dla tych dzieci będzie zatem ogromnym wyzwaniem. Jednak stosując odpowiednie metody i formy pracy z uczniami z powyższymi problemami, nauczyciel ma możliwość w znaczący sposób wpłynąć na jakość nauczania języka. Aby zachęcić ucznia z dysleksją i wpłynąć na jego motywację do nauki języka rosyjskiego, należy zastosować odpowiednie formy pomocy takiemu dziecku.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- Nie należy prosić o głośne czytanie, podchodzenie do tablicy, literowanie słów.
- Lepiej jest wykorzystywać ustne formy sprawdzania wiedzy.
- Nie powinno się wymagać przepisywania dłuższych tekstów z tablicy, uzupełniania ćwiczeń z lukami (lepszy jest test wyboru) i ćwiczeń na szybkość pisania.
- Nie należy oceniać pisowni, charakteru pisma.
- Uczeń z dysleksją powinien używać ścieralnego długopisu, zeszytu o rozmiarze A4, ramek wspomagających trzymanie się właściwego wersu podczas czytania.
- Warto posadzić go z uczniem dobrze posługującym się językiem, który jest chętny do pomocy.
- Należy stosować krótkie, konkretne polecenia i dać uczniowi czas na ich przetworzenie, ewentualnie sprawdzić zrozumienie (Rafał-Łuniewska 2017: 6).

Podczas pracy z uczniem dyslektycznym należy postawić na budowanie samoświadomości na temat najlepszych i najbardziej efektywnych metod uczenia się. Uczeń, który wie, jak przezwyciężać trudności i jest modelowany przez nauczyciela, będzie umiał, stosując poznane na lekcji techniki, odrobić pracę domową.

W pracy z uczniem dyslektycznym nieocenione jest podejście polisensoryczne. W zapamiętywaniu nowego słownictwa pomaga praca projektowa, metoda dramy, zabawy mimiką, gestami oraz wszelkiego typu kartami: memory, bingo, skojarzenia. Warto w nauce liter wykorzystać pisanie światłem, lepienie liter z plasteliny, obrazkowe zapisywanie słów.

Można stosować również gry słowne i obrazkowe, czyli anagramy, suwaki wyrazowe, węże literowe, drzewka fonetyczne, rymowanki, bingo, domino itp. Służą one przede wszystkim utrwaleniu słownictwa i nauce zasad słowotwórstwa.

Do sporządzania notatek można wykorzystać mapy myśli, które wizualizują, klasyfikują, strukturalizują i uzmysławiają połączenia, zależności, przyczyny oraz konsekwencje. Są kolorowe, bazują na skojarzeniach i świetnie wpisują się w charakter prowadzenia OK zeszytu.

6.2. Uczeń z ADHD

Kolejną grupą ze SPE są uczniowie z ADHD. Jest to bardzo wymagająca grupa, gdyż potrzebuje ciągłej uwagi. Uczniowie z ADHD rozpraszają inne dzieci, są nieprzewidywalni i dezorganizują lekcje. Ponadto odzywają się w trakcie odtwarzania nagrań, wprowadzają zamieszanie, chodzą po klasie i nie potrafią przestać mówić. Aby nauczanie języka rosyjskiego powiodło się, należy je łączyć z treningiem dobrego zachowania. Dziecko z ADHD może osiągnąć sukces w nauce języka rosyjskiego, jeżeli ustalimy z nim pewne zasady, które będą egzekwowane podczas lekcji.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- Można stosować kontrakty oraz drobne nagrody (naklejki, punkty, które są później wymieniane np. na owoce w zamian za pożądane zachowanie). Dziecko musi dokładnie wiedzieć, czego od niego oczekujemy.
- Należy stosować częste pochwały, które następują natychmiast po poprawnie wykonanym zadaniu. Uczeń z ADHD powinien siedzieć blisko nauczyciela, a polecenia muszą być krótkie i zrozumiałe dla dziecka (kierowane do niego po uprzednim nawiązaniu kontaktu wzrokowego).
- Nauczyciel powinien pochwalić ucznia z ADHD za rozpoczęcie pracy, a jeśli przerwał pracę, można po cichu przypomnieć mu o dalszym wykonaniu zadania, nie zwracając na niego uwagi innych dzieci.
- Należy tworzyć okazje do tego, aby dziecko z ADHD mogło się wykazać i zaistnieć na forum klasy w pozytywny sposób.
- Można wykorzystać ruchliwość dziecka, angażując je do wykonania zadań wymagających chodzenia po klasie i wstania z ławki (rozdawanie czegoś innym uczniom, asystowanie nauczycielowi, wyrzucanie śmieci itp.)

Ponadto istnieje wiele metod, które wpływają na lepszą koncentrację uczniów ze SPE. Poniżej opisana została metoda kartek samoprzylepnych, która znajdzie swoje zastosowanie podczas pracy z różnymi uczniami mającymi specjalne potrzeby edukacyjne.

Metoda kartek samoprzylepnych ze spersonalizowanymi wiadomościami

Można z ich pomocą „obudzić” dzieci, przywołać do pracy, pokazać błąd, zmodyfikować polecenie. Kartki powinny być różnokolorowe, o różnych kształtach, z obrazkami. Nauczyciel ma je cały czas przy sobie i chodząc po klasie, rozdaje uczniom potrzebującym różnych form interwencji wiadomości dopasowane do okoliczności. To rozwiązanie sprawdza się, ponieważ jest to metoda niewerbalna, nie zakłóca toku lekcji, sprzyja koncentracji, pozwala na równoległe działania wobec uczniów o różnych potrzebach i sprawiających różne, czasem niemożliwe do pogodzenia trudności. W klasie różnorodnej nie ma możliwości ujednolicenia przekazywanych w grupie informacji. Ze względu na różne potrzeby komunikat należy zindywidualizować. Uczniowi zdolnemu można w ten sposób zadać dodatkowe dwa ćwiczenia, natomiast uczniowi z problemami dyslektycznymi, który nie jest w stanie zrozumieć ćwiczenia, zalecić wykonanie innego działania (Rafał-Łuniewska 2017: 45).

6.3. Uczeń z zespołem Aspergera i zaburzeniami ze spektrum autyzmu

W odróżnieniu od uczniów z dysleksją i ADHD, uczeń z zespołem Aspergera (nomenklatura stosowana w diagnozach przed 2022 r.) lub zaburzeniami ze spektrum

autyzmu ma zazwyczaj orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, co zobowiązuje szkołę do realizacji zaleceń zawartych w tym dokumencie. Dlatego nauczanie takiego ucznia jest organizowane w sposób specjalny, adekwatny do jego potrzeb. Style pracy dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu są bardzo różne i trzeba je dobrze poznać, aby skutecznie zaplanować proces dydaktyczny.

Na lekcjach języka rosyjskiego uczniowie z tą dysfunkcją mogą mieć problemy z następującymi zagadnieniami (Rafał-Łuniewska 2017: 27–29):

- przestrzeganiem zasad panujących w klasie i podczas pracy w grupie;
- nazywaniem, rozumieniem i wyrażaniem emocji (wpływa to np. na wykonanie ćwiczenia z opisywaniem obrazka, na którym znajdują się osoby zagniewane, zdziwione, przestraszone itp.);
- nadwrażliwością sensoryczną na światło, hałas, zapach (stawia to niekiedy pod znakiem zapytania pracę metodą wielozmysłową, tak skuteczną np. u uczniów z dysleksją);
- niezrozumieniem metafor, idiomów, porównań, przysłów, ironii (mają tendencję do literalnego odczytywania języka, co jest szczególną przeszkodą w nauczaniu języka obcego);
- mówieniem na temat, zmianą tematu rozmowy i kończeniem tematu, na którym potrafią się obsesyjnie skupiać;
- zajmowaniem się tematami abstrakcyjnymi, wymagającymi kreatywności i uruchomienia wyobraźni;
- myśleniem wymagającym zmian, elastyczności, dywagacji;
- dostosowaniem się do zaburzenia rutyny (zmiana nauczyciela, planu lub organizacji lekcji);
- organizacją wypowiedzi pisemnej (piszą konkretnie, mało, nie dbają o formę, piszą niestarannie).

Dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu często mają sprecyzowane, konkretne zainteresowania i dużą wiedzę na temat zagadnień, które je ciekawią. Można to wykorzystać, prosząc je o projekt lub prezentację dotyczącą ich sfery zainteresowań. Podnosi to ich motywację do nauki języka i buduje pozytywną samoocenę.

Podstawą efektywnej pracy z uczniami z zaburzeniami ze spektrum autyzmu musi być ustrukturyzowana, dobrze zaplanowana i poprowadzona lekcja. Zdecydowana większość tych uczniów myśli obrazami, dlatego język, którym posługuje się nauczyciel, musi być konkretny oraz pozbawiony dygresji, a zdania krótkie, najlepiej niezłożone. Słowa są dla dzieci ze spektrum autyzmu pierwszym językiem obcym, dlatego jak najczęściej powinny być poparte rysunkami lub zdjęciami (Rafał-Łuniewska 2017: 27–29).

Jedną z podstawowych metod uczenia języka obcego uczniów z tą dysfunkcją jest wizualizacja, a także kategoryzacja (dobieranie ćwiczeń tak, aby porządkowały słownictwo, zasady gramatyczne oraz tworzyły zbiory tematyczne). W nauce pomagają również mnemotechniki, gry słowne i obrazkowe. Nauczyciel powinien starać się o to, by praca była przewidywalna, a tok lekcji przejrzysty.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- Trzeba zadbać o podnoszenie samooceny dziecka z zespołem Aspergera w celu zwiększenia poczucia jego własnej wartości, efektywności pracy i możliwości osiągnięcia sukcesu.

- Należy włączać na lekcjach wszelkie metody aktywizujące, omawiać na bieżąco wszystkich problemów natury wychowawczej.
- W stosunku do dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu powinno się stosować kryteria oceny takie same jak u jego zdrowych rówieśników, ponieważ zazwyczaj utrzymują normę intelektualną, a ponadto mają szczególne uzdolnienia w ramach przedmiotów, które je interesują.
- W pracy na lekcjach należy bazować na mocnych stronach ucznia, a słabsze rozwijać, a także dbać o sferę emocjonalno-motywacyjną ucznia z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.
- Warto wspierać zainteresowania i uzdolnienia ucznia, dawać możliwości wykazania się na forum klasy.
- Powinno się planować pracę z dzieckiem oraz opanowywać niepokój w szkolnym chaosie.
- Można zatrudnić asystenta dla ucznia tego typu zaburzeniami – zatrudnia go organ prowadzący szkołę, jednak zespół nauczycieli musi wskazać taką potrzebę w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym (IPET).

6.4. Uczeń z dysfunkcją wzroku

Uczniowie z wadą wzroku mają zazwyczaj większe problemy z nauką języka obcego niż ich rówieśnicy, przede wszystkim z czytaniem. Trudności w tym zakresie wpływają na motywację i chęć do nauki. Dla dzieci niedowidzących pomocne są lupy i urządzenia przetwarzające pismo na dźwięk. Nauczyciel języka rosyjskiego powinien prowadzić nauczanie dla tej grupy uczniów, wykorzystując percepcję słuchową, która jest lepiej wyćwiczona. Uczniowie niedowidzący mogą mieć kłopoty z:

- rozumieniem wielu pojęć;
- poprawnym dopasowaniem pojęć do desygnatów, np. kolorów do rzeczy;
- organizacją układu podręcznika;
- rozróżnianiem detali na obrazkach;
- tempem pracy (dotyczy to szczególnie pisania i czytania).

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- Na lekcjach języka dobrze sprawdzają się audiobooki, piosenki, nagrane wierszyki i rymowanki.
- Trzeba pamiętać o zapewnieniu takiemu uczniowi miejsca w ławce blisko tablicy, dużych rozmiarach pomocy naukowych, używaniu flamastrów do tablicy w wyraźnych kolorach, polisensorycznych metodach nauki oraz stosowaniu się do ogólnych wymogów/zaleceń wyszczególnionych w IPET dziecka.
- Bardzo ważne jest, aby dostrzegać wysiłek ucznia, a nie tylko efekt końcowy jego działań (w zasadzie bez względu na efekt końcowy).
- Pomoce dydaktyczne powinny być przygotowane w takiej formie i takiej wielkości, aby ułatwić uczniowi odczytywanie.
- Uczeń potrzebuje zdecydowanie więcej czasu niż jego rówieśnicy na przygotowanie się do odpowiedzi, do sprawdzianów, na sporządzenie notatki (nawet jeśli posługuje się wzrokiem).
- Podczas sprawdzania wiedzy powinna przeważać forma odpowiedzi ustnych nad pisemnymi (wydłużony czas pracy pisemnej) i możliwość zaliczania materiału partiami.

6.5. Uczeń z dysfunkcją słuchu

Dzieci z niedosłuchem mogą mieć problem w uczeniu się języka rosyjskiego. Wielkość tego problemu zależy przede wszystkim od rodzaju wady słuchu i wysiłku, jaki są w stanie włożyć w naukę. Ci uczniowie potrzebują bardzo indywidualnego podejścia. Najskuteczniejsza jest dla nich praca w małych grupach (2–3 osoby), dlatego trzeba zapewnić im zajęcia indywidualne, na których będą mogli utrzymywać materiał leksykalny i ćwiczyć mówienie najbardziej dostosowanymi do swoich potrzeb metodami. Oprócz zaleceń wynikających z IPET na lekcjach rosyjskiego trzeba dostosować sposoby i formy pracy z dzieckiem z dysfunkcją słuchu.

Sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych:

- Nauczyciel powinien prowadzić zajęcia przodem do ucznia, unikać chodzenia po klasie, nie stawać pod oknem i naprzeciwko tablicy multimedialnej.
- Należy zapewnić uczniowi miejsce w pierwszej ławce w rzędzie z dala od okna tak, aby uczeń mógł być w odległości od 0,5 do 1,5 metra od nauczyciela.
- Trzeba unikać dygresji, wtrąceń i dźwięków w tle.
- Nauczyciel powinien zwracać uwagę, by w klasie mówiła jedna osoba, podczas gdy inni uważnie jej słuchają,
- Powinno się umożliwić uczniowi z dysfunkcją siedzenia w jednej ławce z uczniem zdolnym, który wyraża chęć niesienia mu pomocy.
- Należy unikać zadań, w których trzeba jednocześnie słuchać i pisać (bardzo ważne).
- Nauczyciel powinien rozważyć metody pracy z komiksem: pismo nie stawia barier fonicznych, a połączenie go z obrazem pobudza aktywność dzieci słabosłyszących i chęć wypowiedzenia się.
- Potrzebne jest wydłużenie czasu pracy na wykonanie zadania (wolniejsze tempo pracy).
- Należy zadbać o stworzenie atmosfery akceptacji i zrozumienia sprzyjającej nawiązywaniu relacji komunikacyjnych ze słyszącymi rówieśnikami.
- Trzeba pamiętać o wykorzystywaniu na lekcji języka rosyjskiego pomocy wizualnych i interaktywnych.

6.6. Uczeń z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją

Niepełnosprawność ruchowa niekorzystnie wpływa na możliwości edukacyjne dzieci i młodzieży, bo niemal każda aktywność szkolna wiąże się z ruchem, który u tych uczniów jest z reguły ograniczony. Rozwój poznawczy opiera się na własnej aktywności dziecka i samodzielnie zdobytych doświadczeniach, których dzieci niepełnosprawne ruchowo są w mniejszym lub większym stopniu pozbawione.

Nauczyciel powinien zatem tak zaplanować pracę z uczniem z niepełnosprawnością ruchową, aby ułatwić mu funkcjonowanie i naukę w rzeczywistości szkolnej.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- Otoczenie dziecka powinno być tak dostosowane, aby mogło się w nim swobodnie poruszać, miało również swobodny dostęp do szkolnej ławki oraz było w stanie zająć prawidłową postawę siedzącą, zwłaszcza przez dłuższy okres i co ważne – bez zmęczenia.
- Należy umożliwić dziecku pełną komunikację, modyfikując oraz dostosowując pomoce szkolne w taki sposób, aby uczeń mógł z nich w pełni korzystać.

- Potrzebna jest nieustanna możliwość korzystania z narzędzi informatycznych.
- Nauczyciel powinien pomóc w rozwijaniu zainteresowań dziecka i umożliwić mu zdobywanie nowych umiejętności.
- Konieczne jest sukcesywne wzmacnianie samooceny ucznia przez częste przekazywanie informacji zwrotnej.

W przebiegu edukacji ucznia z niepełnosprawnością ruchową istotne jest również położenie dużego nacisku na kształtowanie podstawowych umiejętności społecznych, wzmacnianie motywacji do samodzielnego funkcjonowania i uczestnictwa w życiu społecznym.

6.7. Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Myślenie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim ma charakter konkretno-obrazowy, sytuacyjny. Dlatego też ważne jest możliwie szerokie stosowanie czynności konkretnych, doświadczeń i obserwacji, zanim uczeń przejdzie do schematu, kodu, symbolu. Uczniowie z niepełnosprawnością umysłową w stopniu lekkim najlepiej przyswajają wiedzę, wykorzystując bezpośrednie poznanie. Podczas realizacji treści nauczania (szczególnie abstrakcyjnych) należy stosować szeroko rozumianą zasadę pogłębienia i przedstawiać zagadnienia na konkretnych przykładach odwołujących się do wydarzeń, w których uczniowie uczestniczyli. Ważne jest też demonstrowanie omawianych tematów za pomocą ilustracji, modeli, zdjęć itp.

Problemem dla tej grupy uczniów jest np. nauka słownictwa i jego użycie w praktyce, recytacja z pamięci wierszyków, samodzielne śpiewanie piosenek, odtwarzanie dialogów. Dlatego odpowiednie poprowadzenie procesu dydaktycznego uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim pomoże osiągnąć sukces na miarę ich możliwości.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- Konieczne jest formułowanie poleceń w prostszej formie.
- Nauczyciel powinien dobierać dla uczniów z tą dysfunkcją treści o mniejszym stopniu trudności lub dzielić omawiany materiał na mniejsze części.
- Niezbędne jest ocenianie ucznia w sposób pozytywny, tj. wypuklanie mocnych jego stron, sukcesów i osiągnięć oraz rezygnacja z krytyki przy całej klasie.
- Należy okazywać aprobatę i akceptację, chwalić za podejmowane wysiłki, co pozwala uczniowi budować pozytywny obraz samego siebie.
- Nauczyciel powinien wzmacniać proces uczenia się przez stosowanie metod aktywizujących.
- Potrzebne jest wdrażanie uczniów do samodzielności. Ważne, aby uczniowie dostrzegali związek między wiedzą nabywaną podczas zajęć a jej praktycznym wykorzystaniem w różnych sytuacjach życia codziennego.

Uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim należy odpowiednio motywować do pracy i systematycznie oceniać efekty uczenia się. Nauczyciel musi zadbać o to, aby każdy uczeń miał szansę osiągnięcia sukcesu i budowania w sobie wiary we własne możliwości. Kontrolowanie postępów edukacyjnych uczniów powinno przybierać zróżnicowane formy, także zabawowe w postaci konkursów, gier dydaktycznych, itp. W ocenianiu należy położyć nacisk na ocenę jako środek pozytywnego wzmacniania osiągnięć ucznia, który pokazuje uczniowi jego braki, ale

także możliwości ich uzupełnienia. Ocena powinna dotyczyć konkretnych umiejętności i wiadomości, a także uwzględniać wkład pracy ucznia włożony w ich zdobycie. Uczeń musi być przekonany, że opanowana wiedza i umiejętności będą przydatne w jego dalszej nauce i życiu.

6.8. Uczeń z chorobą przewlekłą

Uczniowie z chorobami przewlekłymi to uczniowie, których stan zdrowia pozwala na uczęszczanie do szkoły ogólnodostępnej, w tym integracyjnej. W związku z ich schorzeniami korzystają oni w szkołach z różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Pomoc tę organizuje się na podstawie opinii wydanej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Uczniowie przewlekle chorzy powinni być wspierani w rozwoju przez dostosowywanie form pracy dydaktycznej, treści, metod i organizacji nauczania do ich możliwości psychofizycznych. Wszelkie formy pomocy i metody pracy dydaktycznej powinny być wspólnie opracowane przez nauczycieli i specjalistów zatrudnionych w szkole lub poradni pedagogiczno-psychologicznej.

Sposób dostosowania wymagań edukacyjnych:

- Rodzaj choroby i wpływ leków na organizm, ze szczególnym uwzględnieniem procesów poznawczych – są to warunki niezbędne, które musi brać pod uwagę nauczyciel, dostosowując formy i metody pracy do możliwości psychofizycznych danego ucznia.
- Konieczna jest odpowiednia organizacja czasu pracy ucznia w szkole (konieczność przerw) i w domu. Szczególnie podczas nauczania zdalnego ważne jest, aby nauczyciel wiedział, ile czasu uczeń może przeznaczyć na odrabianie pracy domowej, a ile czasu musi odpoczywać, i dostosował liczbę ćwiczeń do indywidualnych możliwości ucznia.
- Należy zapewnić uczniowi pomoc przy nadrabianiu zaległości związanych z absencją.
- Nauczyciel powinien zwracać uwagę na utrudnienia związane z wolniejszym funkcjonowaniem procesów poznawczych ucznia, np. uwagi i pamięci, oraz wolniejszą pracą analizatora wzrokowego i słuchowego, czego konsekwencją są często gorsze oceny, nieadekwatne do potencjalnych możliwości intelektualnych dziecka.
- Powinno się też pamiętać o utrudnieniach związanych ze słabą integracją z zespołem klasowym, prowadzącą do samotności dziecka, do czego przyczynia się częsta absencja oraz niemożność brania udziału w szkolnych wycieczkach, zabawach i imprezach okolicznościowych. Ważne są także rodzaj choroby i nasilenie jej symptomów, np. nieprzyjemne ataki dzieci chorych na epilepsję czy też widoczne zmiany skórne uczniów cierpiących z powodu alergii.
- Konieczne jest zapewnienie pomocy przy wchodzeniu w grupę rówieśniczą (uczniowie przewlekle chorzy są często spychani na margines klasy, a im większy stopień zaawansowania choroby i nasilenie jej symptomów, tym gorsza integracja ze zdrowymi rówieśnikami).
- Należy zadbać o wyznaczenie terminu i zakresu wiadomości do opanowania po dłuższej nieobecności ucznia (podanie dokładnych kryteriów sukcesu – NaCoBeZU, żeby wiedział, na czym ma skupić swoją uwagę, co jest najważniejsze).

6.9. Uczeń zdolny

W rozdziale III niniejszego poradnika została opisana problematyka pracy z uczniem zdolnym, dwujęzycznym bądź rodzimym użytkownikiem języka. Są to również uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Warto się zastanowić, czym się charakteryzują uczniowie wybitnie zdolni. Są bardzo inteligentni i twórczy, na ogół mają silną motywację do nauki. Można wyróżnić uczniów uzdolnionych kierunkowo (w danej dziedzinie) i wszechstronnie. Specjalne potrzeby uczniów zdolnych wynikają z charakteryzującej ich ciekawości świata, szerokich lub wąskich zainteresowań, umiejętności samodzielnego myślenia i skupiania uwagi na zajęciach odpowiadających ich zainteresowaniom. Szczególnie silne są ich potrzeby poznawcze, związane z występowaniem zainteresowań bardziej pogłębionych niż u osób przeciętnie uzdolnionych. Te cechy osobowości powinny umożliwiać mu bardzo dobre funkcjonowanie w roli ucznia oraz uzyskanie wsparcia nauczycieli. Jeżeli w grupie językowej pojawi się uczeń szczególnie uzdolniony, warto zadbać o jego rozwój, proponując zindywidualizowane działania:

- wdrożenie indywidualnego programu i toku nauki (materiał, który poznaje uczeń należy wzbogacać o nowe elementy w taki sposób, by stawał on opór intelektualny możliwy do pokonania przez ucznia i by pokonanie tego oporu sprawiło uczniowi satysfakcję, w tym przydzielanie mu roli asystenta nauczyciela w czasie lekcji);
- zajęcia pozalekcyjne, w tym koło języka rosyjskiego;
- konkursy, turnieje i olimpiady przedmiotowe.

Realizacja treści programowych w pracy z uczniami ze SPE powinna być ukierunkowana przede wszystkim na pragmatyczny aspekt posługiwania się językiem rosyjskim. Należy uwzględnić przy tym trudności realizacyjne, które występują u tych uczniów także w języku ojczystym. Pominięta więc powinna być realizacja m.in. standardu: rozróżnia dźwięki w wyrazach o podobnym brzmieniu oraz rozumie sens prostych dialogów w historyjkach obrazkowych i nagraniach audio. Konieczna jest taka organizacja jednostki lekcyjnej, aby dzieci miały możliwość doświadczenia jak największej liczby aktów językowych w zaaranżowanych sytuacjach komunikacyjnych. Nauka języka obcego musi mieć charakter polisensoryczny (wielozmysłowy).

Na koniec należy pamiętać, że w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. 2019, poz. 373) możemy przeczytać, że na wniosek rodzica/opiekuna prawnego każdego dziecka oraz na podstawie przedstawionej opinii/orzeczenia z poradni specjalistycznej bądź poradni psychologiczno-pedagogicznej dyrektor szkoły ma możliwość zwolnienia ucznia z nauki drugiego języka obcego (rosyjskiego) do końca danego etapu edukacyjnego w przypadku:

- wady słuchu,
- afazji,
- głębokiej dysleksji rozwojowej,
- autyzmu czy zespołu Aspergera,
- niepełnosprawności sprzężonej.

Podstawą do takiego zwolnienia z nauki drugiego języka obcego nowożytnego jest orzeczenie, w którym mowa o kształceniu specjalnym, lub orzeczenie przedstawiające potrzebę toku indywidualnego w nauczaniu języka rosyjskiego. W prawie oświatowym istnieje wiele rozwiązań w planowaniu realizacji programu nauczania i podstawy programowej dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym trudnościami w przyswajaniu i nauce języka obcego. Autorzy niniejszego poradnika proponują dzielenie materiału na mniejsze części, co służy lepszemu opanowaniu wiedzy oraz nowych umiejętności językowych, niezbędnych w nauce języka rosyjskiego. Ponadto każdy nauczyciel rusycysta powinien zapoznać swoją grupę językową ze strategiami uczenia się i wskazywać, jak można się uczyć efektywniej.

Przykłady dobrej praktyki rozwijającej kompetencje społeczne uczniów ze SPE

W trakcie trwania roku szkolnego nauczyciel języka rosyjskiego wraz z gronem pedagogicznym szkoły, w tym również z nauczycielami specjalistami (np. pedagogiem, psychologiem, terapeutą) powinien zachęcać i aktywizować uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi do uczestnictwa w życiu społeczności szkolno-lokalnej. Rusycysta może zaproponować wychowankom udział w wydarzeniach kulturalnych, konkursach językowych. Może też organizować wystawy uczniowskich prac, a nawet zapraszać w ramach drzwi otwartych dzieci z pobliskiej placówki przedszkolnej, które w perspektywie mogą zasiąść w ławach tejże szkoły, a przy tym umożliwić interakcję dzieciom z podobnymi problemami zdrowotnymi.

Dobłą praktyką jest czy też może być propozycja zorganizowania w szkole Dnia Języka i Kultury Rosyjskiej z udziałem nie tylko uczniów poszczególnych klas, w których dzieci uczą się tego języka, ale również zaproszonych uczniów z innych szkół i placówek oświatowych. Mogą oni nie tylko występować w roli widzów, ale także zaprezentować własne umiejętności językowe, kulturoznawcze lub wykazać się zdolnościami w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami w różnych sytuacjach i interakcjach językowych i pozajęzykowych w ramach kształtowania m.in. kompetencji społecznych (Janowczyk i Wolewińska 2002: 120–123).

Ponadto nauczyciel rusycysta, prowadząc np. zajęcia kulturalno-historyczne, może przedstawiać pogładowe materiały (np. fotograficzne, prace artystyczne, rzemiosło artystyczne). Podczas omawiania strojów, zwyczajów i tradycji rosyjskich trzeba mieć na względzie trudności dzieci ze SPE i wpływać bezpośrednio na wyobraźnię uczniów, wyrabiając w nich poczucie empatii, rozwijając umiejętności interpersonalne i ciekawość charakterystyczną dla wieku uczniów edukacji wczesnoszkolnej.

Dzięki spotkaniom z dziećmi z innych szkół, również z tymi zza wschodniej granicy, możemy zachęcać uczniów do niesienia pomocy innym jako wolontariusze współdziałający na rzecz osób starszych, dzieci z domów dziecka lub chorujących na choroby przewlekłe, w tym nowotworowe. Wydarzenia te mają na celu kształtowanie już na I etapie edukacyjnym właściwej postawy wobec siebie oraz innych, bez względu na ograniczenia i bariery wynikające z cech psychosomatycznych. Na każdym kroku nauczyciel języka rosyjskiego powinien wskazywać i preferować zalety niesienia pomocy przez dzieci ich rówieśnikom i zachęcać do stosowania strategii wspólnego działania, opierającego się na pracy w parach lub w większej grupie. To z kolei sprzyja integracji społecznej, oswojeniu się z myślą, że ludzie różnią się między sobą – co jest ważnym elementem procesu socjalizacji.

Warto także, by nauczyciel rusycysta zastanowił się nad utworzeniem i poprowadzeniem koła zainteresowań językiem rosyjskim albo koła teatralnego, w ramach którego będą połączone dwa pierwiastki kulturoznawcze i językowe – polski i rosyjski (Wolewińska 2018: 381–389), kształtując w ten sposób kompetencje kluczowe wskazywane w dokumentach unijnych – przede wszystkim społeczne i językowe oraz w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej. W perspektywie rusycysta mógłby nawiązać kontakt z placówką w Rosji na podobnym poziomie nauczania, by wspólnie z uczniami prowadzić korespondencję z rówieśnikami z Rosji, a nawet organizować telemosty za pośrednictwem sieci internetowej. W porozumieniu z dyrekcją rosyjskiej szkoły można zorganizować wyjazd do Rosji lub zaprosić w odwiedziny grupę rosyjskich uczniów z ich nauczycielem. Rolą nauczyciela jest wszak wskazanie uczniom ścieżek do poznawania rówieśników, ich problemów, a także poszukiwania okazji do wspólnych konwersacji językowych. Komunikacja, bezpośrednie wejście w interakcje z drugim człowiekiem, przynosi na tym poziomie nauczania lepsze rezultaty niż wyłącznie śledzenie treści przez uczniów na ekranie monitora czy telefonu komórkowego.

Doświadczenie uczy, że dobrym rozwiązaniem w tym względzie jest także współpraca z lokalnym domem dziecka, zorganizowanie wyjazdu uczniów np. na pobliski uniwersytet, by pokazać dzieciom szerszą perspektywę nauki, a jeśli to możliwe – odwiedzenie uniwersytetu dla dzieci, np. działającego przy Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Można także zaprosić studentów slawistyki, by odwiedzili szkołę (może nawet byłych absolwentów danej szkoły podstawowej), by opowiedzieli o swojej drodze edukacyjnej, o swoich kontaktach z językiem rosyjskim, o kulturze Rosji. Wszystkie te działania mieszczą się w paradygmacie kształtowania i rozwijania kompetencji kluczowych.

Warto także, by nauczyciel zastanowił się nad włączeniem uczniów do zajęć prowadzonych w szkolnej czytelnicy lub świetlicy, redagując np. kącik uczniowski poświęcony tematyce bliskiej dzieciom (ujętej w podstawie programowej), a dotyczącej m.in. szkoły, domu, zwierząt, pór roku. Nie bez znaczenia byłyby też spotkania z ciekawymi osobami, autorytetami (nie wyłączając np. pracownika sklepu jubilerskiego, w przypadku realizacji z uczniami interdyscyplinarnych projektów edukacyjnych, np. *W sklepie jubilera. Uśmiech i życzliwość na co dzień czy od święta? У ювелира. Улыбка и вежливость на каждый день или на торжественный случай?* czy też *Rosja – blisko czy daleko? Poznajemy tradycje rosyjskie. Россия – близко или далеко? Мы знакомимся с русскими традициями.*

Ocena osiągnięć i postępów uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych

Jeśli ptak śpiewa inaczej, niż opisano w podręczniku, uwierz ptakowi.

James Audubon (za: Mazur 2011: 89)

Istotnym elementem w podejmowaniu ocen postępów i osiągnięć uczniów ze SPE jest sprawiedliwa, wyważona ocena, uwzględniająca indywidualne możliwości ucznia, jego mocne strony, predyspozycje, zdolności, wkład pracy, staranność. Wszystko po to, by nie zrazić ucznia, lecz zachęcić do korygowania błędów, znajdowania właściwych rozwiązań spokojnie, bez nacisków i bez odwoływania się do wygórowanych ambicji. Zadaniem nauczyciela jest tak zorganizować lekcję, by wykorzystywać potencjał intelektualny

uczniów, uwzględniając podpowiedzi, diagnozę i wskazania zawarte w opiniach ośrodków orzekających o zróżnicowaniu potrzeb edukacyjnych w odniesieniu do danego dziecka. Podstawą jest zatem wspieranie ucznia w procesie nauczania-uczenia się, czyli uczenie jak się uczyć. Ważne jest także pozyskiwanie przez rusycystę informacji od rodziców/opiekunów uczniów ze SPE podczas bezpośrednich rozmów dotyczących zauważonych na lekcjach ewentualnych deficytów, jakie wykazuje uczeń w nauce/zachowaniu na zajęciach i w kontaktach z rówieśnikami.

Nauczyciel powinien przyjąć zasadę wskazywania uczniowi *ad hoc* tego, co uczeń umie i potrafi, a co powinien ewentualnie nadrobić i w jaki sposób, czyli korygować sposoby uczenia się, uwzględniając zaangażowanie ucznia oraz włożony przez niego wysiłek. Nie należy wytykać błędów, niedociągnięć, stosować słów krytyki wobec ucznia. Metodą na to może być wskazywanie różnych możliwości wykorzystywanych w uczeniu się, np. przez śpiewanie piosenek, przyswajanie tekstów skorogoworok – łamańców językowych, wierszyków, wspólne oglądanie rosyjskich kreskówek, np. *Ну, погоди!* Należy przy tym wyważyć zakres korzystania z multimediów, które uatrakcyjniają zajęcia, z innymi formami pomocnymi w nauczaniu języka rosyjskiego, co pozwoli uniknąć uzależnień – potężnej fali wśród dzieci i młodzieży, na co wskazują wyniki badań (Spitzer 2012: 256–262).

Rusycysta w swej pracy powinien uwzględniać i doceniać wkładany przez ucznia wysiłek w naukę języka. Istotna jest różnorodność zadań i propozycji edukacyjnych, by uczeń mógł kształtować coraz lepiej kompetencje językowe w powiązaniu z kompetencjami społecznymi. Postępy ucznia, w tym ucznia ze SPE, nauczyciel może monitorować, m.in. obserwując aktywność ucznia na zajęciach. W sytuacji, gdy uczeń chętnie zgłasza się do odpowiedzi lub zadaje pytania, jego działania częściej podlegają korekcie rusycysty, który ma pełniejszy obraz wiedzy i umiejętności podopiecznego (uwzględniając sprawności językowe, aktywność, interaktywność, a także postawę ucznia).

Każdorazowo nauczyciel, sprawdzając prace ucznia, powinien doceniać jego wysiłek intelektualny i organizacyjny. Warto też wprowadzić zwyczaj dokonywania przez ucznia oceny siebie samego i wyrażania jej śmiało i bez obaw. Nieodzowne jest też stosowanie częstych pochwał w stosunku do ucznia i bazowanie na jego mocnych stronach. W kwestii zadań domowych uczniom ze SPE warto dać możliwość wyboru formy wypowiedzi, ćwiczeń. (Szerzej na temat sposobów monitorowania postępów uczniów, z uwzględnieniem uczniów ze SPE, patrz: Rozdział V. Monitorowanie i ocenianie postępów ucznia).

W momencie zauważenia przez rusycystę problemów w nauce i zachowaniach ucznia wskazane jest zainicjowanie stałych kontaktów szkoły z rodzicami/opiekunami dziecka i ewentualne wskazanie ścieżki fachowej pomocy w celu zdiagnozowania jego potencjalnych deficytów. Nauczyciel jest często pierwszą osobą, która zauważa niedostatki, ułomności u dzieci, z którymi pracuje.

Zaleca się, by nauczyciel poza licznymi obowiązkami znalazł również czas i zaplanował wizyty w miejscu zamieszkania. Jest to jedna z ważnych składowych dowartościowania wysiłku ucznia, skupienia uwagi na jego ewentualnych problemach, często problemach całej rodziny lub środowiska. Doświadczenie wielu nauczycieli pokazuje, że można uzyskać dobre efekty, angażując się w składanie wizyt, przyglądanie się warunkom, w jakich wyrastają uczniowie, i tym samym wspieranie ich.

Na zachowania ucznia zaleca się spoglądać holistycznie, biorąc pod uwagę m.in. warunki panujące w jego domu, a nawet w pewnej mierze sytuację materialną i status społeczny rodziny (w tym kompetencje rodziców/opiekunów). Uwzględnić też należy inne trudne sytuacje, np. okres pandemii, powodujący szczególne obciążenia psychiczne i emocjonalne dzieci i młodzieży szkolnej. Nauczyciel zatem powinien rozważyć podjęcie wysiłku ścisłej i systematycznej współpracy z rodzicami/opiekunami uczniów (w miarę możliwości kontakt bezpośredni), by uzyskiwać na bieżąco obraz kondycji psychofizycznej uczniów ze SPE i ogólnie rzecz biorąc, ich sprawności intelektualnej. Warto także dookreślić, czy nasze oczekiwania jako nauczyciela są zbieżne z oczekiwaniami rodziców/opiekunów uczniów, bo tylko wówczas można uczniom pomóc w redukowaniu ich ewentualnych deficytów.

Zadaniem nauczyciela rusycysty jest również wspieranie uczniów zdolnych i dostrzeganie ich twórczego potencjału. Wskazówką dla nauczyciela niech będzie np. prowadzenie lekcji w sposób, który pozwoli ujawnić ów potencjał, by uczniowie podczas lekcji dzielili się z rówieśnikami swoimi sposobami uczenia się języka obcego czy też tym, jak sami dochodzą do pewnych wniosków wspierających proces uczenia się (głośne czytanie, słuchanie muzyki w języku rosyjskim, kontakt z literaturą, oglądanie bajek w języku rosyjskim itp.).

Do zadań rusycysty należy dopisać także przygotowywanie materiałów lekcyjnych z uwzględnieniem gradacji trudności ćwiczeń i zadań, aby uczeń uzdolniony językowo mógł się wykazać, rozwijać, a przy tym stanowić dobry przykład dla uczniów słabszych w nauce. W przypadku, gdy uczeń zdolny ma możliwość opowiedzenia na zajęciach o tym, jak radzi sobie z nauką języka, sztuką zapamiętywania słówek i zwrotów, by śmiało wypowiadać się w języku rosyjskim, tworzyć i prowadzić dialogi, warto skorzystać z jego predyspozycji i zaproponować mu np. rolę swego asystenta na wybranych godzinach lekcyjnych, desygnując go do zadań dodatkowych. Ponadto zaleca się podjęcie współpracy nauczyciela rusycysty z rodzicami/opiekunami ucznia zdolnego w celu omówienia sposobów i podejścia do kwestii nauki w ogóle oraz zadbania o wsparcie wysiłków ucznia również w jego środowisku pozaszkolnym.

W przypadku wystawienia uczniowi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi opinii/orzeczenia przez właściwą instytucję (np. zespół ds. pomocy psychologiczno--pedagogicznej) powinnością nauczyciela rusycysty jest dokładne zapoznanie się z treścią tego dokumentu. W razie wątpliwości lub rozbieżności w nauczycielskiej ocenie deficytów i zachowań ucznia, niezbędne jest nawiązanie kontaktu bezpośrednio z ośrodkiem opiniodawczym, by doprecyzować stanowiska i zakres wspólnych działań na rzecz ucznia.

Nie bez znaczenia jest również data wystawienia dokumentu uczniowi ze SPE, ponieważ rozwój dziecka nie przebiega liniowo. Warto więc mieć na uwadze fakt, że opinia/orzeczenie wydane dla konkretnego dziecka na samym początku jego drogi kształcenia może się różnić w niektórych aspektach już po roku czy dwóch, a zatem zakres zaleceń dla rodziców/opiekunów i nauczycieli też może ulec zmianie.

Jeżeli zostaną zaobserwowane niepokojące zmiany w zachowaniach lub nauce ucznia, nauczyciel rusycysta może rozważyć pomysł zaproszenia pracownika poradni psychologiczno-pedagogicznej na zajęcia szkolne w celu przyjrzenia się funkcjonowaniu dziecka w grupie, w konkretnych warunkach szkolnych, i ustalenia wspólnych działań szkoły i poradni.

Ważne jest, by mieć na uwadze fakt, że mając solidne podstawy w nauce ojczystego języka, uczeń ma większe szanse na opanowanie czterech sprawności językowych w obszarze języka rosyjskiego: mówienia, czytania, rozumienia mowy ze słuchu i pisania. Nauczyciel lingwista, badając w rozmowie z uczniem artykulację głosek, intonację czy też w piśmie sposób akcentowania wyrazów, odwzorowywanie liter, znajdowanie różnic i podobieństw między nimi (alfabet łaciński a cyrylica), może wychwycić np. ujawniającą się dysleksję lub dysgrafię.

W przypadku prowadzenia zajęć zdalnych nauczyciel rusycysta powinien ostrożnie podchodzić do uczniów, dla których włączanie kamery internetowej na zajęciach jest problematyczne nie tylko w zakresie sprzętowym, ale i psychicznym. W takiej sytuacji proponuje się, by nauczyciel baczniej przyjrzał się, z czego to wynika, nie stosując jednak przymusu włączania kamery internetowej przez ucznia, okazując mu tym samym zaufanie, jeśli chodzi o rzetelny udział w lekcji.

Pracując z uczniami ze SPE, nauczyciel powinien dostosować przestrzeń szkolną do potrzeb edukacyjnych i rozwojowych dzieci. Należy tak zorganizować otoczenie ucznia ze SPE, by mógł on w sprawny sposób poruszać się po klasie. Proponuje się, by umożliwić takiemu uczniowi zajmowanie miejsca jak najbliżej stanowiska nauczyciela, dbając o odpowiednie oświetlenie, wielkość czcionki w przygotowanych materiałach lekcyjnych, dostęp do tablicy, ławek, a także, by uczeń miał pomocne i przyjazne otoczenie, gdzie mógłby liczyć zawsze na wsparcie rówieśników.

Jeśli w klasie znajduje się np. uczeń z dysfunkcją wzroku, rusycysta powinien mieć na względzie możliwość zrównoważenia tego deficytu, wykorzystując bardziej wyostrzony u ucznia zmysł słuchu i wprowadzając w toku zajęć lekcyjnych np. piosenki, wierszyki, rymowanki, skorogoworki (łamańce językowe). Wskazane byłoby też uwzględnienie/przewidzenie przez nauczyciela stosowania wizualnych interaktywnych pomocy naukowych. Mając na względzie dobro uczniów i ich holistyczny rozwój, nauczyciel powinien z rozwagą wykorzystywać narzędzia technologii informacyjno-komunikacyjnych, stosowane często w szkole dla uatrakcyjnienia toku zajęć. Dobrze by było, żeby uczniowie na zajęciach i przy odrabianiu lekcji nie tylko patrzyli w ekran i na klawiaturę, ale także mieli świadomość i nawyk sięgania po słownik, lekturę i czasopisma.

BIBLIOGRAFIA

- Al-Khamisy D., Gosk U., 2010, *Model pracy z uczniem z ADHD*, scholaris.pl (PDF, 3,0 MB, dostęp 9.09.2022).
- Appelt K., 2005, *Wiek szkolny. Jak rozpoznać potencjał dziecka*, [w:] Brzezińska A. (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańsk: GWP, s. 259–301.
- Byram M., Gribkova B., Starkey H., 2002, *Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching*, Strasburg: Council of Europe.
- Chrzanowska I., 2010, *Problemy edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Regionalna specyfika czy ogólnopolska tendencja*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Chrzanowska I., Szumski G. (red.), 2019, *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, Warszawa: FRSE.
- Corbett J., 2003, *Intercultural Language Activities*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dłużniewska A., 2007, *Model pracy z uczniem niesłyszącym lub słabosłyszącym*, scholaris.pl (PDF, 3,0 MB, dostęp 9.09.2022).
- Domagała-Zyśk E., 2019, *Projektowanie uniwersalne w edukacji*, zycieszkoly.com.pl (dostęp 9.09.2022).
- Dziubińska R., 2010, *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały dla nauczycieli*, scholaris.pl (PDF, 6,1 MB, dostęp 9.09.2022).
- Gładysz J., 2009, *Rozwój sprawności receptywnych we wczesnoszkolnym nauczaniu języków obcych*, [w:] Sikora D. (red.), *Wczesnoszkolne nauczania języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, Warszawa: CODN, s. 83–96.
- Iluk J., 2002, *Jak uczyć małe dzieci języków obcych?*, Katowice: Wydawnictwo GNOME.
- Jachimczak B., 2019, *Nauczyciel w edukacji włączającej*, [w:] Chrzanowska I., Szumski G. (red.), *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, Warszawa: FRSE, s. 138–159.
- Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?*, 2010, Warszawa: Fundacja Fundusz Współpracy.
- Janicka M., 2014, *Pakiet metodyczny dla nauczycieli języka obcego*, Warszawa: ORE.
- Janowczyk M., Wolewińska M., 2002, *Dzień Kultury Rosyjskiej, „Języki Obce w Szkole”*, nr 2.
- Jaroszewska A., 2009, *Świadomość wielokulturowa dziecka w strukturze kompetencji międzykulturowej – od teorii do praktyki*, [w:] Sikora D. (red.), *Wczesnoszkolne nauczania języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, Warszawa: CODN, s. 158–176.
- Jaworska M., 2013, *Uczeń ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się na lekcji języka obcego a ocenianie*, „Języki Obce w Szkole”, nr 4.
- Karpińska-Szaj K., 2015, *Przygotowanie do pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych: językowe narzędzia diagnostyczne w praktyce nauczycielskiej*, „Neofilolog”, nr 45/2.

- Kic-Drgas J., 2009, *Jakość nauczania języków obcych*, [w:] *Lingwistyka stosowana*, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, s. 82–83.
- Kiełczewska A.K., 2011, *Wykorzystanie potencjału uczniów zdolnych w nauczaniu języka obcego*, „*Języki Obce w Szkole*”, nr 1.
- Komorowska H. (red.), 2009, *Skuteczna nauka języka obcego*, Warszawa: CODN.
- Komorowska H., 1996, *Nauczanie języka obcego w świetle rekomendacji Rady Europy*, „*Języki Obce w Szkole*”, nr 3.
- Komorowska H., 2005, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Kondrat D., *Wykorzystanie inteligencji wielorakich w nauczaniu języka angielskiego*, „*Języki Obce w Szkole*” 2011, nr 1.
- Kotarba-Kańczugowska M., 2009, *Gry i zabawy (z) językiem obcym, czyli kilka słów o tym, jak unikać monotonii metodycznej*, [w:] Sikora D. (red.), *Wczesnoszkolne nauczania języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, Warszawa: CODN, s. 197–210.
- Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., 2009, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Łoskot M., 2017, *Jak wspierać uczniów przewlekle chorych?*, „*Głos Pedagogiczny*”, nr 93.
- Marciniak-Kulka E., Neyman O., Wysocka J., 2017, *Wspomaganie szkół w kształtowaniu kompetencji: innowacyjność, kreatywność i praca zespołowa uczniów*, Warszawa: ORE
- Mazur R., 2011, *Chaos w głowie. Mózg i życie*, Inowrocław: Wydawnictwo Aspektspress.
- MEN, 2020, *Dobre praktyki dotyczące funkcjonowania jednostek systemu oświaty w okresie zapobiegania, przeciwdziałania i zwalczania COVID-19*, Warszawa: MEN.
- Myers D.G., 2003, *Psychologia*, tłum. J. Gilewicz, Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Pamuła M., 2009, *Trudna sztuka czytania w języku obcym w pierwszym etapie kształcenia*, [w:] Sikora D. (red.), *Wczesnoszkolne nauczania języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, Warszawa, CODN, s. 108–124.
- Rafał-Łuniewska J., 2017, *Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) w przedszkolu, szkole i placówce oświatowej – na czym polega rzeczywiste wspieranie uczniów z różnymi dysfunkcjami i dostosowanie dla nich wymagań edukacyjnych?*, Warszawa: ORE.
- Rafał-Łuniewska J., 2019, *Arkusze dla nauczyciela do obserwacji ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej*, Warszawa: ORE.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. 2017, poz. 356 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz. U. 2019, poz. 373.

Róg T., 2017, *Teoria w pigułce*. Warszawa: ORE.

Skibska J., 2014, *Ocenianie włączające w praktyce edukacyjnej jako szansa zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, „Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej”, nr 14.

Sopata A., 2009, *Sprawność mówienia produktywnego we wczesnoszkolnej edukacji językowej*, [w:] Sikora D. (red.), *Wczesnoszkolne nauczania języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, Warszawa: CODN, s. 97–107.

Sozańska A., 2018, *Rady nie od parady, czyli jak uczyć języka obcego dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa: ORE.

Spitzer M., 2012, *Jak uczy się mózg?*, tłum. M. Guzowska-Dąbrowska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Sterna D., 2014, *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: CEO

Szajerska A., Kordziński J., 2017, *Wspomaganie szkół w rozwijaniu kompetencji porozumiewania się w językach obcych*, Warszawa: ORE.

Szczepkowska K., 2019, *Edukacja włączająca w szkole – szanse i wyzwania*, Warszawa: ORE.

Torenc M., 2007, *Nauczanie międzykulturowe – implikacje glottodydaktyczne*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT.

Wierzchosławska A., 2018, *The Good Start Method for English – odpowiednik Metody Dobrego Startu w nauczaniu języka angielskiego*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, t. 13, nr 1 (47).

Wieszczeczyńska E., 2019, *Psychorozwojowe uwarunkowania wczesnej edukacji językowej*, [w:] Sikora-Banasik D. (red.), *Wczesnoszkolne nauczanie języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, Warszawa: CODN: 40–50.

Wolewińska M., 2018, *Problemat domu w prozie Mikołaja Gogola i niektórych pisarzy słowiańskich XIX i XX wieku*, [w:] *W dialogu języków i kultur*, t. VII, Warszawa: Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie, s. 381–389.

Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE 2018, C189/1.

Katarzyna Leśniak – absolwentka Instytutu Języków Obcych (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu) oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego na kierunku filologia rosyjska. Posiada dodatkowe wykształcenie z zakresu wychowania przedszkolnego (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu) oraz z zakresu edukacji elementarnej – wychowanie przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna (Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Brzegu). Od 2008 roku pracuje w Katolickiej Szkole Podstawowej im. ks. F. Blachnickiego w Nowym Sączu – początkowo jako nauczycielka języka rosyjskiego, a od 2013 spełnia się jako nauczycielka wychowawca w edukacji wczesnoszkolnej. Ma również doświadczenie w pracy m.in. jako lektor języka rosyjskiego w Centrum Językowym (Wyższej Szkoły Biznesu) w Nowym Sączu.

Piotr Tokarz – rusycysta. Z wykształcenia tłumacz języka rosyjskiego, w którym jest zakochany nieprzerwanie od ponad 10 lat. Dyplom licencjata (2013) oraz magistra (2015) filologii rosyjskiej otrzymał odpowiednio w Instytucie Języków Obcych (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu) i w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej (Uniwersytet Jagielloński). Swoje wykształcenie uzupełnił z pedagogiki (2017), uprawniającej go do wykonywania zawodu nauczyciela. Od 2016 roku posiada doświadczenie pracy jako korepetytor, nauczyciel czy wykładowca języka rosyjskiego w szkołach językowych, prywatnych i na uczelni. Dodatkowo odbywał liczne praktyki translatorskie, występował również w charakterze tłumacza konsekutynowego w ramach programu studyjnego Study Tours to Poland.

Magdalena Wolewińska – filolog, tłumacz, nauczyciel dyplomowany. Ukończyła studia magisterskie w zakresie filologii rosyjskiej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1994–1999), tam też ukończyła licencjat z języka czeskiego (1995–1998), na Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi licencjat z języka angielskiego (2007–2010) oraz w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej w Bydgoszczy z języka hiszpańskiego (2016–2019). Biegły sądowy – tłumacz przysięgły z języka rosyjskiego. Sekretarz redakcji czasopisma „Aspekty Filozoficzno-Prozatorskie”. Autorka tomu wierszy *Brzegami Czasu* (2020), esejów na temat literatury i edukacji, publikacji z zakresu metodyki nauczania języków obcych. Aktualnie prowadzi badania nad wpływem języka angielskiego na współczesny język polski i na inne języki słowiańskie, a także nad realizmem magicznym i aspektami egzystencjalno-aksjologicznymi w literaturze rosyjskiej. Współpracuje z Narodowym Badawczym Tomskim Uniwersytetem Państwowym (Rosja) i tamtejszym środowiskiem Polonii. Ukończyła staż w Parlamencie Europejskim w Brukseli w zakresie translatoryki, języka dyplomacji oraz funkcjonowania struktur Unii Europejskiej.